

PLAAT I.

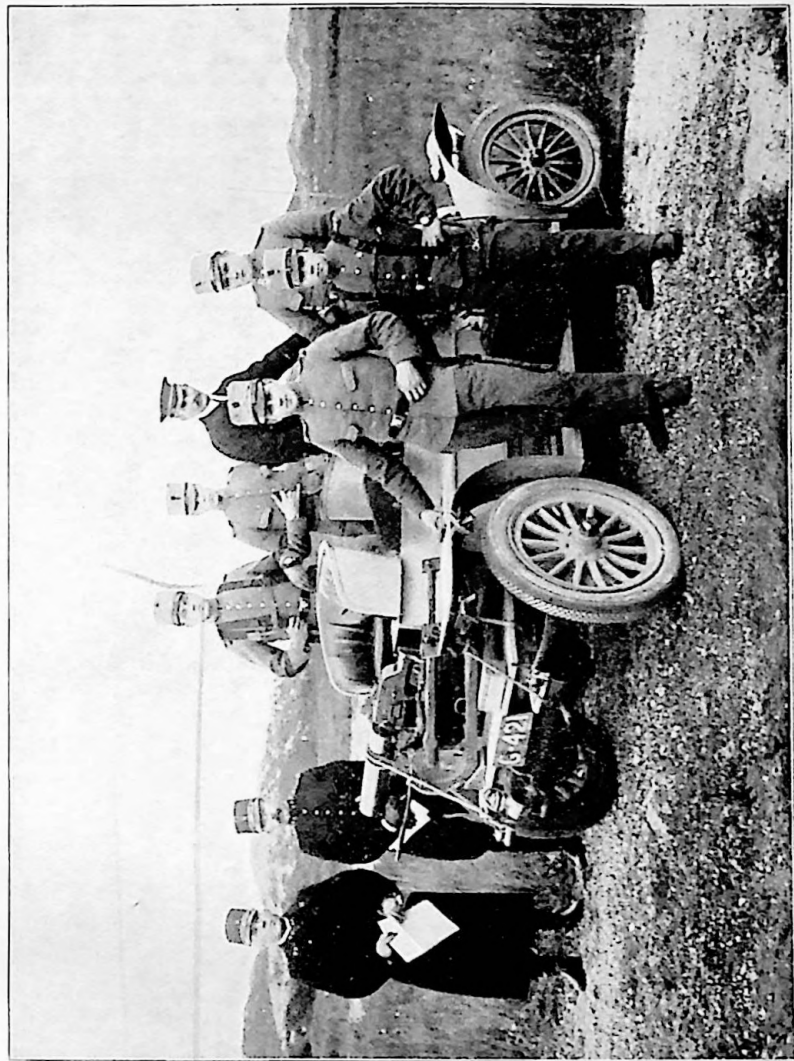
INDUSTRIEELLE MAATSCHAPPIJ „TROMPENBURG”
AMSTERDAM — HOLLAND.

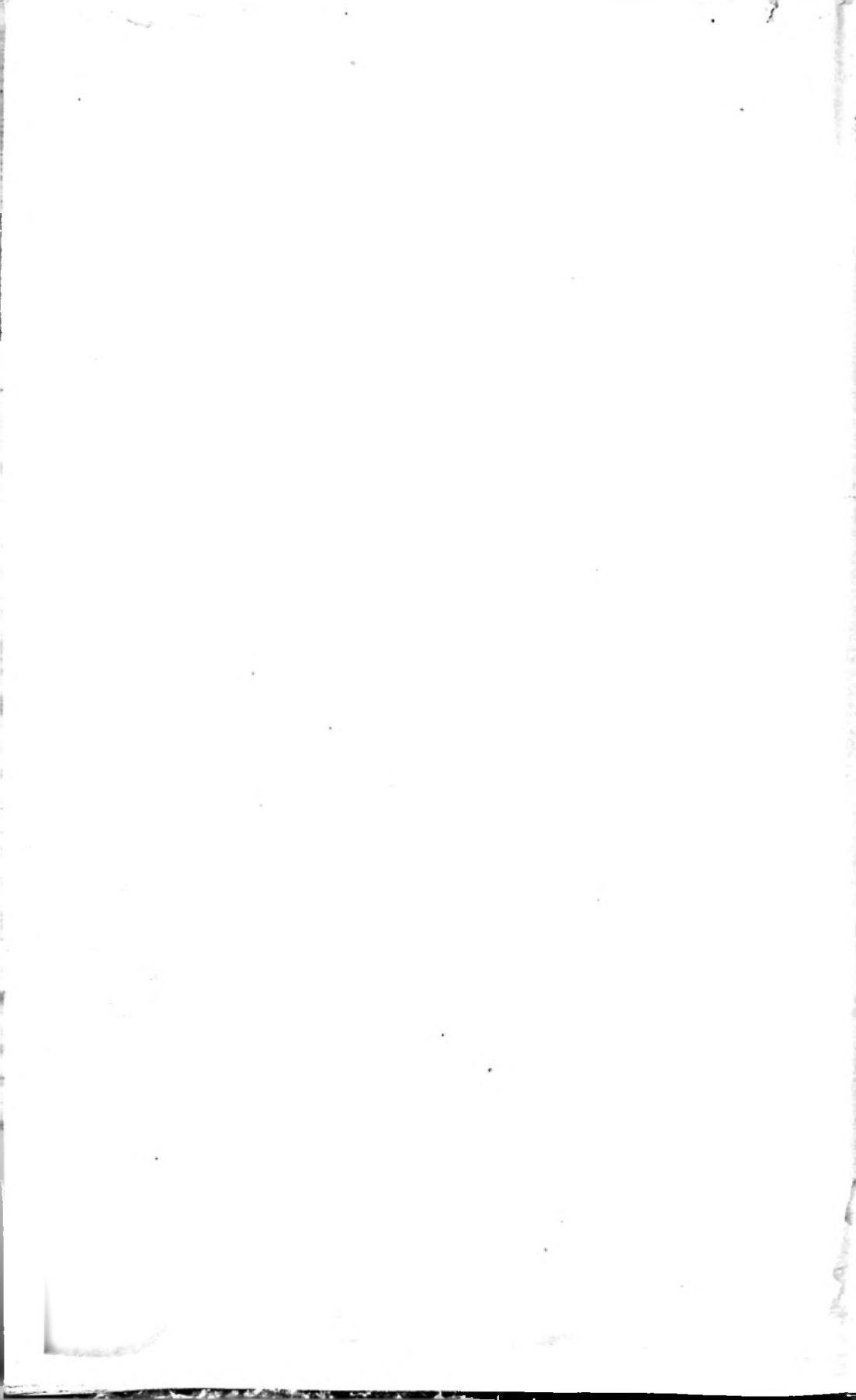
SPYKER-AUTO TEN DIENSTE DER KUSTVERDEDIGING.

INDUSTRIEELLE MAATSCHAPPIJ „TROMPENBURG”
AMSTERDAM—HOLLAND.

PLAAT II.

SPYKER-AUTO TEN DIENSTE DER KUSTVERDEDIGING.

Vergadering van Vrijdag 13 Januari 1911, 's avonds 7³/₄ uur.

Voorzitter: Gepens. Luit.-Generaal DE WAAL.

De Voorzitter: Mijne Heeren! Het is een bijzonder voorrecht voor mij, als Voorzitter dezer Vereeniging, de vergadering van heden avond, welke zoo talrijk bezocht is, te mogen openen en daarbij, namens het Bestuur, niet alleen de leden welkom te heeten, maar ook die onzer zustervereniging, de *Marine-Vereeniging*, en de heeren officieren der Marine en van het Leger, zoowel hier woonachtig als van elders overgekomen.

Bovendien zijn hier aanwezig burgerpersonen, die verzocht hebben de vergadering te mogen bijwonen en daardoor toonen belang te stellen in hetgeen hier heden avond gesproken zal worden. Ook aan hen een bijzonder woord van hartelijk welkom in ons midden.

Het Bestuur heeft gemeend het, van zoo bijzonder *nationaal* belang zijnde, wetsontwerp ter verbetering van de kustverdediging hier in deze vergadering in behandeling te mogen brengen om dit van een *krijgswetenschappelijk* standpunt te bezien, juist omdat zulks overeenstemt met het *doel* onzer Vereeniging, namelijk: heldere begrippen omtrent *krijgszaken* te verspreiden, waartoe zonder twijfel behooren de verschillende onderwerpen, voorkomende in de aanhangige regeeringsvoorstellen. Ik hoop, dat dit doel zal bereikt worden, zoowel door hetgeen hier heden avond gesproken zal worden als door het gedrukte verslag.

Ik ontveins mij niet, dat eene moeilijke taak op mij rust, vooral omdat verschillende sprekers zich reeds hebben aangemeld en de tijd kort is; ik heb mij dan ook verplicht gezien door het convocatiebiljet bekend te doen maken, dat slechts de geringe tijd van *tien* minuten voor iederen spreker beschikbaar kan worden gesteld.

Eene uitzondering moet evenwel gemaakt worden voor de personen, die als „inleiders” optreden. Ik begin met den

Overste POP mijn dank te betuigen, dat hij zich wel met de inleiding heeft willen belasten, en deel U verder mede, dat de Kolonel VAN OORDT op zich heeft genomen om, in aansluiting met de inleiding van Overste POP, het *volkenrechtelijk* deel van het onderwerpelijke vraagstuk te bespreken.

Op het convocatiebiljet, Mijne Heeren, staat, als eerste punt van behandeling voor dezen avond, de ballotage van candidaten. Met het oog op den beschikbaren tijd, stel ik U echter voor, die ballotage te doen plaats hebben in de pauze en verzoek ik de Heeren FORTANIER en GIJSBERTI HODENPIJL den Secretaris-Penningmeester alsdan behulpzaam te willen zijn bij het opnemen der stemmen. Wanneer een van die heeren de rechterzijde der zaal en de andere de linkerzijde neemt, geloof ik, dat op die wijze de taak het beste verdeeld zal zijn.

En thans geef ik het woord aan Overste POP, tot het inleiden van de bespreking over:

DE REGEERINGSVOORSTELLEN MET BETREKKING TOT DE KUSTVERDEDIGING.

De Heer POP: Mijne Heeren. Hoe bijzonder aangenaam het mij ook is, mij heden avond wederom op deze plaats te bevinden, vanwaar ik reeds meerdere malen het woord tot de leden onzer Vereeniging mocht voeren, stel ik er toch prijs op U al aanstonds mede te deelen, dat ik dat voorrecht ditmaal niet gezocht heb. En dat wel om de eenvoudige reden, dat ik mij allerminst mag rekenen tot hen, die een woord van warme aanbeveling zouden kunnen uitspreken ten aanzien van het onderwerp, dat ons heden avond zal bezig houden, terwijl ik meende, dat juist hier de aanbeveling den voorrang mocht hebben vóór de bedenkingen.

Ik bevind mij n.l. in de zelfde moeilijke positie, waarvan de Generaal STAAL gewaagt in zijne brochure over „De verbetering onzer kustdefensie”, en waarin zich iedereen geplaatst zal zien, wien onze landsverdediging werkelijk ter harte gaat, tegenover voorstellen tot verbetering, waartegen hij ernstige bedenkingen gevoelt.

Wanneer men reeds het grootste gedeelte van zijne loop-

baan vervuld heeft; gedurende dien tijd getuige is geweest van een haast ontelbaar aantal, meest mislukte pogingen om verbetering te brengen in den onvoldoenden toestand van ons defensiewezen; wanneer men altijd gehoopt heeft te mogen aanschouwen, nièt dat het volmaakte bereikt werd, maar wèl, dat tot bevredigende oplossing kwamen tal van onopgeloste vraagpunten, opdat men vóór het neerleggen van zijne levenstaak althans de overtuiging zou kunnen bezitten, te hebben medegebouwd aan eene instelling, die geven kan en geven zal, wat met recht van haar verwacht mag worden; en men staat dan voor een voorstel, dat beoogt althans één gevel van het gebouw onzer defensie te moderniseeren en beter voor het doel geschikt te maken, dan doet het leed, wanneer men zich niettemin verplicht acht, daartegen zijne bedenkingen uit te spreken.

Wat toch is het geval?

Wanneer, zooals in het land der onbeperkte mogelijkheden soms gebeurt, een bijzonder gefortuneerd man ditmaal een som van veertig millioen gulden aan den Staat ten geschenke aanbood, onder gehoudenheid voor dezen om daarvoor onze kustverdediging te doen verbeteren op de wijze, als in het wetsvoorstel belichaamd is, dan zou ik tegen de verwezenlijking van de materiele zijde van dat voorstel geen enkel bezwaar opperen, al zou ik meenen, dat wij dat geld op andere wijze beter zouden kunnen besteden.

Doch, wanneer die zelfde som gevraagd wordt aan 's Rijks schatkist en ik weet, de ondervinding leert het ons dagelijks, dat, waar uitteraard slechts beperkte, zij het ook aanzienlijke, middelen ter beschikking staan, betrekkelijke weelde in één opzicht noodzakelijk leidt tot het niet kunnen voldoen aan werkelijk dringende behoeften in een ander opzicht, dan staat voor mij de zaak heel anders, en meen ik, dat wij ons wel twee- en meermalen zullen mogen bedenken, vóór wij daartoe overgaan.

En nu denke men niet, dat ik overdrijf; de voorbeelden tot staving van mijne meening liggen voor het grijpen. Nog dit jaar, het zelfde, waarin het ontwerp tot verbetering der kustverdediging is ingediend, leest men in de Memorie van Antwoord der Vestingbegrooting voor 1911, dat met het oog

op den toestand der geldmiddelen is achterwege gelaten om in dat jaar aan te vangen met het aanbrengen van bomvrije gebouwen in een twee- of drietal forten der stelling van Amsterdam. Hoe zal het in de toekomst moeten gaan met de afwerking dezer stelling en van hare vleugels, wanneer gedurende lange jaren, d. i. tot 1932, de Staatsbegrooting ten behoeve der kustverdediging belast zal worden met een bedrag, dat in 4 jaren aanzienlijk hooger (3,2 à 3,8 millioen) en slechts in één jaar, het laatste, ongeveer 6 ton lager zal zijn (1.121.780) dan één millioen en zeven ton?

Toen ons Bestuur — door mij in het kort met mijn bezwaar in kennis gesteld — er niettemin op aandrong, dat ik mijne denkbeelden voor U ontwikkelen zou, heb ik echter, als een goed lid betaamt, gemeend mij naar dien wensch te moeten schikken. Zoo zal ik dus heden avond eenige beschouwingen leveren in verband met de, door de Regeering bij de Volksvertegenwoordiging aanhangig gemaakte voorstellen met betrekking tot de kustverdediging.

Nu moet ik er — ten einde misverstand te voorkomen — al dadelijk op wijzen, dat het woord „kustverdediging” hier eigenlijk te veel zegt; inderdaad is er toch slechts sprake van verbetering der havenverdediging, waardoor de kust, als zoodanig, over geen grooteren afstand beschermd kan worden, dan zóó ver, als de werkingssfeer der in die havenversterkingen opgestelde kanonnen naar weërszijden reikt. ¹⁾ De daar buiten liggende kustgedeelten, en dat zijn op onze 200 K.M. lange kust geene onbeteekenende strooken, kunnen daardoor echter in het minst niet verdedigd worden.

Om de kust, als zoodanig, te verdedigen, d.w.z. om eene

---

¹⁾ Dit geldt natuurlijk slechts in zooverre, als de forten vrij uitzicht zullen hebben langs de kust en — bij eene poging tot landing — niet dermate beschoten zullen worden, wat te verwachten is, dat zij aan de tegen hen optredende schepen alle aandacht *moeten* besteden.

De Nota betreffende de kustverdediging zegt, dat eene landing binnen de, op 15 K.M. te stellen, werkingssfeer der forten vrij wel uitgesloten is. Onder vorenstaand voorbehoud stemmen wij hiermede in, indien bedoeld wordt, den *straal* der werkingssfeer dus op 7,5 K.M. te stellen.

landing op de kust tegen te gaan, behoeft men, nu eene vloot in zee van voldoende sterkte voor ons onbereikbaar is, een voldoende krachtig, goed toegerust veldleger; havenversterkingen spelen daarbij, behoudens het zoo even vermelde, alleen in zooverre eene rol, dat de naar de *landzijde* gekeerde gedeelten daarvan den gelanden vijand beletten kunnen zich van de havenplaats meester te maken en hem daardoor de altijd verzekerde gemeenschap tusschen zijne schepen en den wal onthouden kan worden.

Nu wij het vraagstuk hierdoor tot zijne juiste proportiën hebben teruggebracht, schijnt het niet van belang ontbloeit allereerst na te gaan, welke overwegingen hebben doen besluiten tot het ter hand nemen van de verbetering van dit gedeelte onzer doode weermiddelen.

De considerans van het wetsontwerp vermeldt hieromtrent: „dat het wenschelijk is, ter meerdere verzekering van 's Lands weerbaarheid tegen aanvallen of schendingen der onzijdigheid des Rijks, over te gaan tot aanvulling en verbetering van de kustversterkingen en tot aanvulling van het materieel der Zeemacht, bestemd voor de verdediging der zeegaten”, en wijst verder „op de noodzakelijkheid van de totstandkoming van de genoemde verbeteringen en aanvullingen binnen den kortsten tijd”.

In de Memorie van Toelichting wordt dit punt nu eenigszins nader uitgewerkt. Op den voorgrond stellende, dat het aanzienlijk toegenomen vermogen der aanvalsmiddelen tot het treffen van voorzieningen noodzaakt en dat die noodzakelijkheid tevens wordt „verscherpt door de algemeen veld winnende overtuiging, dat het dringend noodig is de mogelijkheid onder de oogen te zien, dat 's Lands maritieme grenzen te eeniger tijd kunnen zijn blootgesteld aan eene onverhoedsche bedreiging of een coup de main, zeer kort na, of gelijktijdig met eene formeele oorlogsverklaring”, wordt de grondgedachte neergelegd in de volgende bewoordingen: „Het geval van een rechtstreeks tegen de Nederlandsche kust gericht aanval — al of niet gepaard met eene bedreiging onzer onafhankelijkheid aan de landzijde —

voor het oogenblik ter zijde latende, is het van het hoogste gewicht, dat wij bij dreigende verwickelingen of feitelijken oorlog tusschen andere mogendheden, in staat zijn onze onzijdigheid ook aan de zeezijde stipt te handhaven en daartoe aan ieder der strijdende partijen het in bezit nemen of gebruiken onzer havens, zeegaten en vaarwaters met beslistheid kunnen ontzeggen. Deze overwegingen moeten er toe leiden, aan het stelsel van kustverdediging den eisch te stellen, dat de kustversterkingen ten allen tijde in voldoende staat van tegenweer en in zoodanigen gevechtsvaardigen toestand verkeeren, dat op elk oogenblik over een voldoende — zij het dan niet het volle — afwerend vermogen kan beschikt worden”.

Naar aanleiding van deze beschouwingen vestig ik er in het voorbijgaan de aandacht op:

1°. dat eene onverhoedsche bedreiging blijkbaar alleen tegen onze *maritieme* grenzen verwacht wordt — immers aan de landzijde is van het nemen van *soortgelijke* voorzorgsmaatregelen geene sprake.

Dit neemt niet weg, dat in de Nota ¹⁾ op een dergelijken aanval wèl bedoeld wordt, waar — zonder te onderscheiden tusschen land- en zeezijde — gezegd wordt: „Voor al wanneer eene der strijdende partijen het om operatieve redenen nuttig of noodzakelijk mocht achten, ons gebied als doortochtsland voor een deel zijner legers naar het operatietooneel der wederzijdsche hoofdmachten te gebruiken, ten einde langs dien weg in strategisch gunstige richting in te grijpen, zou door ons al het mogelijke moeten worden in het werk gesteld om een dergelijken aanval te keeren”. Met betrekking tot zulk een onverhoedschen aanval aan de landzijde schrijft Generaal Ridder VAN RAPPARD in zijn artikel over „Het ploegenstelsel bij de Infanterie en het militaire vraagstuk” (*Het Vaderland* van 30 November, 1, 3 en 5 December 1910): „Dat zekerheid tegen onder-

---

¹⁾ De Nota betreffende de kustverdediging, welke alsnog aan de gedrukte stukken is toegevoegd, zal voortaan ter bekorting als Nota aangeduid worden.

steld plotseling buitenlandsch gevaar te verkrijgen zou zijn door (als nu) in Venlo en Roermond, behalve eenige cavalerie, respectievelijk 93 en 88 man infanterie, niet in een steeds in oorlogstoestand gehouden sperfort, maar in eene open stad ten oosten van de Maas te leggen .... zal toch wel niemand gelooven"; en

2°. dat men voor het geval eener onverhoedsche bedreiging — waarbij de aanvaller, die zich dan, minder dan ooit, aan een échec zal willen blootstellen, wel over, voor het door hem beoogde doel, toereikende krachten zal beschikken — met een *voldoend* (niet het *volle*) afwerend vermogen meent te kunnen volstaan.

Terwijl wij ons voorstellen op deze beide punten nader, zoo veel noodig, nog terug te komen, merken wij thans allereerst op, dat in de even aangehaalde woorden der M. v. T. het geval van een rechtstreeks tegen onze kust gerichtten aanval uitdrukkelijk *ter zijde gelaten* wordt. Anders de Nota, waarin wij lezen: „De Regeering is intusschen van meening, dat bij de organisatie van ons verdedigingsstelsel ook de mogelijkheid van *een rechtstreeks tegen ons land gerichtten oorlog* niet mag worden voorbijgezien. Bij de tegenwoordige politieke constellatie in Europa moge eene dergelijke eventualiteit minder op den voorgrond treden dan de kans op verwickelingen, voortvloeiende uit de handhaving onzer onzijdigheid, toch kunnen er toestanden intreden, die zulke kansrekeningen omverwerpen. De geschiedenis leert, dat de verhoudingen en groepeerings der natiën soms in korten tijd ingrijpende wijzigingen ondergaan. Ons weerstelsel behoort niet slechts op den toestand van heden te zijn gegrond; het moet ook rekening houden met de eischen, die de toekomst kan stellen. Het zou onverantwoordelijk zijn aan te nemen, dat Nederland nimmer in eenig ernstig conflict met eene andere Mogendheid zou kunnen geraken, dat wij nimmer geroepen kunnen worden onze soevereine rechten tegen onrechtmatige aanranding te verdedigen.

„Slechts eene organisatie van ons weerstelsel, die — naar den eisch der Grondwet — „de handhaving van de onafhankelijkheid van het Rijk” en „de verdediging van zijn

grondgebied" tot het uiterste als einddoel heeft en die in haar vermogen en proportiën aan dat hooge doel geëvenredigd is, kan ons eerbiediging onzer internationale positie en veiligheid tegen lichtvaardige bedreiging of ongewettigde inmenging verzekeren.

„Naar het gevoelen der Regeering moet dus bij het beramen van de in het hierna volgende te behandelen middelen ter verdediging van de zeezijde, zoowel de handhaving der neutraliteit als de afweer van een rechtstreekschen aanval in het oog worden gehouden”.

Ik onderschrijf deze meening ten volle. Ik ga zelfs verder en heb altijd gemeend, dat men verkeerd deed, bij het bespreken van de regeling onzer defensie de handhaving der neutraliteit eenzijdig op den voorgrond te schuiven. Ik geloof, dat men hiertoe gekomen is, doordien *men* — in hoofdzaak zij, die niet veel voor duurzame versterkingen gevoelden — hoopte, dat de handhaving der neutraliteit zou toelaten met eenvoudiger middelen te volstaan, dan een strijd om het bestaan zou eischen. Langzamerhand echter is die handhaving der neutraliteit eene obsessie geworden, die, naast eene m.i. overdreven vrees voor overvallingen, reeds geleid heeft tot maatregelen, waarmede niet onverdeeld ingestemd kan worden. En het staat te vreezen, dat wij hiermede nog niet aan het einde zijn!

Het spreekt intusschen toch wel haast van zelf, dat elk stelsel van verdediging in de eerste plaats gericht moet zijn op het behoud van het land en dus allereerst de verdediging tegen een onmiddellijk daarop gericht aanval moet beoogen; nog daargelaten de mogelijkheid, dat het handhaven der neutraliteit de plannen van een der oorlogvoerenden kan doorkruisen en vroeger of later ons in den oorlog kan betrekken. Daarbij bedenke men tevens, dat wanneer het weerwezen behoorlijk ingericht is met het oog op een strijd om de onafhankelijkheid, het tevens voldoet en voldoen moet voor de handhaving der neutraliteit.

In verband hiermede eerst een enkel woord in het algemeen over de handhaving der neutraliteit en de verplichtingen, welke deze oplegt.

In de Nota worden o.a. opgesomd de verplichtingen, die

in den toestand van gewapende neutraliteit gelden voor al onze havens en zeegaten van de Vliegaten tot en met de Schelde. En daarop volgt: „Kunnen wij daaraan niet voldoen, dan zullen wij in onze internationale verplichtingen te kort schieten en onmiddellijk in een oorlog meegesleept worden”. Ik geloof, dat ik er de voorkeur aan gegeven zou hebben, indien deze meening niet ware neergelegd in een staatsstuk, dat aan openbaarheid wordt prijsgegeven, omdat het mij niet noodig voorkomt, door het uitspreken van een oordeel, naar aanleiding van eene altijd subjectieve opvatting, over mogelijke tekortkomingen, bij voorbaat wapenen tegen onszelf te smeden. Maar geheel afgezien daarvan, rees bij de lezing van dat oordeel bij mij de vraag, of wij inderdaad in onze internationale verplichtingen te kort schieten, als wij — door overmacht daarin verhinderd — niet zouden kunnen beletten:

dat een der strijdende partijen op onze reeden of in onze havens eene toevlucht zoekt om zich in veiligheid te brengen voor de tegenpartij;

of dat een vreemde Staat onze havens gebruikt tot uitrusting enz. van oorlogsschepen;

of dat een onzer havens gebezigd wordt als maritieme basis voor de vloot of als uitvalshaven voor de torpedobooten van een der strijdenden;

of dat een der partijen zich van een onzer havens meester maakt om deze te gebruiken als basis voor eene operatie te land.

Ik erken volkomen, dat de verplichting op ons rust, ons tegen elk dezer handelingen te verzetten, ik geef toe, dat wij dit desnoods met de wapenen zullen moeten doen, maar ik ontken, dat wij in onze internationale *verplichtingen zouden te kort schieten*, indien de wapenen, die wij voor dit doel meenden te moeten en te kunnen beschikbaar stellen, ontoereikend bleken. Ik sta in dit opzicht geheel op het zelfde standpunt, waarop de Minister REUTHER zich stelde bij het indienen van zijn ontwerp tot wijziging der Vestingwet, n.l. dat elke Staat vrij is om de neutraliteit te handhaven op zijne wijze en dat in geen geval de verplichting wordt erkend om hiertoe versterkingen te bestemmen, die niet

passen in het aangenomen verdedigingsstelsel. Deze meening wordt volkomen gedeeld door Baron GUILLAUME in zijn werk „L'Escaut depuis 1830”, waar hij zegt: „Il n'est pas discutabile pour nous que le gouvernement néerlandais se trouve en présence d'un devoir précis à remplir, mais nul ne peut lui contester le droit, puisé dans sa souveraineté, de prendre les mesures qu'il juge convenables pour s'acquitter de ses obligations internationales; il n'appartient à aucune Puissance de lui dicter les moyens qu'il doit employer pour sauvegarder l'inviolabilité de son territoire et sa neutralité en cas de conflits armés chez ses voisins”.¹⁾

Waar zouden wij ook heengaan, indien wij dit soevereine recht prijs gaven? Stel, wij hadden een fort bij Vlissingen, dan zou dit toch niet onneembaar zijn en zou het geval denkbaar wezen — in den gedachtengang der Nota —, dat hij, die Vlissingen voor zijne operatiën noodig acht, er zich van meester maakt, zij het ten koste van groote offers. Zou nu in dat geval iemand het recht hebben te zeggen, dat wij in onze internationale verplichtingen te kort geschoten waren, omdat wij in Vlissingen maar één fort hadden, en niet twee, zooals Generaal VAN ERMEL SCHERER en de Raad van Defensie wenschen? En evenmin mag men m. i. van „te kort schieten in onze internationale verplichtingen” spreken, als wij meenen aan Vlissingen niet ten koste te mogen leggen, behalve de jaarlijks terugkeerende kosten, eene kapitale som van 5¼ miljoen gulden.

Overwegingen van opportunititeit moeten ons doen beslissen, wat wij voor de handhaving der onzijdigheid op een bepaald

¹⁾ Steun voor mijne meening vind ik ook in de M. v. A. bij de begroting van Buitenlandsche Zaken voor 1909, blad. 20, waar met betrekking tot de Noordzee-schikking van 24 April 1908, die o. a. de verplichting voor elken contracteerenden Staat stelt om het eigen gebied ongeschonden te bewaren, gezegd wordt, dat uit de strekking van die schikking niet voortvloeit, dat de mede-onderteekenaren dier verklaring bij de beantwoording der vraag of wij de bepalingen der verklaring naleven, het recht zouden hebben te treden in eene beoordeeling van de wijze, waarop wij voor ons kustgebied waken.

Ook Generaal DEN BEER POORTUGAEL laat zich in zijne brochure: „L'Escaut et la neutralité permanente de la Belgique d'après les traités de 1839 et 1907” meermalen in den zelfden geest uit.

punt meenen te kunnen afzonderen, maar dat besluit nemen wij geheel zelfstandig, zonder ons door eenigen, aan onze belangen vreemden, invloed te laten leiden.

Dit geldt trouwens van alles, wat wij ten behoeve van onze defensie doen, en waar de buitenlandsche pers zich omtrent het onderwerpelijke wetsvoorstel niet onbetuigd gelaten heeft in het te kennen geven van hare meening, of wij dit of dat wel *mochten* doen, stel ik er prijs op — juist omdat ik voor dat voorstel niet zoó heel warm voel — uitdrukkelijk te verklaren, dat ik voor den Nederlandschen Staat het onbepaalde recht vindiceer, om zijne defensie juist zóó in te richten, als hij dat noodig zal achten, zonder te letten op de meening, die het buitenland daaromtrent heeft. Op ons eigen territorium geldt alleen onze eigen soevereine wil!

Waar nu in de M. v. T. de rechtstreeksche aanval op de kust wordt „ter zijde gelaten” en in de zoo even door mij geciteerde woorden uit de Nota die rechtstreeksche aanval bij de „tegenwoordige politieke constellatie in Europa” geacht wordt minder op den voorgrond te treden en naar de toekomst verwezen wordt, daar meen ik te mogen aannemen, dat de urgentie ¹⁾ van het wetsvoorstel niet gelegen is in de onderstelde waarschijnlijkheid van zulk een aanval, maar veel meer of eigenlijk uitsluitend in de onderstelde „kans op verwickelingen, voortvloeiende uit de handhaving onzer onzijdigheid”.

Met het oog daarop bepaal ik mij thans allereerst tot de in deze aangelegenheid alles beheerschende vraag: Kan, indien wij onzijdig blijven, het belang van een der strijdende partijen medebrengen onze havens, zeegaten of vaarwaters in bezit te nemen en te gebruiken, zoowel bij dreigende verwickelingen als bij feitelijken oorlog? Het antwoord op die vraag zal toch van beteekenenden invloed moeten zijn op de beantwoording van eene tweede vraag: Zijn de thans door ons voor de kustversterkingen te brengen offers in overeenstemming met het beoogde doel?

¹⁾ Urgent in tweeërlei zin, zoowel in den zin, dat aan de regeling dezer aangelegenheid den voorrang toekomt, als in dien, dat de regeling binnen den kortsten tijd — waartoe het ontwerp 8 jaar stelt — voltooid zij.

Voor het beantwoorden van die eerste vraag behelst de M. v. T., behalve het reeds medegedeelde, geene verdere gegevens; de Nota geeft daarentegen eenige punten aan, die de bedoeling nader omschrijven. Wij zullen dus, voor zoo veel noodig, deze Nota raadplegen, doch om een goed overzicht te verkrijgen, de vraag in haar geheel onder de oogen moeten zien.

Zooals bekend is, omvatten de voorstellen der Regeering de noodig geachte voorzieningen voor de verdediging van:

- de Texelsche zeegaten,
- de haven van IJmuiden,
- het zeegat van den hoek van Holland,
- de Goereesche zeegaten,
- het Hollandsch Diep en het Volkerak, en
- de Westerschelde.

Op welk standpunt men zich nu ook moge stellen, zoo zal men toch wel willen toegeven, dat — zoo ooit — van eene bedreiging van een of meerdere onzer aan deze zeegaten gelegen havenplaatsen alleen sprake zou kunnen zijn bij een oorlog tusschen Engeland en Duitschland, dan wel van Engeland en Frankrijk tegen Duitschland, in welk laatste geval beide partijen ook met bondgenooten kunnen optreden. Wij zijn echter niet rechtstreeks bij het conflict betrokken en wenschen in den te verwachten strijd onzijdig te blijven.

Generaal DEN BEER POORTUGAEL, die in zijne brochure „L'Escaut et la neutralité de la Belgique d'après les traités de 1839 et 1907” o. a. zegt: „que les Pays-Bas n'ont rien à craindre de cette Puissance” (Frankrijk), acht het niettemin in zijn artikel in *De Nieuwe Courant* van 14 September 1910 niet onmogelijk, dat over 10 of 30 jaren een dergelijk gevaar ook van andere zijde kan dreigen, bijv. van Frankrijk of van Japan. Voorshands schijnt mij dit zoo onwaarschijnlijk toe, dat ik geene urgentie voor het nemen van maatregelen daartegen aanwezig kan achten.

Beschouwen wij nu eerst het geval van een Engelsch-Duitschen oorlog.

Welk belang kan Engeland alsdan hebben bij het bezit of gebruik van onze havens of zeegaten?

a. Gedurende de periode der verwickelingen.

Bij het ondernemen van eene handeling, als hier bedoeld, dient men zich bewust te zijn, dat men :

1°. strijdkrachten inzet, die, eenmaal aan het lot van den oorlog overgegeven, aan alle kwade kansen, welke deze medebrengt, zijn blootgesteld en dus mogelijk in den hoofdstrijd zullen ontbreken ;

2°. door eene aanval in vollen vrede op eene niet in eenig geschil betrokken natie de openbare meening, die vaak zoo grooten invloed uitoefent, van zich vervreemdt.

Het is dus duidelijk, dat zij alleen zal worden ondernomen, wanneer men daardoor een zoo belangrijk voordeel op den tegenstander behalen kan, dat dit voordeel tegen de evengenoemde nadeelige factoren ruimschoots opweegt. Die handeling zou voorts alleen kunnen beoogen zich eene basis te verschaffen, hetzij voor operatiën ter zee, hetzij voor operatiën te land.

Het eerste — het zich verschaffen van eene basis voor operatiën ter zee — is uit den aard der zaak uitgesloten, omdat Engeland op dit gebied in eigen land beschikt over alles, wat het behoeft (Peterhead, Rosyth, Sheerness).

In het voorbijgaan zij hier nog aangeteekend, dat het niet voldoende is, eene haven te nemen, om daardoor eene basis voor de vloot te verkrijgen. Voor dit laatste is bijv. nog noodig, dat zij eene voldoende ruime, tegen zee en wind behoorlijk beschutte ankerplaats aanbiedt, (waaraan bij ons alleen de 'Texelsche zeegaten in vollen zin voldoen¹⁾); dat zij aan de zeezijde versterkt is en aan de landzijde niet bedreigd wordt of kan worden; dat zij de beschikking geeft over het noodige aanvullingspersoneel, alsmede over de noodige kolen, munitie, victalie, enz.; dat daar aanwezig zijn de voor de gebezigde soort schepen geschikte dokken en de voor het uitvoeren van herstellingen, welke zeer omvangrijk kunnen zijn ten gevolge van een voorafgaand gevecht, ingerichte werkplaatsen; en dat beschikt wordt

¹⁾ Zie W. J. COHEN STUART, „Brieven over Marine-beheer”, II, bladz. 9, waar men ook leest: „Wat eindelijk de reede van Vlissingen betreft, de ankerplaats is weinig beschut tegen zee en wind”.

over de noodige verwisselstukken, enz. Zijn deze voorwaarden niet vervuld, en dat zal in onze havenplaatsen voor een groot deel wel nimmer het geval zijn, dan zijn de benamingen van maritieme basis of tijdelijk steunpunt voor de vloot niet toepasselijk; men mist dan toch, òf de gelegenheid om zijne oorlogsschepen weder in gevechtsvaardigen toestand te brengen òf men loopt gevaar, dat de vijand of hij, dien men zich door het nemen der havenplaats tot vijand gemaakt heeft, het gebruik van de eventueel aanwezige inrichtingen, enz. belet. Ten aanzien van onze havens en zeegeaten dient er voorts nog op gewezen te worden, dat zij door hunne bijzondere gesteldheid de binnengevallen schepen aan het ernstige gevaar blootstellen, hunne tijdelijke ligplaats in het aanzicht van den vijand niet dan ten koste van eigen vernietiging te kunnen verlaten. (Men denke hierbij aan de vernietiging van CERVERA's eskader bij Santiago.)

Van door Engeland beraamde operatiën te land tegen Duitschland kan uit den aard der zaak bij een oorlog, die tusschen deze beide landen beperkt blijft, geene sprake zijn. De expeditionaire macht, die Engeland — in totaal — voor oorlogshandelingen op het vaste land beschikbaar kan stellen (*in maximum* ± 166.000 man, die eerst na geruimen tijd op den vasten wal vereenigd kunnen zijn), is zelfs in het gunstigste geval zoozeer in de minderheid tegenover de Deutsche strijdkrachten, dat deze onderstelling ten eenenmale uitgesloten is. Ja, zelfs is het niet te boud gesproken, indien men beweert, dat die geheele expeditionaire macht zonder overmatige inspanning door onze strijdkrachten volslagen gebonden zou kunnen worden.

Uit het voorafgaande volgt, dat Engeland dus ook geene behoefte zal hebben zich in de periode der verwickelingen van een onzer havenplaatsen meester te maken, met het doel deze als steunpunt voor toekomstige operatiën te land te gebruiken.

Is het nu aannemelijk te achten, dat Duitschland in het tijdperk der verwickelingen eene soortgelijke daad verricht?

M. i. al evenmin; ook al laten wij de meerdere of mindere geschiktheid onzer zeegaten hierbij geheel buiten beschouwing. Aan eene basis voor de vloot heeft het in de Noordzee zeker geen gebrek; integendeel, het beschikt daar over de havens, welke het noodig heeft en daarvoor met groote zorg heeft voorbereid (Emden, Wilhelmshaven, Helgoland, Cuxhaven). Bovendien, de *natuurlijke* terugtochtlijn voor een eskader, dat niet langer zee kan houden, loopt naar de eigen versterkte oorlogshavens en niet naar willekeurige plaatsen op onzijdig of — dan — vijandelijk territoir.

En de vraag, of Duitschland voor operatiën in vijandelijk land een onzer havens als basis behoeft, moet ik al evenzeer ontkennend beantwoorden. Daargelaten, dat dergelijke operatiën onbestaanbaar zijn, zoo lang het meesterschap ter zee niet verkregen is, en er voorshands niet veel kans bestaat, dat Duitschland dit zou kunnen verwerven, terwijl door eene premature bezetting het element der verrassing geheel verloren zijnde, de kans van slagen van zulk eene onderneming nog vermindert, behoeft men voor eene dergelijke expeditie, zoo lang de vloot der tegenpartij zee bouwt, niet alleen eene *versterkte* haven, maar ook eene haven, waar het vereischte materieel voor het overbrengen van een landingskorps ¹⁾ (voorwaar geene kleinigheid!) aanwezig is en daartoe ingericht kan worden. Behalve, dat dit laatste bij ons nu juist niet overal voor het grijpen is, liggen onze versterkte havens binnen de vesting Holland, terwijl Vlissingen onbeschermd is, en in dien toestand voor het voorbereiden van eene landingsonderneming onder de gedachte omstandigheden zeker ongeschikt is.

Om de binnen de vesting Holland gelegen havens voor het beoogde doel te kunnen gebruiken, zou Duitschland zich over land hiervan moeten meester maken, al ware dit alleen reeds, omdat dit het eenige middel zou zijn, om voor zijn

---

¹⁾ Generaal STAAL stelt het benodigd aantal transportschepen, bij gebruik van de groote schepen, waarover men in Engeland en Frankrijk voor dit doel beschikt, voor het overbrengen van 50.000 man, 20.000 paarden en 2500 voertuigen op 100 à 130 (zie *Het Vaderland*, 22 October 1910).

landingskorps den weg te banen, en nu schijnt het mij toch inderdaad niet aannemelijk, dat de hiertoe noodige troepen geheel ongestoord dwars door onze liniën tot de kust zouden kunnen marcheeren. Trouwens, hierop is de Regeering blijkbaar ook niet bedacht; zij stelt althans — laat ons zeggen gelukkig — geene maatregelen voor, welke tegen het Oosten gekeerd zijn.

Gelooft men nu inderdaad, dat, waar de eigen Duitsche havens op zoo korten afstand van de objecten eener landing liggen, waar uit technisch oogpunt er nagenoeg niets voor te zeggen valt zulk eene onderneming uit eene vreemde, vijandelijke haven te verrichten, men er toch de voorkeur aan geven zal om de inscheping in ons land te doen plaats hebben, waar men onvermijdelijk op allerlei bezwaren zal stuiten, in stede van dit in eigen land te doen, waar alles even doelmatig voorbereid, als rustig uitgevoerd kan worden? Getuigt het niet voor eene zeer groote geringschatting van eigen kracht, als men in trouwe aanneemt, dat eenige Mogendheid, ongeacht de voortdurende bedreiging van al, wat wij aan levende strijdkrachten kunnen samenbrengen, dergelijke fantastische voornemens ten uitvoer zal leggen?

Wanneer nu, zooals wij hopen te hebben aangetoond, het bezit onzer havens voor geen van beide partijen in de periode der verwickelingen wezenlijke voordeelen kan opleveren, dan behoeft er ook geene vrees te bestaan, dat een van beide eene poging zal wagen om zich in het bezit daarvan te stellen, *niet* om eigen voordeel te zoeken, doch om de tegenpartij het behalen van een voordeel te beletten.

b. Gedurende den oorlog zelf.

In deze periode verandert m. i. in het hiervóór aangevoerde niets. Alleen moet dan rekening worden gehouden met het geval, dat een of meer door den vijand in het nauw gebrachte schepen eene wijkplaats in een onzer havens of zeegaten zou willen zoeken en dáár door den tegenstander gevolgd zou kunnen worden. In onze versterkte havens zal zich dit geval niet voordoen. Het ligt toch blijkbaar in de

bedoeling — de geheele voordracht van de Regeering wijst daarop — om reeds in het tijdperk der verwikkelingen deze havens geheel in staat van tegenweer te brengen; niet onwaarschijnlijk zelfs met inbegrip van versperringen en mijnen. Wanneer men overweegt, dat dit den oorlogvoerenden bekend is, gelooven wij niet, dat eenig wijkend schip tegen onzen wil in zulk eene haven eene toevlucht zal zoeken, op gevaar af van daarbij ernstig letsel te belopen. Maar aangenomen, dat wij deze schepen den toegang willen of kunnen verleen, dan is toch het volgen van deze door vijandelijke schepen zeker uitgesloten.

Nu zou zich dit geval echter wèl kunnen voordoen in Vlissingen; dit toch is eene onbeschermden haven. Wat dan? M. i. behoort bij het handhaven der onzijdigheid aldaar eenig torpedo-materieel aanwezig te zijn, dat den wijkenden hunne verplichtingen zoo veel noodig in het gebeugen roept en den vervolger, zoo daartoe aanleiding mocht zijn, tot rede kan brengen. Één onderzeeboot, te Vlissingen gestationeerd, zal ongetwijfeld in deze richting al voldoende preventief werken. Daarvoor forten te bouwen of gepantserd marine-materieel te bestemmen, zou ik — in overeenstemming met hetgeen ik hiervóór reeds over deze aangelegenheid opmerkte — onnoodig en dus niet verantwoord achten.

De Generaal DEN BEER POORTUGAEL wenscht dit intusschen wel ¹⁾; de geachte Staatsraad zegt namelijk in *Het Vaderland* van 30 September l.l.: „Tot hoeveel moeilijkheden de handhaving der neutraliteit kan leiden, ziet men voorts uit het geval van den uit Port-Arthur ontsnapt Russischen kruiser de *Ryeshitelni*, welke in de Chineesche haven van Chefoe werd aangevallen door twee Japansche torpedojagers, ongeacht er ook twee Chineesche oorlogsschepen lagen, maar.... Chefoe miste een fort”. Wanneer men nu hierbij in aanmerking neemt, dat de Chineesche scheepsmacht te Chefoe sterker was dan die der Japanners, dan zal het toch wel geene verwondering baren, dat wij het betoog van den Generaal DEN BEER POORTUGAEL niet begrijpen en daarentegen

¹⁾ Zie *De Nieuwe Courant*, 14 September l.l. v.g. en *Het Vaderland*, 30 September l.l.

volkomen instemmen met het oordeel van den Kolonel van Oordt in *Het Vaderland* van 7 October l.l., waar deze zegt: „Indien China in Chefoe zijne „onzijdigheid” (bestaande krachtens „l'entente des deux belligérants”!) had willen handhaven, dan zou het dit hebben kunnen doen”.

Waar de Generaal in *Het Vaderland* van 12 October l.l., zijn standpunt nader verdedigende, met betrekking tot moeilijke gevallen, die zich bij de handhaving der neutraliteit voordoen, het op-zien-komen-spelen en het kat-uit-den-boom-zien begrijpelijk, niet te verwonderen en vergeeflijk acht, daar moet mij de opmerking van het hart, dat in zulk een stelsel (dat ik niet zou huldigen) *geen* fort beter past dan een fort, omdat, een fort aanwezig zijnde, de daad onmiddellijk op de overtreding moet volgen en eene afwachtende houding dan zeker niet mogelijk zou zijn.

In de Nota wordt ook gesproken over de voordeelen, die met name Vlissingen zou aanbieden als steunpunt bij de blokkade van onze kust of als uitvalhaven voor torpedo-ooten. Bij beide punten wil ik een oogenblik stilstaan.

Ten aanzien van het eerste zij mij de opmerking vergund, dat het mij niet duidelijk geworden is, welke steun aan eene blokkeerende vloot zou geboden kunnen worden door eene haven, in — dan — vijandelijk land gelegen, welke noch naar de zee- noch naar de landzijde versterkt is, m. a. w. geheel open ligt, en waar die vloot niet dan onbeteekenende aanvulling zou vinden, zelfs als het haar vergund werd daar aan wal te komen.

Ten aanzien van het tweede punt geldt het zelfde bezwaar, dat ik zoo juist aanvoerde; eerste eisch voor eene uitvalhaven is beveiligde ligplaats, welke alleen in eene versterkte haven gevonden wordt. Terwijl ik verder met genoeg constateer, dat hier het gebruik van torpedo-materieel blijkbaar mogelijk geacht wordt, zonder dat dit door gepantserd materieel gesteund wordt (uit de beschouwingen, over de samenstelling van onze vloot in de Nota geleverd, zou men mogen afleiden, dat dit wél gevorderd werd), stuit ik toch nog op een ander bezwaar. Ik kan mij namelijk zeer goed voorstellen, dat bij

de verdediging van ons land aan de zeezijde uitvalhavens voor torpedobooten groote waarde bezitten, omdat zij daarbij in verschillende gevallen uitstekende diensten kunnen bewijzen, bijv. bij het tegengaan eener blokkade, bij het bemoeilijken van eene landing, zelfs bij het verdedigen van een vaarwater tegen eene poging tot forceering. Maar welk voordeel er voor eene vreemde Mogendheid in gelegen kan zijn, om zulk eene uitvalhaven op onze kusten te vestigen, waar de objecten voor zulk een uitval onbegrensd in de ruimte liggen, is mij niet duidelijk. Voorshands kan ik het nut daarvan dan ook niet inzien.

Schending der neutraliteit in dien zin, dat de strijd binnen onze territoriale wateren zou worden overgebracht, staat niet te vreezen, zooals de Kolonel COHEN STUART in zijne „Brieven over Marinebeheer” II te recht opmerkt, daar binnen den afstand van drie zeemijlen (de grens der territoriale wateren) op onze lage, zandige kusten tal van ondiepten liggen, die allermint zullen worden opgezocht door de schepen der moderne eskaders, voor welke ruimte van beweging in elk opzicht een eerste vereischte is.

Eindelijk kan de vraag nog gesteld worden — die dan ook reeds hier en daar gesteld is — of Duitschlands tegenstander er wellicht belang bij kan hebben onze havens te bezetten, om daardoor te geraken tot het afsluiten langs Rijn en Maas van den toevoer naar Duitschland, die bij blokkade van de Duitsche havens van belang zou kunnen worden. De Generaal DEN BEER POORTUGAEL verwacht in dit opzicht in het geheel geene moeilijkheden, „daar beide Rijken de aanvoeren van ons niet kunnen ontberen, zullen zij wel zoo verstandig wezen om onzen handel den gewonen gang te laten”, en meent, dat al „ware dit het geval niet, eene blokkade niet zal voorkomen, omdat neutrale havens niet mogen worden geblokkeerd en de visitatie met het oog op contrabande door Art. 30 van de Londensche Zeerechtdeclaratie van 1909 veel van hare bedenkelijke gevolgen voor den handel verloren (heeft), daar alleen absolute contrabande

voorwaardelijk neembaar is". Dit laatste argument klinkt mij wel wat eigenaardig, want de vraag rijst, of eene mogendheid, van welke men wél aanneemt, dat zij, als oorlogvoerende, tegen een neutralen Staat elke denkbare oorlogshandeling zou begaan, zooals de Generaal blijkbaar aanneemt, zich dan wel door regelen van internationaal recht zal laten weerhouden, waar het geldt eene blokkade of het nemen van niet absolute contrabande? ¹⁾

Dit neemt intusschen niet weg, dat ook ik niet geloof aan eene poging tot stremming van den toevoer langs Rijn en Maas, mede niet, omdat voor Duitschland toch altijd nog de aanvoer over Oostenrijk mogelijk blijft. Mocht men intusschen eene dergelijke stremming in het leven willen roepen, waar toe dan feitelijk *alle* aanvoer naar Nederland afgesloten zou moeten worden, dan kan ik mij deze niet anders denken, dan door eene blokkade of door het aanhouden der naar onze havens bestemde handelsschepen in volle zee, welke daad niet minder onvriendschappelijk zou zijn dan elke andere tegen ons gepleegde oorlogshandeling. Eene blijvende bezetting van onze havens echter door Duitschlands tegenstander, met het doel daardoor elken aanvoer te onderbinden, komt mij onmogelijk voor, omdat onze veldtroepen zich daartegen wel zullen verzetten.

Voor het geval Engeland en Frankrijk gezamenlijk tegen Duitschland (al of niet met inbegrip van bondgenooten) op-

¹⁾ Ik acht al die in het openbaar uitgesproken beschouwingen omtrent eene verwacht wordende schending onzer neutraliteit, zelfs als zij door afzonderlijke personen worden geuit, niet geheel onschadelijk. Zeer zeker is dit niet het geval, wanneer in een van de Regeering uitgaand staatsstuk dergelijke onderstellingen worden uitgesproken. Zoo las ik niet zonder eenige verwondering in de Nota: „In een grooten Europeeschen oorlog zijn zulke machtige factoren werkzaam, dat tegenover eene kleine natie partijen er toe kunnen komen de conventioneele neutraliteitsverplichtingen ter zijde te stellen, wanneer het gebruik van het onzijdig territoir haar voordeelen belooft, welke de bezwaren der neutraliteits-schending overtreffen”.

Men moge dit meenen, men moge met het oog hierop desgewenscht zijne maatregelen treffen, maar of men in een openbaar Staatsstuk op zóó onomwonden wijze twijfel uitspreken moet, omtrent hetgeen als een onwrikbaar recht behoort te gelden, zou ik geneigd zijn te betwijfelen.

treden, kan men zich de zelfde gevallen denken, als hiervóór door mij ontwikkeld werden, en er is dan ook m.i. gene enkele aanleiding deze op andere wijze te beoordeelen, dan daarbij geschied is.

Intusschen treedt dan, in het oog van velen, Vlissingen eerst recht op den voorgrond, want, zoo redeneert men, nadat het meesterschap ter zee door Engeland gevestigd is, zal Frankrijk de hulp der Engelsche strijdkrachten te land opvorderen. En, zegt men verder: „Een Engelsch leger tegen Duitschland optredend, zal niet licht de Fransche kust tot operatiebasis, Franschen bodem tot operatieterrein kiezen. Reeds om conflicten in de bevelvoering te vermijden — om van andere niet te gewagen — zou dit moeten worden nagelaten. Eene landing op Duitsch gebied zou een reeds voldongen meesterschap ter zee vereischen en ook dan nog een gewaagd ondernemen mogen heeten. De weg van een Engelsch landingsleger tegen Duitschland ligt — evenals eertijds tegen Frankrijk — door Nederland-België”.¹⁾

Naar aanleiding hiervan allereerst een paar opmerkingen.

Gelooft men werkelijk, dat, wanneer de Engelsch-Fransche, met zoo veel moeite verkregen „entente” haar nuttig effect op het oorlogsterrein zal moeten leveren, men bij het uitwerken der strategische gedachte, welke daarbij gevolgd zal moeten worden, zich zal laten weerhouden van het toepassen van den eersten regel der strategie: „concentratie van krachten”, door vrees voor conflicten? En nog wel over de bevelvoering! Ik herinner mij, dat toen er eenige jaren geleden veel gesproken werd over de mogelijkheid van een Nederlandsch-Belgisch militair optreden, dat zelfde bezwaar, de moeilijk te regelen bevelvoering, daartegen aangevoerd werd. Maar men zal mij toegeven, dat het niet de vrienden van zulk een optreden waren, die dit wapen uit hun arsenaal haalden. Wanneer men zich aaneensluit, omdat levensbelangen op het spel staan, dan moeten dergelijke — ik zou haast zeggen kinderachtige — bezwaren op den achtergrond blijven. Trouwens, men behoeft zich bijv. het jaar 1815 slechts

---

¹⁾ *De Nieuwe Courant*, 10 September 1.1.

te herinneren, om zich te overtuigen, dat die bezwaren, als de nood dringt, ook werkelijk opgelost worden.

Over andere, z.i. te verwachten conflicten zwijgt de schrijver der evengenoemde verhandeling. Het zou toch wel de moeite loonen, ze te kennen, want er ligt iets komisch in de gedachte, dat men met heel veel moeite eene „entente” in het leven roept, om eene gezamenlijke militaire actie mogelijk te maken, doch dat men, als het hiertoe komen moet, ter verwijdering van conflicten zoo ver mogelijk uit elkander gaat.

Voorts moeten wij opmerken, dat als eene Engelsche landing op de Nederlandsch-Belgische kust geschieden kan, zonder dat de Duitsche vloot zich daartegen vermag te verzetten, die landing ook op de Duitsche kust zou kunnen uitgevoerd worden. Was er nog eene Duitsche vloot, die zee hield, dan waren beide ondernemingen even gevaarlijk.

Eindelijk wordt hier ten onrechte het optreden (eertijds) van Engeland door Nederland en België tegen Frankrijk aangevoerd als bewijsgrond, dat die zelfde weg in de toekomst gevolgd zou moeten worden bij eene Engelsch-Fransche actie tegen Duitschland. Wanneer in vroegere eeuwen Engeland, verbonden met Nederland, Oostenrijk of Pruisen, tegen Frankrijk in het krijt trad, lag het voor de hand de verzameling der strijdkrachten in de Nederlanden te doen plaats hebben en van daar tegen Frankrijk op te rukken. Dat was, zou men kunnen zeggen, de natuurlijke weg, die zeker te verkiezen was boven eene landing op de Fransche kust of den omweg door Duitschland.

Wenden wij ons thans echter tot de hoofdzaak in het zoo even aangehaalde betoog: „de weg van een Engelsch landingsleger tegen Duitschland ligt door Nederland-België”.

Wij nemen hierbij aan, dat niet bedoeld wordt, althans van den aanvang af, een *gelijktijdig* gebruik van Nederlandsch en Belgisch territoir. Dit toch, zou leiden tot eene landing in twee groepen, één ten Noorden en één ten Zuiden van de Schelde, welke bij haar verderen opmarsch, door de vesting Antwerpen, het Belgische veldleger en de Maasforten gescheiden, wel onder de minst gunstige voorwaarden voor

eene gezamenlijke actie zouden optreden. Bovendien zou de zuidelijke operatielijn zeker geene voordeelen opleveren boven een opmarsch door Noord-Frankrijk, volgende op eene landing te of ten zuiden van Duinkerken.

Er zal dus wel bedoeld zijn eene landing in Nederland, gevolgd door een opmarsch ten deele door Nederlandsch, ten deele door Belgisch gebied in de richting van . . . ja, eigenlijk in de richting van wat? Gewoonlijk wordt die richting eenigszins omschreven, door te spreken van eene bedreiging van de rechterflank der tegen Frankrijk oprukkende legermacht. Dat klinkt wel heel mooi, maar het is toch niet meer dan een zeer vaag begrip en eene daarop gebaseerde operatie schijnt mij zoo uiterst moeilijk, dat zij m.i., zelfs onder eene Napoleontische leiding, alle kansen van mislukking in zich bergt. Men denke toch niet gering over de moeilijkheden, welke het met zich zou brengen, om tusschen de handelingen van twee over zoo aanzienlijke afstanden gescheiden en aan zoo geheel verschillende invloeden onderworpen strijdgroepen — als de Fransche en de Engelsche legers dan zouden zijn — een zoodanig verband te leggen, dat zij tegen een offensief optredenden tegenstander tot eene „action simultanée” zouden kunnen geraken. Want het is duidelijk, dat indien de uitteraard zwakke Engelsche groep (zie bladz. 202) te vroeg of te laat in botsing met de Duitsche strijdkrachten komt, hare vernietiging aan geen redelijken twijfel onderhevig is. En, *als* zij dan nog maar op het gedachte punt aankwam. Maar zelfs dit is hoogst onzeker, waar die strijdgroep, gebaseerd op eene onversterkte havenplaats (Vlissingen), een verbindingslijn, alleen door ons land, zal hebben van meer dan 200 K.M. — waarop zich geen ander spoorwegmaterieel bevindt, dan wat men zelf heeft aangevoerd — en, ongerekend, hetgeen het Belgische leger zijnerzijds zal doen, door ons veldleger voortdurend op haar linkerflank bedreigd en, laat ons vertrouwen, aangegrepen zal worden. Is het nu werkelijk mogelijk aan zulk eene operatie te denken als aan iets, wat ook maar eenigszins aannemelijk is? ¹⁾

¹⁾ In de *Belgique Militaire* No. 2034 van 18 December 1910 wordt

De Generaal DEN BEER POORTUGAEL, zulk een onbeperkt voorstander der voorgestelde kustforten, die toch zeker geen argument voor hunne verdediging zal laten ontglippen, zegt hiervan: 1) „op dien weg door ons land liggen, zelfs aannemende een gelukte landing, zooveel voetangels en klemmen, dat, met allen eerbied voor het Engelsche leger, ik toch geloof, dat de Duitsche legerscharen het, in dat geval, wel gaarne ergens in Germanië zouden zien aankomen”.

En nu zouden wij, met het oog op zulk een, m. i. denkbeeldig gevaar, ons goede geld te Vlissingen in den grond moeten steken, omdat — zooals *De Nieuwe Courant* meent — Duitschland in een zwak kustfront aanleiding zou kunnen vinden „met een leger onze grenzen te overschrijden, ten einde zelf den inval te keeren of de bezetting der havens te voorkomen, welke het van zijne tegenpartij meent te kunnen verwachten!” 2)

Ik vertrouw, dat Duitschland verstandiger zal wezen en dat het zich niet moedwillig van een „leger” berooven zal op de plaats, waar de beslissing zal vallen, om een Engelsch hulpkorps te gaan bestrijden, of dit te beletten aan wal te komen, daar waar dit, aan eigen noodlot overgelaten, van zelf beslist, het spoedigst onschadelijk zal worden. Maar mocht men inderdaad meenen, dat de Duitsche Regeering

---

het bezit van Vlissingen noodig geacht om de Engelsch-Fransche strijdkrachten — les divisions anglaises, renforcées très probablement de toute une armée française embarquée dans les ports de la Manche et de l'Atlantique — in staat te stellen zich te richten tegen „un point vraiment vulnérable de l'Allemagne, la région rhénane au Nord de Cologne, par où l'on pénètre dans la plaine westphalo-rhénane, et par où l'on tourne, en cas de besoin, les défenses du Bas-Rhin, en évitant les forces belges”.

Het bezit van Vlissingen zou voorts op maritiem gebied een „avantage de premier ordre” zijn, omdat het Engeland zou verschaffen „outre les bases fortifiées de la côte anglaise, une seconde position qui leur permettrait d'enserrer la flotte allemande sur ses deux flancs”.

Deze beschouwingen pleiten m. i. meer voor de fantasie van den schrijver, dan voor zijne ernstige bestudeering van de onderwerpelijke vraag. Van geheel tegenovergestelde meening is een artikel, getiteld: „Les fortifications de Flessingue” in de *Belgique Militaire* No. 2036.

1) *De Nieuwe Courant*, 14 September l.l.

2) *De Nieuwe Courant*, 10 September l.l. vg.

op dergelijke gronden tot eene schending van ons neutraal gebied zou overgaan, dan ware er m. i. meer te zeggen voor eene permanente verdediging van de Maas, dan voor een fort te Vlissingen.

Ik vrees noch het een, noch het ander, niet alleen om de redenen, die ik reeds hierboven ontwikkelde, doch ook omdat een Engelsch hulpkorps, dat zich tot gemeenschappelijke actie met de Fransche strijdkrachten wil vereenigen, dit naar mijne meening zal moeten doen, daar, waar dit zonder een druppel bloed te vergieten en zonder zich iemand tot vijand te maken mogelijk is, d. w. z. door eene landing in Fransche havens.

En wanneer niettemin, hetgeen ik onwaarschijnlijk acht, mocht gebeuren, dan vinde hij, die ons grondgebied betreedt, een krachtig veldleger gereed, om zijne voornemens te doorkruisen. Dit is te meer noodzakelijk, omdat wij nimmer uit het oog mogen verliezen, dat een fort bij Vlissingen wel de haven en de Schelde daar ter plaatse beheerschen kan, maar dat zulk een fort in geen enkel opzicht belet het uitvoeren van eene landing op de Noordkust van Walcheren (waar zij ook in 1809 werd uitgevoerd), waarbij men in Veere eene voldoende tijdelijke basis zou kunnen vestigen. Wanneer daarna het fort bij Vlissingen van de land- en van de zeezijde gelijktijdig aangevallen werd, zou het wellicht kunnen blijken, een minder krachtig verdediger van de haven aldaar te zijn, dan men bij den aanleg van die versterking vermoed had.

Uit het voorafgaande moge duidelijk geworden zijn, waarom naar mijne meening ook in een Engelsch-Fransch—Duitschen oorlog geene schending onzer neutraliteit in onze zeehavens te verwachten is, want het spreekt wel van zelf, dat waar ik deze eventualiteit voor Vlissingen onaannemelijk acht, dit voor de, in de Vesting Holland gelegen havens nog in meerdere mate geldt.

Het is hier wellicht de plaats, om met een enkel woord te wijzen op een misverstand, dat m. i. ten aanzien van onze positie tegenover Engeland bestaat. Wanneer een der voren-

besproken oorlogsgevallen mocht intreden en zich daarbij ooit het geval mocht voordoen, dat, door geweld of door bedreiging, eene bezetting onzer havens door onzen oostelijken nabuur verkregen werd, dan ben ik vast overtuigd, dat daardoor op den loop der gebeurtenissen geen invloed van beteekenis zou uitgeoefend worden; Engeland zou zich daardoor dan ook niet laten verontrusten. Eene tijdelijke bezetting onzer Noordzeehavens toch, kan Englands meesterschap ter zee in geen enkel opzicht in de waagschaal stellen en, zoo lang het dit bezit, heeft het rechtstreeks van Duitschland niets te vreezen. Van geheel anderen invloed zou echter eene blijvende bezetting onzer havens op Englands militaire en economische positie zijn en daarom kan men ervan verzekerd zijn, dat het alles veil zal hebben en zal moeten hebben, om die blijvende bezetting, welke het gevolg zou zijn van het verlies onzer onafhankelijkheid, te voorkomen.

Engeland heeft er dan ook geen enkel belang bij om met ons of België in conflict te geraken en ons weerstandsvermogen te verminderen, integendeel, het heeft slechts voordeel te verwachten van het behoud van die twee bufferstaten, welke het in maritiem, politiek en economisch opzicht rivaliseerende Duitschland van de oevers van de Noordzee verwijderd houden. Dat belang moeten wij begrijpen, het is m. i. een machtige factor in onze internationale politiek, die, al mogen wij onze houding daardoor niet laten beheerschen, ons toch wel degelijk tot richtsnoer mag strekken bij het bepalen van de richting, waarin onze ware belangen liggen. Die zelfde overtuiging ligt uitgesproken in de woorden van den Kapitein TONNET, waar hij in zijne beschrijving van den voorgenomen ombouw van het geretrancheerde kamp van Antwerpen ¹⁾ zegt: „De beide kleine Staten aan de oevers van de Noordzee vinden hun ruggesteun in Engeland, dat met zijn vloot de geheele zee en de geheele Europeesche politiek beheerscht. Eerst met het ophouden van de Britsche zee-hegemonie zal het met hun onafhankelijk voortbestaan voor goed gedaan zijn”.

---

¹⁾ *De Militaire Spectator*, 1905, bladz. 661.

Nu ik toch over België spreek, dient ook nagegaan te worden, in hoeverre bijzondere voorzieningen in den vorm van een fort bij Vlissingen noodig zouden kunnen zijn in verband met de handhaving onzer neutraliteit op de Schelde, als België in oorlog is met een derden Staat.

In verband met hetgeen wij zoo even omtrent Englands belangen opmerkten, is het weinig waarschijnlijk, dat ooit over zee een aanval op België gedaan zal worden. Mocht dit geval zich intusschen toch voordoen, dan is het, m. i., daarbij ten eenenmale uitgesloten, dat eene vijandelijke oorlogsvloot — van eene transportvloot kan uit den aard der zaak geene sprake zijn — ooit de Schelde zou willen opstoomen.

De Belgische kustbatterijen, mijnen en torpedo's toch, maken het verblijf op een betrekkelijk smal water, als eene rivier nu eenmaal is, inderdaad zoo hoogst onveilig, dat het niet is aan te nemen, dat een dezer schepen het einddoel van zijn streven, Antwerpen, zou bereiken, al zou het ook, eenmaal daar aangekomen, met het behaalde succes vermoedelijk geen raad weten.

Een zeker aantal — men vulle dit naar welgevallen in — vijandelijke oorlogsschepen toch, die, onbeschadigd, de haven van Antwerpen bereikten, zouden ongetwijfeld groote schade kunnen toebrengen aan wat zich binnen hun bereik bevond, doch het spreekt wel van zelf, dat zij het verschanste kamp van Antwerpen niet zouden kunnen nemen.

Bovendien, naar mate het charter der oorlogsschepen grooter wordt, naar mate zij dientengevolge meer bewegingsvrijheid behoeven, worden dergelijke ondernemingen op rivieren en zeearmen van zelf minder goed uitvoerbaar. En bovendien met het oog op stroomijnen, enz. uiterst gevaarlijk!¹⁾ Wie dan ook over zee een aanval op België wil ondernemen, zal trachten op de Belgische kust te landen, en wanneer dit

---

¹⁾ Dit geldt dus ook voor andere toegangen tot ons land dan de Schelde, wat m. i. in de Nota over het hoofd gezien wordt, waar herhaaldelijk over „toegang geven tot” en „opstoomen naar” gesproken wordt, alsof het eene vredesvaart gold.

gelukt is, met Zee-Brugge, Oostende en Nieuwpoort als basis, de operatiën aanvangen.

Langs den zelfden weg zou ook eventueel aan België hulp gebracht moeten worden, indien het uit het Oosten bedreigd werd.

Ook voor dat geval behoeft het wel geen uitvoerig betoog, dat het brengen van oorlogsschepen met — laten wij de mogelijkheid daarvan een oogenblik aannemen — eene transportvloot binnen de stelling van Antwerpen de bezwaren, welke de verdediging van die stelling ondervindt, eerder vergrooten dan verminderen zal. Het aantal troepen binnen eene door den vijand geheel of ten deele ingesloten vesting te vermeerderen, kan de gewenschte uitkomst niet brengen. Daartoe is het noodig de hulpstroepen uit zoodanige richting tegen het belegeringskorps te doen optreden, dat dit laatste, tot verdeling van krachten genoopt, onder de ongunstigste omstandigheden den strijd aanvaarden moet.

Dat in dit laatste geval eene landing in Staats-Vlaanderen beproefd zou worden met eene baseering op Breskens, schijnt mij, zoowel met het oog op de richting der operatiën, als op het feit, dat wij daardoor onnoodig in het conflict betrokken zouden worden, niet aannemelijk.

Ook uit dit oogpunt schijnt mij dus de bouw van een fort bij Vlissingen onnoodig, waarbij in het laatst besproken geval nog in het oog te houden is, dat — nu eens aannemende, dat België's bondgenoot de Schelde wilde opstroomen — nog volstrekt niet algemeen toegegeven wordt, dat, indien die bondgenoot een der garandeerende Mogendheden ware, eene dergelijke handeling door ons belet zou mogen worden.

Wij waren in den loop van ons betoog reeds een paar malen verplicht een oogenblik onze aandacht van het Westen naar het Oosten te verplaatsen; wij zullen dit thans wederom moeten doen, waar wij, Nederlands positie bij het handhaven zijner onzijdigheid, in verband met het aanhangige wetsontwerp besprekende, de daartegen gevoerde oppositie door Jhr. Mr. R. A. KLERCK niet stilzwijgend mogen voorbijgaan,

Onder den titel van: „Waar schuilt het gevaar?” heeft deze ons allen bekende Schrijver in een tweetal artikelen in *Het Vaderland* van 25 en 26 October l.l. zijne stem tegen die wetsvoordracht verheven, omdat daardoor, naar zijne meening, in verkeerde richting front zou worden gemaakt. Z. i. schuilt het gevaar niet in het Westen, doch in het Oosten, en wel om de volgende redenen. Ongeacht de aanwezigheid van de forten Pannerden en Westervoort, ligt de geheele oostgrens van ons land open en zijn dus de provinciën Limburg en Noord-Brabant wellicht het meest bedreigd. Bij een eventueelen oorlog van Frankrijk en Engeland tegen Duitschland is schending van onze neutraliteit en die van België door Duitsche legerscharen met zekerheid te verwachten en wel in dien zin, dat door Nederlandsch-Limburg de Belgische positiën aan de Maas zouden worden omtrokken. In verband daarmee meent de geachte Schrijver, dat aan een drietal sperforten bij Maastricht, Roermond en Venlo grootelijks behoefte is.

Wij gelooven, dat hier een misverstand bestaat. Waar de Heer KLERCK, tot bewijs voor zijne stelling, dat zoowel in Frankrijk als in België een optreden der Duitschers tegen de Fransche noordgrens verwacht wordt, ons mededeelt, dat Frankrijk anderhalf milliard francs ter beveiliging van die grens aan vestingen besteedde en België de Maasversterkingen aanlegde, verliest hij, m.i., uit het oog, dat juist deze twee omstandigheden op de richting van dat optreden van overwegenden invloed moeten zijn.

Eene Duitsche strijdmacht toch, welke ten Noorden van de Maas en de Sambre zich een weg naar Frankrijk wilde banen, zou zich daarbij moeten bewegen tusschen Antwerpen en de Maasversterkingen, welke niet meer dan 64 à 75 K.M. van elkander verwijderd liggen en welker mobiele bezettingen dus eene ernstige flankbedreiging zouden vormen, terwijl zij bovendien op haar weg het Belgische veldleger ontmoeten zou. Zelfs al gelukte het haar zich den weg te openen — zij het ook ten koste van aanzienlijke detacheringen —, dan zou toch de beveiliging der etappenlijnen uiterst moeilijk, zoo niet onmogelijk blijken, terwijl bovendien de voorwaartsche

beweging door de, nabij de grens gelegen Fransche vestingen op nieuw ernstig belemmerd zou worden.

De Belgische Luitenant-Generaal DUCARNE, de tegenwoordige Chef van den Generalen Staf, zegt hieromtrent in zijn „Rapport à la commission mixte” van 1901 het volgende: „Cette manœuvre, par la rive Nord de la Meuse, outre qu'elle emprunte le territoire hollandais et qu'elle provoque des difficultés diplomatiques nouvelles, a également des défauts graves. Le mouvement est long (8 à 9 marches), excentrique et aventuré.

„Un obstacle considérable, la Meuse, séparerait les corps qui l'exécuteraient des forces mises en jeu sur le théâtre principal.

„Des qu'ils auraient franchi le fleuve (en aval de Visé) ces corps seraient obligés, pour assurer leurs communications, de masquer Liège par un détachement et se verraient exposés, d'autre part, à l'action en flanc de l'armée belge, qu'ils devraient vaincre ou, au moins, contenir par un nouveau détachement, presque aussi fort qu'elle. Plus loin, il faudrait faire un nouveau détachement pour masquer Namur.

„Usés par cette série de détachements et de pertes, retardés dans leur marche, ces corps entreraient en France affaiblis et vraisemblablement trop tard pour produire l'effet désiré. Au surplus, il leur faudrait encore observer Lille et Maubeuge et réduire le centre de résistance Valenciennes-Condé qui se trouverait sur leur chemin.

„Et s'ils éprouvaient quelque part un échec, c'est un désastre qui pourrait les attendre, isolés qu'ils seraient du reste de leur armée et ayant peut-être perdu toute communication avec leur base”.

Geheel anders is de toestand, als de Duitsche troepen zich ten Zuiden van de Belgische Maas tegen de Fransche Noordoostgrens bewegen. Dan toch blijven zij geheel buiten de sfeer der Belgische duurzame versterkingen en op grooteren afstand van de aanvankelijke verzamelaatsen van het Belgische veldleger, dat, in verband met den korteren duur van den doormarsch (2 à 3 dagmarschen), dus veel minder gelegenheid vindt, zijn invloed te doen gevoelen,

terwijl de verbindingslijnen minder gevaar loopen en die, welke over Belgisch territoir gaan, desnoods zonder bezwaar uitgeschakeld kunnen worden. Neemt men hierbij in acht, dat het spoorwegnet in het hierbedoelde gebied tusschen Rijn en Maas dicht genoeg is om den opmarsch van 7 legerkorpsen mogelijk te maken en ook de gewone wegen, welke van de vermoedelijke uitlaadplaatsen naar de Maas ten Noorden van Verdun voeren, zoowel wat aantal als gesteldheid aangaat, aan alle eischen voldoen, dan lijdt het geen twijfel, of *deze* weg en *niet* die ten Noorden van de Maas zal eventueel door Duitsche troepen gevolgd worden.¹⁾ Maar daarmede vervalt ook elke aanleiding om Maastricht, Roermond en Venlo rechtstreeks bedreigd te achten en zijn, bij eene behoorlijke grensbeveiliging door de landweer, noch sperforten, noch wijzigingen in de vredesdislocatie van ons leger, met het oog daarop, noodig.

Wanneer ik, na deze korte afdwaling in Oostelijke richting, den blik weder naar het Westen richt, en aan de hand van hetgeen ik hiervoor de eer had uiteen te zetten, het antwoord formuleer op de vraag, waarvan ik uitging: „Kan, indien wij onzijdig blijven, het belang van een der strijdende partijen medebrengen onze havens, zeegaten of vaarwaters in bezit te nemen en te gebruiken, zoowel bij dreigende verwickelingen als bij feitelijken oorlog?“, dan kan dat antwoord niet anders dan ontkennend luiden.

Inderdaad, ik kan niet inzien, dat er eenigerlei noodzaak, voor welke mogendheid dan ook, zou kunnen bestaan om zich dat bezit te willen verzekeren, en ik meen, dat de wenschelijkheid alleen, om onder zekere, minder waarschijnlijke omstandigheden daarover te kunnen beschikken, voor niemand genoeg aantrekkingskracht zal blijken te bezitten, om eene oorlogshandeling te ondernemen, die toch altijd genoeg kwade kansen oplevert en ons bovendien in de armen van de tegenpartij dreigt te werpen.

---

¹⁾ Zie ook: „Ce que le peuple belge doit savoir, par R. BREMER, capitaine adjoint d'état major 9e régiment de ligne“. Bruxelles, MISCH & THRON.

Genoeg kwade kansen! Inderdaad, Mijne Heeren, zelfs bij den tegenwoordigen, veel gesmaden toestand onzer kustversterkingen heb ik de vaste overtuiging, dat men zich nog wel tweemaal bedenken zal, vóór men zich waagt in onze nauwe, vaak gevaarlijke vaarwaters, waarin door een betrekkelijk gering accident de vijandelijke schepen, als in een muizenval opgesloten zouden zitten, wanneer men weet, dat onze kloeke, op die vaarwaters geheel t'huis zijnde marine met hare torpedovloot, alsmede onze versperringen, onze stroomijnen en zelfs onze tegenwoordige kustvuurmonden den doortocht aan die schepen zoo moeilijk mogelijk zullen maken, ja, tot het uiterste zullen betwisten. En vooral, wanneer men weet, dat een krachtig veldleger gereed staat, om, *als* de forceering van een vaarwater mocht gelukken, het plukken van de vruchten van die eerste overwinning, d.i. het uitoefenen van eenigen invloed te land, te beletten.

Waar ik meen mij op het vorenomschreven standpunt te mogen en te moeten stellen, en een fort bij Vlissingen mij dus geheel onnoodig voorkomt, daar kan ik onze kustversterkingen niet anders beschouwen, dan als uitmakende een deel, een onverbrekelijk deel, van de Vesting Holland. En dan vraag ik mij vruchteloos af, welk belang wij erbij kunnen hebben, dat front geheel op zichzelf, bij wijze van urgenten maatregel, te gaan moderniseeren en van de overige fronten niet te reppen.

Is het dan niet meer waar, dat eene vesting niet sterker is, dan haar zwakste punt, en geldt dit dan ook niet voor de Vesting Holland?

En nu meene men vooral niet, dat de fronten der Nieuwe Hollandsche Waterlinie meer modern zijn dan de kustversterkingen; ik zou haast zeggen, het tegendeel is waar. Zijn de maritieme aanvalsmiddelen in vermogen zeer belangrijk toegenomen, met de aanvalsmiddelen te land is dit in niet mindere mate het geval, waarbij nog komt, dat de landversterkingen feitelijk van ouderen datum zijn dan de kustversterkingen.

Ik zal geene moeite hebben U aan te toonen, hoe de moderniseering der landfronten reeds jaren geleden noodig

geoordeeld werd. Ik behoef daartoe slechts te verwijzen naar het verslag onzer Vereeniging van 15 December 1893, waar de toenmalige Kapitein, en naar de Nota, gevoegd bij het verslag onzer Vereeniging van 19 December 1902, waarin de toenmalige Majoor der Genie C. J. SNIJDERS zijne denkbeelden in het bijzonder ten aanzien van de Nieuwe Nederlandscho Waterlinie uiteenzette.

Nog steeds geloof ik, dat het in de laatstgenoemde nota gegeven advies het juiste is, n.l.: „Om deze redenen moet worden voortgegaan met aan de voltooiing der stelling van Amsterdam het grootste gedeelte te besteden van het bedrag, dat jaarlijks voor vestingbouw, geschutbewapening en munitie-uitrusting kan worden besteed; maar tevens moet vaststaan, dat de vesting Holland zal worden behouden en verbeterd en moet op bescheiden voet aan die verbetering worden voortgewerkt”.

In verband met hetgeen ik reeds in het midden bracht, meen ik, dat de in de Nota der Regeering aangevoerde gronden voor de verbetering van de kustversterkingen met het oog op de verdediging van de onafhankelijkheid des lands veilig onbesproken kunnen blijven. Voor dit geval moet de Vesting Holland zeer zeker in haar geheel en niet een harer fronten afzonderlijk beschouwd worden.

Op de gronden, die ik hiervóór voor U mocht ontwikkelen, meen ik, dat het geene aanbeveling verdient, de verbetering onzer kustversterkingen op de in het wetsvoorstel aangegeven wijze en als urgenten maatregel te doen geschieden. Zóó tot stand gebracht, vrees ik, dat de gelden, daaraan besteed, welhaast zullen blijken te worden uitgegeven ten koste van het leger, dat — laat ons dit toch nooit vergeten — ten allen tijde het hoofdelement van onze verdediging behoort te zijn. Dat dit geene ijdele vrees is, maar dat het aanhangige wetsvoorstel werkelijk reeds eene ongerechtvaardigde gerustheid wekt, moge blijken uit eenige woorden, die ik U zal aanhalen uit een artikel van den Generaal DEN BEER PORTUGAEL in *Het Vaderland* van 30 September 1910. Daarin

lezen wij: „Men doet het nu voorkomen alsof dat (leger) verwaarloosd, achtergesteld wordt voor deze fortén, voor de z.g. doode strijdmiddelen. Niets is minder waar. Van drie divisieën is het gebracht op vier. In plaats van het vroegere bataljon mineurs en sappeurs hebben wij nu een regiment genietroepen, met een spoorweg- en een telegraaf-afdeeling; er zijn gekomen compagnieën wielrijders en bij elke divisie een mitrailleur-afdeeling. Het heeft nieuwe geweren, nieuwe kanonnen en de cavalerie is uitmuntend bereden”. Ik kom niet op kleine onvolkomenheden, die in de geciteerde woorden liggen, ik wijs alleen op het gevoel van voldaanheid, dat daaruit spreekt, en wanneer nu iemand, als de Generaal DEN BEER POORTUGAEL, zich — in het vooruitzicht der verbeterde kustversterkingen — zóó voldaan toont over ons leger, wanneer daar z.i. alles „pour le mieux” is, dan denk ik, naar ik meen niet ten onrechte, dat na het belangrijke offer aan de kustversterkingen gebracht, velen op de zelfde wijze zullen spreken, al ware het alleen maar om te kunnen ontkomen aan groote uitgaven, die in de naaste toekomst voor onze legerinstellingen zullen worden gevorderd.

En dan staat te vreezen, dat het leger het kind van de rekening wordt, om de eenvoudige reden, dat eene voortdurende opdrijving van het budget van oorlog nu eenmaal onmogelijk is. Dit klemt m.i. te meer, omdat ik eene gansch andere meening koester omtrent de behoeften van ons leger; ¹⁾ ik behoef, uit de overmaat van zeer dringende behoeften, slechts te vermelden, wat ik den laatsten tijd zoo hier en daar vermeld vond, om U te doen zien, dat daardoor inderdaad niet bescheiden eischen gesteld worden. Ziehier mijne opsom-

---

¹⁾ Ook de Generaal VAN ERMEL SCHERER, die in zijne meergenoemde brochure hogere eischen aan de verbetering der kustversterkingen stelt, dan het ontwerp vraagt, erkent, dat aan het „leger, dat evenwel in oorlogstijd de voornaamste steunpilaar van 's lands onafhankelijkheid zal moeten zijn”, „nog zoo verbazend veel ontbreekt”.

De nieuw opgetreden Minister van Oorlog deelt blijkbaar deze meening. Door deze autoriteit werd ter gelegenheid van de behandeling der verhooging van de officierstractementen althans gezegd: „En waar nu in elk opzicht de behoeften van het leger zoo enorm groot zijn, waar aan de weerkracht van ons land zoo bedroevend veel ontbreekt....”

ming, waarbij ik alleen de onderwerpen vermeld, welke voorziening vorderen, voorzieningen, die alle niet onaanzienlijke bedragen zullen kosten:

lichamelijke opvoeding der jeugd,
 uitbreiding militie-contingent,
 encadreering landweer,
 verbetering pensioenen,
     „ tractementen,
 munitie-uitrusting Veld-Artillerie,
 uitbreiding Veld-Artillerie,
 bespannen houwitsers,
 uitbreiding afdeelingen mitrailleurs,
 keukenwagens of dergelijke voertuigen,
 luchtschepen en vliegmaschinen,
 aankoop oefeningsterreinen,
 verbetering hospitalen,
     „ kazerneering,
 approviandeering.

Nu spreekt het wel van zelf, dat ik door het vorenstaande in geen deele wensch te kort te doen aan de waarde van het rapport van de Commissie in zake de samenwerking van land- en zeemacht, noch aan het advies, door den Raad van Defensie ten aanzien van het onderwerpelijke wetsvoorstel uitgebracht. Integendeel! Wanneer men het vraagstuk der kustversterkingen geheel op zichzelf beschouwt en men deze „up to date” wensch in te richten, dan kan men zelfs tot meer uitgebreide voorziening, en dus tot hogere kosten komen, dan thans worden voorgesteld, getuige het advies van den Raad, die twee forten bij Vlissingen, in plaats van één, en zes pantserschepen, in plaats van vier, wil; getuige het artikel van Generaal VAN ERMEL SCHERER in *De Tijdspiegel* ¹⁾, die het zelfde wensch en aanleiding vindt tot de meening: „ook thans zal op schrielle en langzame wijze onvoldoend werk worden verricht”; getuige het artikel van

¹⁾ Sedert als afzonderlijke brochure verschenen: „Het Wetsontwerp ter verbetering der kustverdediging”, door F. G. A. VAN ERMEL SCHERER, Gop. Luitenant-Generaal. Amsterdam, L. J. VEEN.

den Kapitein RANNEFT in *De Militaire Spectator* van December 1910, waarin op goede gronden voorgesteld wordt het kaliber der in de nieuwe forten te plaatsen geschutbewapening grooter te doen zijn (30,5 c.M. L/50), dan de Regeering daartoe wenscht te bestemmen (28 c.M. L/45).¹⁾

Wanneer men eene commissie benoemde, die te adviseeren had omtrent de moderniseering van het landfront der vesting Holland of omtrent de bewapening en de munitie-uitrusting der landversterkingen van die vesting, dan houd ik mij overtuigd, dat men niet minder uitgebreide voorzieningen en niet minder hooge kosten zou zien voorgesteld, dan thans het geval is.

Maar dat wijst er juist op, zooals ik mij al meermalen veroorloofd heb op te merken, dat men met het aanbrengen van partieele verbeteringen, hoe goed die, elk op zichzelf, dan ook mogen zijn, niet op den goeden weg is.

Wij moeten m. i. niet bij afzonderlijke wet eene regeling treffen voor de organisatie van een deel van onze vloot en voor een deel van onze vaste versterkingen, en daarnaast de regeling van al het overige — waaronder het, allereerst op den voorgrond te stellen, veldleger — aan wisselende inzichten en de vaak toevallige beslissingen bij de behandeling der jaarlijksche begrooting overlaten. Integendeel, eerst als wij een goed overzicht hebben verkregen van hetgeen leger, vloot en vestingstelsel in onderling verband behoeven, om te voldoen aan in redelijkheid daaraan te stellen eischen, als wij dus ook weten, welke bedragen daaraan ten koste gelegd zullen moeten worden, zal het mogelijk zijn eene regeling te ontwerpen, die het geheele defensie-wezen omvat, die, hetgeen te dien opzichte gedaan moet worden, over een aantal jaren verdeelt, onder bepaling van

---

¹⁾ De Kapitein RANNEFT komt in de Januari-aflering van *De Militaire Spectator* — door het voorstellen van eenige wijzigingen in de vermoedelijke Regeeringsplannen — wel tot eene mogelijke besparing van 6½ miljoen, doch toegepast op de Regeeringsvoorstellen zelve zou zijn denkbeeld van zwaardere bewapening — waarvoor inderdaad veel te zeggen valt — tot hoogere kosten leiden, dan deze in het vooruitzicht stellen.

de volgorde, waarin een en ander zal tot stand gebracht worden, zoodat zekerheid verkregen wordt, dat gedurende een aantal jaren — zoo veel, als noodig zijn om in de billijke behoeften van de drie onderdeelen der landsverdediging te voorzien — volgens een vast plan gewerkt zal kunnen worden. Dit is m. i. de weg, en de eenige weg, om uit het veelbesproken moeras te geraken.

Mijne Heeren. Na de bespreking der kustversterkingen, kom ik Uwe aandacht vragen voor de plannen, welke bestaan ten aanzien van het personeel, dat met de verdediging dier sterkten belast zal worden; plannen, onder alle omstandigheden van belang, omdat deze natuurlijk even goed bij den bestaanden, als bij een gewijzigden toestand der kustversterkingen zouden kunnen worden doorgevoerd.

Het is toch, zooals wij weten, der Regeering wenschelijk voorgekomen, de kustverdediging, „voor zooverre deze bestemd is om het tegen vijandelijke schepen op te nemen”, in haar geheel aan de Marine op te dragen. Hieronder nu, is te verstaan:

dat de zeefronten der kustversterkingen, het landfront van Kijkduin (omdat de verbetering daarvan uit het fonds bekostigd wordt) en de versperringen aan de Marine overgegeven en verder door deze beheerd, bezet en bediend zullen worden;

dat in versterkingen, die uitsluitend als kustfort zijn te beschouwen en die dus geen afzonderlijk bezet landfront hebben, al het geschut, dus ook dat voor de nabijverdediging, door marinepersoneel zal worden bediend; ¹⁾

dat in versterkingen, waar, naast de marinebezetting van het zeefront, personeel van de landmacht voor het landfront noodig is, de Marine alleen dan personeel voor de bediening van het geschut voor de nabijverdediging geeft, als door de plaatselijke gesteldheid het bezetten door twee verschillende Wapens van het kustfront en de nabij- of grachtsverdediging tot bezwaren aanleiding zou kunnen geven;

---

¹⁾ Dat dit personeel ook voor den veiligheidsdienst en de infanterieverdediging zorg dragen zal, wordt niet uitdrukkelijk vermeld, doch ligt vermoedelijk wel in de bedoeling.

dat, bij bezetting der forten door de Marine alleen, het bevel door een zeeofficier, bij gemengde bezetting door een officier van dat korps wordt gevoerd, dat het sterkst in aantal op het fort vertegenwoordigd is.

Naar het schijnt, blijft het bevel in de Stellingen aan de Marine opgedragen, terwijl de algemeene leiding en voorbereiding voor den oorlog in handen van het departement van Marine zal komen.

Men zal dus den eigenaardigen toestand verkrijgen, dat — bijv. in de Stelling van den Helder — de voorbereiding der verdediging door het departement van Marine verricht wordt; het commando gevoerd wordt, zoowel aan de zee- als aan de landzijde, door een vlagofficier der Marine; de zeefronten der kustversterkingen en het landfront van het fort Kijkduin onder het beheer van het departement van Marine, de overige landfronten onder dat van het departement van Oorlog zullen staan; de bezetting op eenige forten alleen uit marine- of alleen uit landmacht-personeel, op andere uit gemengd marine- en landmacht-personeel zal zijn samengesteld; het bevel op die forten nu eens door een zeeofficier, dan weder door een officier van het leger gevoerd wordt.

Of zulk een tweeslachtige toestand nu werkelijk de voordeelen zal medebrengen, die ervan verwacht worden, wil ik in het midden laten, doch zeker is, dat deze niet in overeenstemming te brengen is met algemeen gangbare begrippen omtrent de organisatie der verdediging van vestingen, en — wat mij van groot belang toeschijnt — de zoo hoog noodige eenheid van handeling daardoor allerminst gewaarborgd is.

Niet het minst bij een aanval te land, die m. i. meer te duchten is, dan een aanval te water, ¹⁾ zal bij de verdediging

---

¹⁾ Ook Generaal VAN ERMEL SCHERER zegt in zijne brochure van de Stelling van den Helder en van die van de monden van de Maas en het Haringvliet, „dat zij niet door eene vijandelijke scheepsmacht van uit zee kunnen genomen worden, doch dat zij *alleen ten gevolge van een doorgezette aanval van de landzijde* in 's vijands handen kunnen vallen”; en verder: „Stellingen, die hoezeer zij aan de kust gelegen en dus *van uit zee beschoten* kunnen worden, daarentegen steeds *van de landzijde aangerallen* en aan die zijde *verdedigd* moeten worden”.

van het landfront van een fort met gemengde bezetting, mogelijk met een zeeofficier als commandant en onder hoogere leiding van marine-autoriteiten, de waarborg niet altijd bestaan, waarop in de Memorie van Toelichting zoo zeer de nadruk gelegd wordt, n.l. dat „de verdediging op de beste wijze verzekerd zal zijn”.

Het lijdt toch geen twijfel, dat de geheele opleiding van den zeeofficier er niet op gericht is, hem die kennis en die ervaring te doen verwerven, welke voor het voeren van het daadwerkelijk commando van vestingen en forten in oorlogstijd noodzakelijk zijn; een ieder, die de daaraan verbonden moeilijkheden heeft leeren waardeeren, zal toestemmen, dat de evengenoemde eigenschappen niet, als nevenzaak, in korten tijd worden aangeleerd.

Nu moge de Memorie van Toelichting oordeelen, dat men een kustfort, als het ware, kan beschouwen als een oorlogsschip op den wal, ik geloof, geen enkel zeeofficier onrecht aan te doen, noch tegenspraak te mogen verwachten, als ik meen te mogen verzekeren, dat hij zich juist in die positie allerminst in zijn element gevoelt.

Een schip is en blijft een schip, evenals een kustfort een fort blijft, en evenmin als een kustfort een schip op den wal is, is een schip een drijvend kustfort. Beide zijn in hun wezen geheel verschillend.

En welke ervaring stelt men zich voor die zeeofficiëren te doen verkrijgen? Zeer voorzichtig laat de Memorie van Toelichting zich hieromtrent uit, waar zij zegt: „Het personeel voor de kustverdediging zal, wil deze werkelijk in goede handen zijn, zoo stabiel mogelijk moeten wezen en derhalve zoo min mogelijk onderhevig aan veelvuldige mutatiën”. Werkelijk zijn dit geene hooge eischen, zooals ook blijkt uit het vervolg, luidende: „De kern van dit personeel zal dus moeten bestaan uit officieren, onderofficiëren en minderen van de Marine, of van het Korps Mariniers, die voor een bepaalden tijd (bijv. 2 jaar) bij de kustartillerie gedetacheerd worden”.

Voorts moge men meenen, dat de officieren der landmacht „door gemis aan ervaring niet den blik kunnen hebben tot

juiste beoordeeling der manoeuvres van de voor het kustfront verschijnende schepen", maar ik ben het geheel eens met dat gedeelte van de Memorie van Toelichting, waar hierbij aangeteekend wordt, dat van eigenlijk gezegde manoeuvres in een nauw vaarwater geene sprake kan zijn. Het zal hem dan ook niet moeilijk zijn, een helder inzicht te krijgen in de hoogst eenvoudige handelingen der opstroomende oorlogsbodems, altijd voor zoo veel die handelingen, als zoodanig, hem bijzonder belang inboezemen; want het zijn niet de handelingen, die hij bestrijden moet, maar de zeer tastbare, voor hem verschijnende doelen, omtrent welker kwetsbaarheid hij zich al uiterst gemakkelijk op de hoogte kan stellen. Het zelfde geldt omtrent de kennis der tot de versterkingen voerende vaarwaters en den invloed, dien wind, zee en getij kunnen doen gelden, voor zooverre deze voor de schepen, waar het hier om gaat, van belang zijn. In dit opzicht geloof ik niet, dat de officieren der Kust-Artillerie ooit te kort geschoten zijn. En voor zoover dit gewenscht geoordeeld mocht worden — en ik schaar mij gaarne bij hen, die dit doen, omdat verruiming van blik altijd voordeelen heeft — kan men, door detachering van korten duur van landmacht-officieren aan boord onzer schepen, hunne kennis nog zoo veel mogelijk vergrooten.

Heeft, hetgeen ik zoo juist besproken heb, in hoofdzaak betrekking op de aanvoering, er zijn nog een paar argumenten van algemeenen aard, ten aanzien van den overgang in de Memorie van Toelichting neergelegd, die ik niet onopgemerkt mag voorbijgaan. Deze zijn de volgende :

1°. de samenwerking met de vloot en de behandeling der versperringen zullen daardoor op de beste wijze verzekerd zijn ;

2°. er zal daardoor voldaan zijn aan den eisch, dat de bezetting zij *voortdurend* en met *goed geoefend personeel*, zoodat ten allen tijde de kustversterkingen in zoodanig behoorlijken staat van tegenweer zijn, dat onverwacht optreden van eene vreemde mogendheid, beoogende eene schending der neutraliteit, dadelijk kan worden belet.

Ik zal U wellicht niet behoeven te verzekeren, dat deze argumenten mij evenmin hebben kunnen terugbrengen van

de meening, hier en elders reeds meermalen door mij verdedigd, dat de overgang van de bezetting der kustbatterijen en van den dienst der versperringen naar de Marine door mij niet in 's lands belang geacht wordt. Wat toch is het geval?

Dat het personeel van het Korps Torpedisten, het Korps Pantserfort-Artillerie en het 4e regiment Vesting-Artillerie *goed geoefend* en *volkomen geschikt* is voor de taak, die in oorlogstijd daarvoor is weggelegd, zal iedereen volmondig erkennen, die zich op de hoogte stelt van hetgeen door die korpsen in den loop der tijden gepresteerd is en nog gepresteerd wordt; het tegendeel te willen beweren, zou niet alleen onbillijk zijn, het zou voor deze korpsen, welker geheele verleden voor hen getuigt, zeer onrechtvaardig en zeer zeker niet door feiten te staven zijn. Dat in de toelichting der Regeering dit feit niet uitdrukkelijk op den voorgrond gesteld wordt, is te betreuren, omdat aan de Regeering alle middelen ten dienste stonden, om zich daaromtrent volkomen zekerheid te verschaffen, en het verband, waarin over de te stellen eischen van geschiktheid gesproken wordt, ruimte laat voor de opvatting, dat die bij de thans voor die taak aangewezen korpsen niet of niet in voldoende mate voorhanden zouden zijn.

En nu de eisch, dat de bezetting *voortdurend* zij. Deze eisch moet men, naar het schijnt, niet te veel „à la lettre” nemen; ik lees namelijk eenige bladzijden verder in de Memorie van Toelichting, dat het personeel der Kust-Artillerie zal vormen eene afzonderlijke afdeeling, die zóó sterk zal moeten zijn, dat:

1°. reeds in vreedestijd het personeel, bestemd voor belangrijke posten, als richters, reserverichters, afstandmeting, munitie-aanvoer, enz. aanwezig is;

2°. ingeval van onverhoedschen aanval of van dreigend oorlogsgevaar, vóórdat de mobilisatie is uitgevoerd, de voornaamste stukken reeds dadelijk bediend kunnen worden. ¹⁾

Nu wil ik in het midden laten, of op het oogenblik al dan

---

¹⁾ Een gedeelte der bezettingen wordt uit de zeemilitie gevormd, waartoe wordt voorgesteld het contingent dezer laatste op hoogstens 1000 man te brengen en haar ook tot diensten te land te verplichten.

niet aan deze, reeds meer gematigde eischen voldaan is, omdat het niet op *mijn* weg ligt om hieromtrent mededeelingen te doen, maar wel wil ik er met nadruk op wijzen, dat *wanneer* men dezen eisch stelt, er bij bezetting der kustfronten door de landmacht *geen enkel bezwaar* behoeft te bestaan, om daaraan te voldoen. En dit te meer, waar de Memorie van Toelichting — de mogelijkheid, om steeds over een voldoende personeel te beschikken, willende aantoonen — zelve zegt: „Verder is krachtens de sedert tot stand gekomen wijziging der Militiewet de opkomst van de zeemilitie in twee ploegen ingevoerd, welke zeer goed voldoet en ten gevolge waarvan ook een grooter aantal manschappen steeds voor den dienst beschikbaar is”. Immers de vraag rijst onmiddellijk: „Waarom zou dit, zoo veel noodig, ook bij de landmacht niet kunnen geschieden?” en die vraag stellen, is haar tevens beantwoorden.

In de laatste plaats de stelling, dat de samenwerking met de vloot door bezetting door de Marine het best verzekerd is.

Wanneer men samenwerking der vloot en der kustbatterijen wil verkrijgen, dan kan deze op de beste wijze verzekerd worden, door het hiertoe vereischte op te nemen in de aan beide onderdeelen te verstrekken instructiën. Wel kan men er daarnevens naar *streven*, om door een goed stelsel van correspondentiemiddelen ook gedurende het gevecht eene enkele, op deze samenwerking betrekking hebbende mededeeling over te brengen, doch het uit den aard der zaak zeer snel verloop, waardoor het gevecht vóór onze kustversterkingen zich zal kenmerken, maakt de waarschijnlijkheid, dat deze mededeeling doel treft, minst genomen problematiek.

De gewenschte samenwerking nu, tusschen fortbezettingen en vloot wordt in het leven geroepen door den commandant der positie, niet door den commandant of de bezetting eener kustbatterij. Of deze laatsten dus tot de Marine of tot de Landmacht behooren, kan vrij onverschillig zijn.

Maar geheel afgescheiden daarvan, rijst toch de vraag: Wat bedoelt men hier in dit verband met „de vloot”? Zijn dat de, natuurlijk in den voorafgaanden strijd buitengaats, deerlijk

gehavende pantserschepen (voor het geval niet alle daarbij zijn te gronde gegaan), die nu het vuur, waarover zij nog beschikken, in de laatste phase van den strijd op den vijand richten; of rekent men daartoe oorlogsvaartuigen, bestemd om op te treden op plaatsen, waar overwegingen van lokalen aard het bouwen van versterkingen hebben doen nalaten; of ziet men hier op het torpedo-materieel? Het spreekt wel van zelf, dat in de beide eerste gevallen van eene vóór of tijdens het gevecht geregelde samenwerking geene sprake kan zijn, terwijl de stoutmoedige aanvallen, welke onze torpedobooten, naar wij aannemen, onversaagd op den tegenstander zullen richten, om hem het forceeren van het vaarwater te beletten, wel allerminst volgens een te voren opgemaakt schema zullen uitgevoerd worden, iets wat overigens al zeer weinig nut zou hebben. Ik kan dus tot mijn leedwezen die samenwerking, welke bezetting der kustfronten door de Marine zou noodig maken, niet als iets wezenlijks beschouwen en er dus als argument geene waarde aan toekennen.

Niet alleen, dat ik de, aan het vervangen van het personeel der Landmacht door dat der Marine toegekende voordeelen niet als zoodanig erkennen kan, er zijn aan die vervanging m. i. nadeelen verbonden, die niet over het hoofd gezien mogen worden. Ik zal die achtereenvolgens kortelings bespreken.

De organisatie, welke in het leven geroepen zal worden om voortdurend te kunnen beschikken over goed geoefend personeel, zoodat ten allen tijde de kustversterkingen in behoorlijken staat van tegenweer zijn, is geheel gebaseerd op vrijwilligers. ¹⁾ Dit schijnt mij een zeer zwak punt toe,

---

¹⁾ Het ware niet van belang ontbloot geweest eens duidelijk te vernemen, welke rol aan het korps Mariniers zal worden opgedragen, met name of ook deze allen onder de kanonniërs gerekend moeten worden.

De Heer WESTERVELD heeft bij de discussie opgemerkt, dat de overname door Marine het goedkoopst was, nu men eenmaal een voltallig korps Mariniers bezat. De vraag rijst echter, naar aanleiding hiervan, of eene organisatie onzer Marine doeltreffend is, waarbij men in vredes-tijd over een voltallig korps beschikt, waarvoor men in oorlogstijd geene bestemming heeft, zoodat men er bij de Landmacht eene voor zoeken moet.

waar — gelijk bekend is — de vrijwillige dienstneming van tal van niet te beheerschen omstandigheden afhankelijk is, zoodat de mogelijkheid om de gedachte organisatie te bestendigen, feitelijk geheel aan het toeval is overgegeven. Dat dit bezwaar niet denkbeeldig is, moge daaruit blijken, dat de tegenwoordige Minister van Marine slechts $4\frac{1}{2}$ jaar geleden zich nog tegen den overgang der kustversterkingen naar de Marine verklaarde, o. a. op grond dat het *toen* zeer de vraag was, of „met het toentertijd bestaande tekort aan en groot verloop van het minder personeel der zeemacht, wel op eene voldoende aanvulling van het personeel officieren en minderen gerekend zoude kunnen worden, om eene voldoende bezetting van de zeefronten der kustversterkingen door de Marine te kunnen waarborgen”.

Nu moet hierbij in het oog gehouden worden, dat wanneer de vrijwilligers schaars worden, het eenige middel, waarover men beschikt, om den toeloop, zoo mogelijk, weder te vermeerderen, bestaat in het toekennen van geldelijke voordeelen. Het stelsel werkt dus op den langen duur ongetwijfeld niet goedkoop, voor zoover het niet reeds van huis uit duur is, omdat de bezoldigingen bij de Marine over het algemeen hooger zijn dan bij de Landmacht.

In de Memorie van Toelichting wordt de jaarlijksche vermeerdering van uitgaven van Hoofdstuk VI der Staatsbegrooting, wanneer de geheele overgang zijn beslag zal hebben gekregen, geraamd op f 658.386. Daar hierbij geene overeenkomstige berekening voor den bestaanden toestand gevoegd is, ontbreekt mij de gelegenheid tot vergelijken. Wel wil ik er echter de aandacht op vestigen, dat de duur der detachering van het marine-personeel bij de kustverdediging, zooals wij zagen, op 2 jaar gesteld zijnde, men dit personeel niet op eenmaal kan vervangen. Dan toch zou niet voldaan zijn aan den eisch, zeer te recht in de Memorie van Toelichting gedaan: „Op den voorgrond dient te worden gesteld dat deze overgang slechts zeer geleidelijk plaats mag vinden, omdat vóór alles zekerheid moet blijven bestaan, dat er zelfs tijdelijk, niet de minste vermindering in de

weerkraft uit voort zal vloeien".¹⁾ Ten gevolge hiervan zal het dus noodig zijn over personeel te beschikken, dat alvorens te behooren tot het *voortdurend aanwezige, goed geoefende* personeel, op de kustversterkingen in opleiding voor *dien* dienst is. De kosten van *dit* personeel nu, zijn in de evengoemde raming *niet* begrepen.

In de overgelegde stukken wordt met zekere voldoening gewag gemaakt van het „raakschieten” der kanonnières van de marine en de „eischen van trefzekerheid”, waaraan deze voldoen, en zulks oij wijze van tegenstelling met de landmacht. Uit beide uitdrukkingen zou ik meenen te mogen opmaken, dat tusschen leger en vloot inderdaad een diepgaand verschil van opvatting bestaat ten aanzien van eene zeer belangrijke artilleristische aangelegenheid, n.l. het raakschieten, het verkrijgen van trefzekerheid. Wat toch is het geval?

De Kapitein RANNEFT van het korps Pantserfort-Artillerie deelt in een artikel over de „Herbewapening onzer kustfronten” in *De Militaire Spectator* van December 1910 omtrent bij de schietoefeningen verkregen uitkomsten bij de Marine en bij de Landmacht het volgende mede:

„In de maand September 1910 werden bij de Marine verkregen op ± 2500 en op ± 4000 M. afstand respectievelijk **15** en **25%** treffers van 21 en 16 schoten en op een der pantserforten van een ongeveer gelijk aantal schoten (20) **95%** op ± 1300 M. afstand.

„Wel is waar, waren de afstanden bij de Marine belangrijk grooter, maar daartegenover staat, dat bij het meer moderne geschut, dat de Marine gebruikte, niettegenstaande deze grootere afstanden, de invalshoeken *toch kleiner* en daarmee de trefkans *grooter* was, dan bij de oefeningskanonnen der pantserforten.

---

¹⁾ De hier gemaakte reserve schijnt mij eenigszins in tegenspraak te zijn met den ophef, waarmede elders over de bijzondere geschiktheid van het marine-personeel voor den dienst der kustversterkingen gesproken wordt. Volgens dien maatstaf toch zou elk marineman, die in vervanging van personeel der landmacht kwam, zeer boslist tot vermeerdering der weerkraft leiden.

„Als men voorts bedenkt, dat de schijf van de Marine ruim 5-maal zoo groot was, als die, welke gebruikt werd bij het kustvuur, dan was bij dat laatste vuur de *kans* van treffen in de gegeven omstandigheden eerder kleiner dan grooter”.

Ik stem geheel met de conclusie van Kapitein RANNERT in en blij voorshands meenen, dat, *wanneer men eene tegenstelling maken wil*, het landmacht-personeel met zijn 95 % treffers, wat raakschieten betreft, hooger staat dan de schepelingen met hun 15 en 25 % treffers.

Maar zelfs al waren de resultaten, door de raakschietende kanonniers der marine op hun terrein verkregen, nog beter dan die van de landmacht en al was de gelegenheid voor het houden van schietoefeningen daarbij nog gunstiger, dan zou daarvan slechts voordeel getrokken worden, voor zooverre die kanonniers te werk gesteld werden in hun eigen element, dat is aan boord van een oorlogsschip. Want dit is het eigenaardige, waaraan, naar het schijnt, tot dusverre niet voldoende aandacht gewijd is, dat de wijze van richten en daarmee de wijze van vuren aan boord van een oorlogsschip en in een koepelfort (dat bij de verbetering onzer kustverdediging wel vrij algemeen de thans nog bestaande open batterijen zal vervangen) zoo hemelsbreed van elkander verschillen, dat de geoefendheid van den kanonnier-richter der marine op het koepelfort in het minst niet tot haar recht kan komen. Daar toch zijn slechts drie personen werkzaam: de koepelcommandant (officier of daartoe opgeleid onderofficier), die richter en tevens afstandenmeter is, de afstandenlezer (onderofficier of geschikt korporaal), die afstanden leest en behulpzaam is bij het aanbrengeu der correcties, en de elevatiegever (korporaal of geschikt kanonnier), die niets heeft te doen dan aan het kanon de in zijne onmiddellijke nabijheid afgeroepen elevatie te geven. Dat men den kanonnier-richter der Marine geen koepelcommandant kan maken, spreekt wel van zelf; men zal hem dus elevatiegever, wellicht zelfs afstandenlezer maken, doch hem hiertoe eerst moeten opleiden, en bij die opleiding zal de door hem als richter opgedane vaardigheid hem van geen nut zijn.

Bij al deze beschouwingen over de voortreffelijkheid van

den kanonnier-richter der Marine is het typische verschil tusschen het vuren uit geschut, geplaatst op een bewegelijk oppervlak of op den vasten wal geheel buiten rekening gelaten, m.i. eene miskennis van de grondwaarheid, die gelegen is in NAPOLEON'S uitspraak: „un canon de terre vaut cent canons sur mer”.

Er is trouwens in de argumentatie meer, dat mij onbegrijpelijk voorkomt. Zoo lees ik bijv. in de nota der drie marine-autoriteiten, behoorende tot het, bij de Memorie van Toelichting overgelegde, advies van den Raad van Defensie: „De bediening van communicatiemiddelen tusschen de batterijen onderling, en der seinmiddelen onderling en met de vloot, zoomede de afstandmeting zal door meerdere oefening bij de Marine in betere handen zijn dan bij de Landmacht”.¹⁾ Daargelaten nu, dat de Kust-Artillerie sinds langen tijd zich dagelijks van verschillende soorten van sein- en correspondentie-middelen bedient, moet ik er toch in het bijzonder de aandacht op vestigen, dat de geringschattende wijze, waarop hier over de afstandmeting door de Landmacht gesproken wordt, minst genomen onverdiend is. Men vergete toch niet, dat lang vóór bij de Marine, naar ik meen op de *Wilhelmina*, de eerste inrichting voor afstandmeting, die bovendien nog niet voldeed, werd aangebracht, de Nederlandsche Kust-Artillerie reeds meerdere stelsels voor afstandmeting, waaronder vindingen van Nederlandsche artillerie-officieren, in toepassing bracht.

Dat wij door bezetting van de kustforten door de Marine ongeveer een unicum in Europa zouden vormen, zou, indien hieraan werkelijk voordeelen — ik bedoel natuurlijk voordeelen voor de landsdefensie — verbonden waren, ons niet behoeven te weerhouden, daartoe over te gaan, omdat — de Memorie van Toelichting zegt zulks te recht — de toestanden hier en elders kunnen verschillen. Maar toch mag

---

¹⁾ De M. v. T. beweegt zich in de zelfde richting, waar zij zegt: „Zonder nu zelfs nog stil te staan bij de behandeling van afstandmeters en zoeklichten, het in tijd van oorlog onderkennen van bevriende en vijandelijke schepen, alle zaken, die voor marine-personeel als het ware tot hunne gewone werkzaamheden behooren . . .”

ik mij het genoeg niet ontzeggen, er Uwe aandacht op te vestigen, dat Duitschland, waar, zooals de M. v. T. zegt, „juist de belangrijkste kustforten (aan de Noordzee) in handen zijn van de Marine”, dat Duitschland, zeg ik, van hetgeen ik eene dwaling noem, teruggekomen is. Men leest toch, bijv. in de *Neue Militärische Blätter*, No. 49 van 1910: „Das im nächsten Jahre neu zu bildende Regiment 16 (artillerie te voet), das für die Besetzung der Küstenbefestigungen an der Nordsee bestimmt ist...”

En niet alleen het feit, dat men in Duitschland eene bestaande organisatie loslaat, is de moeite der overweging waard, maar ook de motieven, die daartoe geleid hebben, verdienen Uwe volle aandacht. Vergunt mij daartoe nog twee aanhalingen”.

Eerstens uit de *Neue Militärische Blätter* No. 46 van 1910: „Aus Etatsrücksichten, und um die Marine von allen Aufgaben, die nicht mit der Seekriegführung unmittelbar zusammenhängen, zu entlasten,¹⁾ sind bekanntlich die Befestigungen der Nordsee-inseln in dem Bereich der Armee übergegangen und müssen von ihr besetzt werden”.

En in de tweede plaats uit het verslag der Rijksdagzitting van 9 December 1910, voorkomende in de *Internationale Revue für die gesammten Armeen und Flotten*, Januari 1911, bladz. 4. Volgens dat verslag zeide de Minister van Oorlog HEERINGEN: „Bei der Fuszartillerie hat sich die Erweiterung der Kriegsaufgaben wie bei keiner anderen Waffe vollzogen. Unsere modernen Befestigungen an den Küsten und Grenzen verlangen in ihrer Kompliziertheit eine Truppe, die speziell auf die Bedienung der Geschütze eingeübt ist”.^{1) 2)}

En nu kom ik tot een nadeel, aan den overgang verbonden, dat in mijn oog wel bijna het hoofdbezwaar is, n.l. dat

¹⁾ Ik spatieer.

²⁾ Uit goede bron wordt mij medegedeeld, dat het in het voornemen ligt om — *zoodra men slechts over genoeg landmacht personeel beschikt* — de verdediging van *alle* kustversterkingen op het Noordzeefront aan het leger op te dragen.

naar mijne vaste overtuiging het peil van het marinepersoneel dalen, d.w.z. de geschiktheid voor de hoofdtak verminderen zal, naar mate het aantal functiën aan den wal toeneemt. Men doet de geschiktheid voor den oorlogsdienst aan boord onzer schepen — van welken aard deze ook moge zijn — niet toenemen door het verblijf en het beoefenen van den dienst op kustversterkingen. Ik meen te mogen aannemen, dat dit bezwaar gevoeld werd en tot uiting kwam in de Memorie van Toelichting bij het bepalen van den duur der detachering op de kustversterkingen tot twee jaren, al vervalt men daardoor in het bezwaar, dat een zoo kort verblijf, waarin men zich van een geheel nieuwen tak van dienst, met alles wat daartoe behoort, op de hoogte moet stellen, nu juist niet in het belang der zaak geacht kan worden.

Men late de Marine op het water, dat is op het element, waar zij zoo onschatbare diensten voor de verdediging van het land bewijzen kan, en waar zij door grondige kennis van de vaarwaters, door voortdurende oefening met haar materieel dagelijks eene grootere, maar tevens de onontbeerlijke geschiktheid voor hare moeilijke oorlogstaak verkrijgt.

En bovenal men bedenke zich twee- en meermalen voor men eene organisatie vernietigt, die tot dusverre aan alle daarop gebouwde verwachtingen heeft voldaan, om daarvoor eene andere in de plaats te stellen, die op dit gebied nog bijna alles leeren moet, en voor welke de sinds jaren verkregen ervaring te loor zou gaan. Het is mijne onwrikbare overtuiging, dat dit niet in 's lands belang kan zijn.

Ten slotte nog een enkel woord in verband met de maritieme middelen, die met behulp van het ontwerp beschikbaar zullen komen.

Wanneer men nagaat, welke vlucht de bouw der pantserschepen in de laatste jaren genomen heeft, eene vlucht, die, naar het schijnt, zelfs in de Dreadnoughts slechts tijdelijk haar hoogtepunt bereikte, dan moet onwillekeurig de vraag rijzen, of het bezit van pantserschepen van $\pm$ 6500 ton waterverplaatsing en met, als hoofdbewapening, 2 kanonnen

van 28 cM., voor ons nog wel voordeel belooft, niet het minst in verband met de offers, welke dit bezit vraagt? Daar bij de machtige kolossen, welke in de maritieme strijdkrachten van alle groote Staten opgenomen zijn, te gelijker-tijd artilleriebewapening, pantser en snelheid vermeerderd konden worden, zal de strijd van onze, in elk opzicht zwakkere pantserschepen daartegenover m. i. geene hoop op een goeden uitslag laten.

Het schijnt mij toe, dat er eene groote waarheid ligt in hetgeen ik eenigen tijd geleden in de *Revue des deux Mondes* las: „Dès lors, une escadre dépourvue des moyens de lutter efficacement à grandes distances, c. à d. d'une grosse artillerie puissante et fortement organisée, se verrait, semble-t-il, anéantie avant d'avoir réussi à s'approcher à bonne portée".¹⁾

M. i. klemt dit nog meer, nu het aantal van 6 pantser-schepen, dat voorheen algemeen noodig geacht werd, in een tijd, toen wij, wat type van schip aangaat, nog eenigszins in concurrentie konden treden, tot 4 zal worden terugge-bracht, terwijl het zelfs van die 4 niet zeker is, dat zij gezamenlijk zullen optreden. Er is ons althans gezegd, dat het aantal van 4, veilig dit van 6 vervangen kan, o. a. ten gevolge van de invoering der draadlooze telegraphie.²⁾ Dat

¹⁾ *Revue des deux Mondes*, 15 Avril 1910: „La croissance du cuirassé”.

²⁾ De betrekkelijke passage in de M. v. T. der Marinebegroting voor 1909 luidt, als volgt:

„Wanneer men over eenige geschikte mijnenleggers met een voldoende aantal mijnen beschikt, kan een groote steun worden geboden aan de pantserschepen, die op de kust en in de zeegaten optreden. Deze kunnen vijandelijke schepen en vaartuigen beter op een afstand houden, als zij de zeegaten, die hun tot operatiebasis strekken, krachtiger en meer naar buiten beschermd weten, en omgekeerd bieden de pantserschepen weer meer waarborg aan, dat de mijnversperringen niet door licht materieel van den vijand worden opgeruimd, zoodat deze versperringen ook niet zoo gebonden behoeven te zijn aan vaste plaatsen onder be-scherming van de batterijen aan den wal. Beide verdedigingsmiddelen vullen elkander aan; zij maken dat zij beide beter tot hun recht kunnen komen.

Het is om die reden, dat ondergeteckende heeft gemeend zich met een aantal van 4, in plaats van met 6 pantserschepen tevreden te kunnen stellen. Hij meent daarbij ook nog te mogen wijzen op de vorderingen sedert het verschijnen van het rapport (der Commissie

kan ik niet anders verstaan, dan dat deze mogelijk zou maken, verspreid opgestelde schepen tot één gezamenlijke actie op te roepen. Doch, hoe groot is de kans, dat die samenwerking ook inderdaad verkregen wordt?

Nu is mijne vrees, in verband met het voorafgaande, dat onze schepen, bestemd om in open zee op te treden, of binnen zeer korten tijd door het vijandelijk vuur vernietigd zullen zijn, zonder eenig tastbaar resultaat te hebben verkregen, of dat zij alras zullen wijken — in meer of minder ontredderden staat — naar de reede van den Helder, om dan, hoogstens, nog deel te nemen aan het tegengaan van eene eventueele poging tot forceering van het vaarwater aldaar, waarvoor zij toch in beginsel niet bestemd waren.¹⁾ In beide gevallen schijnt mij het nut in oorlogstijd niet in overeenstemming met de in vreedestijd gebrachte offers.

Nu weet ik wel, dat men hiertegen aanvoert, dat wanneer wij geene pantserschepen hebben, ook de vijand met minderwaardig materieel tegen ons kan optreden. Eerstens zal dan de steun bij eene landing gering en eventueel door hem gewenschte werking tegen onze kustversterkingen nihil zijn. Maar voorts, wat doet het er eigenlijk toe, welk materieel de vijand beschikbaar stelt, van het oogenblik dat men mag

---

van Samenwerking) op het gebied der draadlooze telegrafie. Zoowel het gebruik dat daarvan is gemaakt in den Russisch-Japanschen oorlog, als de ondervinding, die wij zelf met dit gemeenschapsmiddel hebben opgedaan, toonden voldoende aan, dat langs dezen weg voortdurend verbinding blijft bestaan tusschen de schepen op de kust en het hoofdkwartier der verdediging. Bij handhaving der neutraliteit of in oorlogstijd kunnen de schepen dus op elk gewild oogenblik berichten seinen of orders ontvangen; ook daardoor zullen zij beter beantwoorden aan hunne bestemming en zal met een geringer aantal het zelfde doel kunnen worden bereikt".

¹⁾ De Kapitein ter zee HOVEN zeide in de *Marine-Vereeniging* (Verslagen 1909—1910, bladz. 38): „Zoodra echter eene eenigszins krachtige vijandelijke vloot verschijnt, schiet deze de ongepantserde scheepjes aan flarden. Ik haast mij evenwel dadelijk er aan toe te voegen, dat eene zoogenaamde artillerievloot van eene sterkte, zooals wij die in Nederlandsch-Indië kunnen instandhouden, evenmin tegen eene groote macht bestand is".

Dit laat m. i. voor onze 4 pantserschepen in Nederland weinig hoop op vruchtbare actie.

en moet aannemen, dat wanneer eene groote Mogendheid een aanval op ons land onderneemt, dit hem geboden wordt door zijn eigen belang en hij daarom voor dien aanval zeker de krachten beschikbaar kan en zal stellen, welke noodig zijn. Nu is ons doel geenszins den vijand tot ontwikkeling van krachten in zekere richting te dwingen; immers, waar wij slechts willen verdedigen en geene groote politieke doeleinden nastreven, hebben wij er slechts voor te zorgen, dat de vijand zijn doel niet bereikt. Dat is alles, maar dat is ook genoeg!

Nu meent de Nota, dat deze opvattingen geene opvoedende kracht bezitten en dat daartegen beslist front gemaakt moet worden, zoowel uit moreel als technisch oogpunt. Ik meen, dat er meer opvoedende kracht ligt in het juist waardeeren van eigen vermogen, dan in zelfoverschatting.

De vraag, al of niet pantserschepen, kan bovendien bij de bespreking van dit onderwerp niet voorbijgegaan worden, omdat daarbij de beteekenis van den Helder ten nauwste betrokken is. In het eerste geval is dit eene verplichte wijkplaats voor de vloot, die aan de verdediging van den Helder bepaalde eischen zal doen stellen; in het tweede geval heeft men hier slechts eene haven, waarvan het bezit den tegenstander te onthouden is.¹⁾ En dat dit zelfs niet *noodzakelijk* is, om eene landing in Noord-Holland te doen mislukken, heeft 1799 geleerd.

En nu meen ik geenszins, dat — zooals de Nota, als tegenstelling, zegt — de Marine slechts materieel zou moeten bezitten, dat alleen toestaat den vijand lijdelijk af te wachten. Het tegendeel is waar. Als ik geloof, dat wij ons heil hoofdzakelijk moeten zoeken in eene torpedovloot, dan is dat juist, omdat ik verwacht, dat onze kloeke Marine, zonder het gevaar te achten, den vijand onversaagd met dat materieel te lijf zal gaan en hem daardoor veel ernstiger schade zal toebrengen, dan onze pantserschepen ooit zouden vermogen.

---

¹⁾ In de behoefte aan eene basis voor ons torpedo-materieel in het noordelijk deel des lands toch, konden, uitsluitend rekening houdende met de daardoor gestelde eischen, op de eenvoudigst mogelijke wijze voorzien worden.

Maar, dan moet ook in de torpedovloot zoo veel mogelijk alle kracht gelegd worden, dan moeten de pantserbooten tot het onvermijdelijk minimum worden teruggebracht, en dan moet het aantal onderzeebooten belangrijk uitgebreid worden.¹⁾

Hoewel ik geloof, dat het niet op mijn weg ligt, om in verband met het voorgaande in beschouwingen te treden omtrent de samenstelling onzer vloot, heb ik toch gemeend mij van het uiten van mijne bezwaren te dezen opzichte niet te mogen onthouden.

Mijne Heeren. Ik ben hiermede gekomen aan het einde mijner beschouwingen. Wanneer ik daarin bezwaren opperde tegen de aanhangige voorstellen, dan geschiedde dit hoofdzakelijk om twee redenen en wel eerstens, omdat ik eene gedeeltelijke verbetering onzer duurzame versterkingen niet raadzaam acht op een oogenblik, dat onze levende strijdkrachten, die onder alle omstandigheden het voornaamste element der landsdefensie blijven vormen, nog zoo talrijke voorzieningen eischen, en in de tweede plaats, omdat de gevaren, waaraan wij sedert eenige jaren heeten blootgesteld te zijn, m. i. niet bestaan.

Maar ook zij, die deze gevaren wel aanwezig achten, mogen nimmer vergeten, dat de door hen verwachte handeling *te water* toch altijd slechts het begin van eene actie zal zijn, die — om vruchten af te werpen — door een aanval *te land* moet worden ten einde gebracht, en dat de ons, in hunne gedachten, aanvallende Mogendheid voor de volvoering harer plannen niets gewonnen heeft, zoo lang zij er niet in geslaagd is aan den wal hare meerderheid tegenover ons te handhaven. Wanneer ons veldleger *dat* beletten kan, dan is elk *voornemen* om onze onzijdigheid aan de zeezijde te schenden, van te voren veroordeeld, en wanneer ons veldleger daartoe niet in staat is, dan zullen ook verbeterde kustversterkingen ons niet kunnen redden.

Daarom is het voor alles noodig, dat wij de ontwikkeling onzer levende strijdkrachten op geene enkele wijze in gevaar brengen. En daarnevens, dat wij vertrouwen leeren hebben

¹⁾ Volgens het voorstel zullen er 5 zijn, waarvan 1 in reserve.

in eigen kracht. Dat vertrouwen wordt al te veel gemist; de critische geest, die nu eenmaal de geest onzer eeuw is, heeft ons zoozeer doen gewennen aan het opsporen en het zien van onvolkomenheden en fouten, dat het accomodatievermogen onzer oogen te kort schiet voor het waarnemen van het goede.

Mij, en naar ik hoop meerderen met mij, heeft juist in den pennestrijd, waartoe de onderwerpelijke aangelegenheid aanleiding is geweest, zoo pijnlijk getroffen het gemis aan vertrouwen in eigen kracht, dat bij den eventueelen tegenstander alles mogelijk acht, en dat nauw samenhangt met een overdreven vertrouwen in vaste versterkingen, ons nog bijgebleven uit den tijd, toen onze duurzame versterkingen *alles* waren, omdat ons leger *niets* was.

Leger, vloot en vestingstelsel moeten zeer zeker samenwerken bij de landsverdediging, maar de hoofdrol behoort daarbij beslist aan het leger te blijven toegewezen, want nog altijd is de gedachte waar, die ten grondslag lag aan de woorden, dat de sterkste veste die is, welker muren mannen zijn.

De Voorzitter: Mijnheer Pop. Na het langdurig applaus behoef ik U zeker niet te zeggen met hoe veel waardeering, belangstelling en genoegen de vergadering Uwe inleiding gevolgd heeft. Met het oog op den door U reeds in beslag genomen tijd, veroorloof ik mij daaraan niets toe te voegen.

Ik geef thans, in aansluiting met de inleiding, het woord aan den Kolonel VAN OORDT, opdat straks met te meer vrucht het debat kan gevoerd worden over hetgeen de beide sprekers in het midden hebben gebracht.

De Heer VAN OORDT: Gaarne voldoende aan het verzoek van den Voorzitter om in het kort den volkenrechtelijken toesland op de Wester-Schelde toe te lichten, zal ik hier trachten een antwoord te geven op de navolgende vraag:

Is Nederland, als het gedurende een oorlog neutraal is, op eenigerlei wijze verplicht toe te laten, dat over de Wester-Schelde troepen-transporten of oorlogsschepen van een der

oorlogspartijen zich naar België begeven tot hulp van dit land, als België's neutraliteit door de andere oorlogspartij is geschonden?

Natuurlijk wordt hierbij uitgegaan, van de onderstelling, dat met de schending van België's neutraliteit *geene* schending van de Nederlandsche onzijdigheid is gepaard gegaan. Ware dit toch wèl het geval, dan zou de tegenstander van België ook *onze* tegenstander en zijn bondgenoot ook *onze* bondgenoot zijn.

Laat ons thans de gestelde quaestie nader behandelen.

Die quaestie is alles behalve nieuw! Zij is alleen door de regeerings-voorstellen betreffende de kustverdediging weder meer actueel geworden. Reeds in 1874 is, bij de behandeling van de Vestingwet in onze Tweede Kamer der Staten-Generaal, luide verkondigd, dat Nederland dien doortocht van oorlogsschepen eener oorlogspartij als neutraliteits-schending moet beschouwen. In de vergadering van onze Vereeniging van 23 April 1879 werd die quaestie besproken door den Heer W. ROOSEBOOM, die beweerde dat Nederland den bedoelden doortocht *niet* behoefde te beletten, welke meening krachtig werd bestreden door de H.H. ROBIDÉ VAN DER AA EN VAN DER HOEVEN. In *De Militaire Gids* van 1883 leverde Jhr. Mr. R. A. KLERCK een zeer geslaagd pleidooi tegen de vrije doorvaart.

De in onzen tijd op nieuw ter sprake gebrachte quaestie is dus alles behalve nieuw en nieuwe argumenten zijn daarbij in den jongsten tijd in ons land allermintst geleverd. Ook ik kan hier geen nieuws betreffende deze zaak in het midden brengen. Alleen zal ik trachten de verschillende gegevens, die over het Schelde-vraagstuk licht kunnen verschaffen, in hun onderling verband onder Uwe aandacht te brengen.

De *algemeene* overeenkomsten betreffende neutrale Staten zijn in 1907 op de 2e Vredesconferentie vastgesteld. Zij zijn vervat in de beide verdragen betreffende rechten en plichten van neutrale Staten resp. tijdens een oorlog te land en tijdens een zeeoorlog.

In de eerstbedoelde overeenkomst (landoorlog) lezen wij:

„Art. 2. Il est interdit aux belligérants de faire passer à travers le territoire d'une puissance neutre des troupes ou des convois soit de munitions soit d'approvisionnements.

Art. 5. Une Puissance neutre ne doit tolérer sur son territoire aucun des actes visés par les articles 2 à 4 . . .”

In de tweede overeenkomst (zee-oorlog) staat vermeld:

„Art. 1. Les belligérants sont tenus de respecter les droits souverains des Puissances neutres et de s'abstenir, dans le territoire ou les eaux neutres, de tous actes qui constitueraient de la part des Puissances qui le toléreraient un manque à leur neutralité”.

Ziedaar de algemeene regels, die hier voor ons van belang zijn.

Wel zou een *oningewijde* wellicht uit eene bepaling van de neutraliteit gedurende den zeeoorlog kunnen afleiden, dat Nederland reeds op grond van die bepaling alleen aan eene vloot of transportschepen, die België te hulp zouden komen, vrijen doortocht zou moeten verleen. Die bepaling luidt: „La neutralité d'une Puissance n'est *pas* compromise par le simple passage dans des eaux territoriales des navires de guerre et des prises des belligérants”.

Die regel is op de W.-Schelde *niet* toepasselijk, omdat zij niet is een territoriaal water, maar eene rivier, dus behoort tot het gebied van den Staat, waardoor zij stroomt. Zie o.a. het Verdrag van 6 Mei 1882, *Staatsblad* 1883, No. 73, art. 2 en 3, gesloten tusschen de Staten, gelegen aan de Noordzee.

Volgens de bepaling, die dáár wordt gegeven van de territoriale zee, valt de *geheele* Wester-Schelde binnen de *binnen-grens* van die territoriale zee en is dus een binnenwater, dus: *territoire*. Trouwens, wij zullen zoo aanstonds zien, dat België zelf in een verdrag met Nederland de Schelde als Nederlandsch territoir heeft erkend.

Daar dus de Wester-Schelde is *Nederlandsch* territoir,¹⁾ verbieden de *algemeene* neutraliteitsregelen van 1907 den doortocht van oorlogsschepen of troepentransporten eener

¹⁾ Immers, zij is binnenwater en beide oevers behooren aan Nederland.

oorlogvoerende Mogendheid over die rivier, zoo lang *Nederland* neutraal is.

Zijn nu die algemeene neutraliteitsregelen voor Nederland — met name ten aanzien van de Wester-Schelde — door *eenigerlei* bijzondere overeenkomst te niet gedaan?

Ten einde dit na te gaan, komen in de eerste plaats in aanmerking de Verdragen van 19 April 1839, waarbij de definitieve scheiding tusschen Nederland en België tot stand kwam.

Op dien datum werden te Londen *drie* Verdragen gesloten:

1e. Tusschen Nederland en België (het z. g. Verdrag der 24 artikelen).

2e. Tusschen Nederland eenerzijds en de 5 groote Mogendheden anderzijds (Groot-Brittanje, Frankrijk, Pruisen, Oostenrijk en Rusland).

3e. Tusschen België en de genoemde vijf groote Mogendheden.

De laatstgenoemde twee Verdragen dienden *alleen* om de bepalingen van het Nederlandsch-Belgische Verdrag tegenover elk dezer beide contracteerende partijen te waarborgen.

Zooals bekend is, was te Londen oorspronkelijk een ander scheidingsverdrag ontworpen (1831) het z. g. Verdrag der 18 artikelen, dat echter door Nederland onaannemelijk was verklaard.

Art. 9 van laatstbedoeld ontwerp van 1831, bevatte de navolgende bepaling: „La Belgique dans ses limites . . . formera un Etat perpétuellement neutre. Les cinq Puissances lui garantissent cette neutralité perpétuelle *ainsi que l'intégrité et l'inviolabilité de son territoire* dans les limites mentionnées au présent article”.

Art. 10. „Par une juste réciprocité, la Belgique sera tenue d'observer cette neutralité envers tous les autres Etats et de ne porter aucune atteinte à leur tranquillité intérieure ni extérieure en conservant toujours le droit de se défendre contre toute agression étrangère.”

In het definitieve Verdrag van 1839 (24 artikelen) wordt *wel* van België's neutraliteit gesproken en deze neutraliteit (in *afzonderlijke* verdragen met Nederland en met België)

gegarandeerd, maar van eenigerlei garantie der onschendbaarheid van het Belgisch *territoir* is geene sprake meer.

Art. 7 van het Nederlandsch-Belgisch Verdrag van 1839 luidt eenvoudig: „La Belgique dans les limites indiqués aux artt. 1, 2, 4 formera un Etat indépendant et perpétuellement neutre. Elle sera tenue d'observer cette même neutralité envers tous les autres Etats”.

In de speciaal-Verdragen der grootmachten met Nederland en met België werden de bepalingen van het Nederlandsch-Belgische Verdrag *gegarandeerd*.

Ik zal hier niet uitweiden over de overwegingen, die de groote mogendheden tot het neutraliseeren van België hebben geleid. Het vereenigd Nederland (Holland-België) was in 1815 als een sterke muur tegen Frankrijk opgericht. In 1830 bleek, dat die muur niet sterk was, omdat het cement niet deugde.

Na de Belgische onlusten openbaarde zich de naijver der Mogendheden; er was zelfs een oogenblik sprake van eene verdeeling van België. Ten slotte bleek de neutraliseering van een onafhankelijk België nog de minst nadeelige weg te zijn, die kon worden gevolgd, terwijl men, door aan België onder de auspiciën der Mogendheden de verplichting op te leggen zelf tegenover alle andere Staten onzijdig te blijven, dit land van eene mogelijke avontuurlijke politiek wilde terughouden.

Intusschen is nu de garantie van de onschendbaarheid van het Belgisch *territoir* (die in 't ontwerp van 1831 was opgenomen) in het definitieve verdrag van 1839 niet meer vermeld. Ik wijs daarop in 't voorbijgaan, omdat èn NOTHOMB, èn E. NIJS, èn BRIALMONT volmondig erkennen, dat de garantie van 1839 veel minder vèr gaat dan die, welke in 1831 was in uitzicht gesteld. Zoo zegt bijv. NIJS (*Revue de droit international* 1901, bladz. 47): „La garantie de l'intégrité et de l'inviolabilité du territoire n'est point donnée à la Belgique par les cinq Puissances, elle a été donnée d'abord, puis elle a été retirée” en: „Aucune argutie ne prévaut ici contre la réalité.”

En BRIALMONT: „Nous n'avons pas, non plus la garantie que les Puissances feront respecter conjointement l'indépendance et l'intégrité du territoire.”

Al erken ik, dat die garantie van de onverdeelbaarheid en onschendbaarheid van het Belgisch grondgebied, zooals die in 1831 was genoemd, aan de neutraliteitsgarantie nog eenige kracht (althans in *woorden*) bijzette, zoo kan ik toch niet inzien, dat in dit opzicht, *de facto*, door het weglaten daarvan in 1839, in den toestand veel verandering is gekomen, althans wat betreft de neutraliteitsbescherming, daar toch eeuwigdurende neutraliteit eeuwigdurende onaantastbaarheid van het territoire in zich sluit. In 1907 is die reeds vóór dien tijd algemeen erkende regel ook conventioneel vastgesteld in art. 1 van het neutraliteitsverdrag (landoorlog): „*Le territoire des Puissances neutres est inviolable.*”

Is dus het niet-expresselijk garandeeren van de onschendbaarheid van het Belgisch territoire, waar toch België's neutraliteit is gegarandeerd, naar mijne meening van ondergeschikt belang, tegen de *waarde* van de neutraliteitsgarantie als zoodanig is een veel gewichtiger argument aan te voeren.

Uit het feit, dat Nederland in 1839, in een speciaal verdrag met de vijf Mogendheden, van de garantie van België's neutraliteit officieel heeft *kennis genomen*, wordt nu door Belgische schrijvers van naam geconcludeerd, dat Nederland daardoor zekere verplichtingen ten aanzien van die garantie zoude hebben aanvaard.

Natuurlijk heeft Nederland de verplichting aanvaard, zoolwel tegenover België, als tegenover de Mogendheden, om *zelf* niet de onzijdigheid van België aan te randen. Maar er bestaat geene enkele bepaling, die zweemt naar eenigerlei verplichting van Nederland om eene eventueele krachtdadige hulp door derden aan België, ter handhaving van zijne neutraliteit geboden, te bevorderen of te steunen en allerminst om zulks te doen in strijd met erkende neutraliteitsplichten.

De waarborg der Mogendheden van België's neutraliteit is daarenboven eene z.g. *collectieve* garantie. Met zoo'n collectieve garantie is het wel enigszins wonderlijk gesteld. Zoo dra een der garandeerende machten haar schendt, is de waarborg daardoor, naar sommigen meenen, van zelf verbroken. De garantie toch is niet eene verbintenis door elk der garanten in het bijzonder aangegaan, doch uitsluitend

het product van hun *gezamenlijken* wil, hun *mutuus consensus*.

In 1867, toen in het Engelsch Parlement de collectieve garantie van Luxemburg ter sprake kwam, heeft de Engelsche Regeering, n.l. de Minister van Buitenlandsche Zaken, Lord STANLEY, gezegd, dat die garantie slechts eene moreele verantwoordelijkheid omvatte, terwijl in het Hoogerhuis DERBY verklaarde, dat de collectieve garantie: „is binding only upon *all* the powers in their *collective* capacity; they all agree to maintain the neutrality of Luxemburg but not one of those powers is bound to fulfil the obligation alone.” Die bewering lokte wel hevigen tegenstand in het Parlement uit, maar toch blijkt de bedoeling daarvan duidelijk uit de woorden van den Engelschen Prof. OPPENHEIM in zijn *International Law*, waarin hij zegt, dat, als niet de overgrootte meerderheid der garanten samenwerkt tegen een garant, die de neutraliteit heeft geschonden, er geene reden is voor de minderheid om in te grijpen. ¹⁾

Toen in 1870, bij het begin van den Fransch-Duitschen oorlog, Engeland het noodig achtte om zoowel met Pruisen als met Frankrijk in 2 *afzonderlijke* Verdragen de neutraliteit van België te waarborgen (doch alleen voor *dien* oorlog) bewees het, dat het aan zulk eene afzonderlijke garantie meer waarde hechtte dan aan de algemeene.

Ook door Generaal BRIALMONT wordt rondweg de geringe beteekenis der collectieve garantie erkend (*Revue de droit international* 1891, bladz. 49): „La garantie de la neutralité belge étant une garantie conjointe, si l'une des cinq puissances la violait, nous ne pourrions pas exiger que l'une des quatre autres vint à notre secours. Pour que la garantie fût sérieuse, efficace, il eut fallu que les Puissances eussent pris *séparément* l'engagement de faire respecter notre neutralité”.

Ik erken intusschen, dat, *indien* Nederland in 1839 eenigerlei verplichting in dit opzicht had op zich genomen, toch een zekere zedelijke band zou aanwezig zijn, indien een der

¹⁾ L. OPPENHEIM, L.L. D. „International Law” I § 576.

garanten, in weerwil van de vernietiging der collectieve garantie, toch hulp aan België wilde verleen.

Indien echter *alleen* reeds het zonder meer officieel kennis nemen van de garantie der Belgische onzijdigheid aan ons land de verplichting oplegde om aan hulptroepen eener oorlogvoerende Mogendheid vrijen doortocht te verleen, zou dit *overall* op ons gebied moeten geschieden, want nergens is verband gebracht tusschen de garantie en de vrije *handels*-vaart op de Schelde en nog minder tusschen de *garantie* en de speciaal-Verdragen tusschen Nederland en België, waarin ten aanzien van de vrije vredesvaart bepaalde faciliteiten zijn verleend. Wij zullen zoo aanstonds zien, dat dit ook feitelijk het standpunt is, door GUILLAUME ingenomen.

Stel bijv. dat (om welke reden doet hier niets ter zake) de hulp langs de Schelde niet, of moeilijk zou zijn te verleen, en daarentegen de meest werkzame hulp over een ander deel van ons territoir zou kunnen worden gebracht. Zouden dan de troepen-transporten niet langs een anderen weg door ons moeten worden toegelaten en verder aan de hulptroepen vrije doortocht moeten worden verleend, indien inderdaad het officieel kennismaken van de garantie aan ons land de verplichting zou hebben opgelegd om, in passieven zin, die uitvoering van de garantie te bevorderen? Zoude, als de hulp uit het Oosten kwam, bij eene schending van de Belgische neutraliteit uit het Westen, ons gebied (stel bijv. Limburg en Noord-Brabant) niet voor de hulp-troepen moeten worden opengesteld, indien inderdaad slechts zoo doende de hulp tijdig en ter rechter plaatse kon aanwezig zijn?

Indien werkelijk door Nederland in 1839, ten aanzien van het niet-belemmeren van de hulp, eenigerlei verplichting ware aanvaard, dan zou die vrije doortocht daarmee geheel in overeenstemming zijn en niet kunnen worden geweigerd.

Dit is dan ook af te leiden uit de woorden van GUILLAUME in zijn bekend werk: „L'Escaut depuis 1830". Deze spreekt, om te betoogen, dat Nederland verplicht zou zijn den vrijen doortocht te verleen, *alleen van de verdragen van 1839.*¹⁾

¹⁾ 2e deel, bladz. 263 en 265.

„Il résulte de ces citations que la Hollande a apposé sa signature au bas des deux Actes dont l'un déclare que la Belgique formera un Etat indépendant et perpétuellement neutre, et l'autre stipule que le premier est placé sous la garantie de l'Autriche, de la France, de la Grande-Bretagne, de la Prusse et de la Russie. Elle connaît donc l'état de neutralité perpétuelle qui a été imposé à la Belgique; elle sait que les Puissances se sont engagées à défendre cette neutralité, elle fut partie aux traités qui consignaient ces engagements; comment est-il possible de soutenir qu'elle serait en droit de s'opposer à l'exercice de cette garantie". En verder :

„Il n'appartient pas aux Pays-Bas de mettre obstacle à l'exécution des traités auxquels ils ont participé, ils ne pourraient le faire sans poser un acte hostile à notre égard; c'est en se plaçant indûment entre nous et nos garants, en nous privant des moyens de défense et de protection que l'Europe nous a accordés avec l'assentiment de nos voisins, puisqu'ils ont signé le traité qui les créaient, que la Hollande manquerait aux devoirs de la neutralité".

Zooals men ziet, zouden deze woorden niet alleen op de Wester-Schelde, maar op ons geheele territoir betrekking hebben, daar alle verplichtingen betreffende het doorlaten uitsluitend worden afgeleid uit het verdrag van 1839.

Dat dan ook speciaal nog de Scheldevaart ook door GUILLAUME wordt genoemd, vindt zijne oorzaak in de ligging van Antwerpen, België's centraal reduit, aan die rivier. Het geschiedt dus uit overwegingen van strategischen aard.

Omdat nu de overgroote meerderheid der Belgen wel inziet, dat eene zoo onbegrensde verplichting van het niet-belemmeren van eenigerlei militaire hulp te vèr gaat, brengen zij er de *vrije* Scheldevaart bij te pas.

Maar het een of het ander: Of die vrije Scheldevaart is inderdaad een afdoend motief, òf het Verdrag van 1839 is zulks, òf beide.

Aanvullen kunnen zij elkander in dit opzicht niet, want het zijn geheel ongelijksoortige grootheden. Vormen zij beide niet *elk* voor *zich* een volkomen afdoenden grond, dan kunnen zij het *te zamen* óók niet doen.

Is één ervan afdoende, dan hebben wij den anderen niet meer noodig.

Maar wat is er dan ten aanzien van de Wester-Schelde bepaald?

De Schelde is eene z.g. *internationale rivier*. Zij stroomt door Frankrijk, België en Nederland en is ook ten deele op Fransch gebied voor binnenscheepvaart geschikt. Hoe gewichtig ook de quaestie van de vaart op de z.g. internationale rivieren moge zijn, ik moet mij hier beperken. Ik behoef hier, voor dit doel, alleen in herinnering te brengen, dat bij het definitieve Verdrag van 1839 de beginselen van de vrije vaart, volgens de artt. 108—117 van het Weener Congres (1815) op alle Nederlandsch-Belgische rivieren zijn toepasselijk verklaard. Die *beginselen* der vrije vaart hebben alleen betrekking op den handel („*sous le rapport du commerce*”) en tegenwoordig ook op de handelsvaart zelve, maar *geenszins* op eenigerlei oorlogsdaad of vaart met militaire doeleinden.

In dit opzicht blijft de soevereiniteit der oever-staten geheel onbeperkt.

Noch op den Rijn, noch op de Donau, noch op de Elbe of op welke internationale rivier ook, sluit de vrije vredesvaart de vrije oorlogsvaart in zich. Nergens is in *dit* opzicht de soevereiniteit der Staten aangetast. Wel zijn sommige internationale rivieren geheel geneutraliseerd, en dus, zelfs voor de oever-staten, niet meer op hun *eigen* gebied voor eigen oorlogsvaartuigen toegankelijk, zooals *Congo* en *Beneden-Donau*.

Maar, dat eene rivier *op het gebied van eenigen neutralen Staat* in oorlogstijd toegankelijk zou zijn voor oorlogsschepen van derden, die (N.B.!) zelf oorlogspartij zijn en die ten bate van een *anderen* oever-staat optreden, ziet Mijne Heeren, dat ware een novum, dat toch wel zeer beslist eene conventioneele stipuleering vereischen zou.

En nergens is van zulk eene stipuleering ten aanzien van de Wester-Schelde *iets* te bespeuren.

Het eenige argument, dat voor dat novum wordt aangevoerd, is het feit, dat Nederland *kennis nam* van de garantie

van andere Staten zonder zelf schijn noch schaduw van eenigerlei verplichting dienaangaande op zich te nemen, eene quaestie overigens, die weder niets met de vrije handelsvaart op de Schelde heeft uit te staan.

Voorts werd in 1839 nog overeengekomen:

dat Nederland en België gezamenlijk toezicht zouden houden op het onderhoud van de Schelde beneden Antwerpen;

dat voor onderdanen van beide landen vrije vischvangst op de Schelde is toegestaan;

dat Nederland tol mocht heffen op de Schelde (die tol is in 1863 afgekocht);

dat, als door de eene of andere oorzaak, een van de genoemde vaarwaters, die met de Schelde in gemeenschap staan, mocht onbruikbaar worden, Nederland voor het openen van een even goed nieuw vaarwater moest zorgen.

Van Belgische zijde wordt, ter motiveering van de op Nederland, naar hare bewering, rustende verplichting van den vrijen doortocht van oorlogsschepen thans ook de afkoop van den Scheldetol als argument aangevoerd.

Uit *alle* officieele stukken ter zake blijkt echter zonneklaar, dat *alleen* de *handelsvrijheid* was bedoeld. Daarop is zóó herhaaldelijk in alle stukken en beraadslagingen geweest, dat men ze alle in extenso zoude moeten voorlezen om dat aan te toonen. Het woord „commerce” is schering en inslag. Alleen wil ik hier vermelden, dat in het Slotprotocol van 16 Juli 1863 te lezen staat: „Au moment de procéder, à la Signature du Traité Général, M. le Ministre des Affaires Etrangères fait observer que ce Traité *ayant un caractère exclusivement commercial*, doit avoir pour effet de faciliter les relations réciproques des divers Etats, sans préjudicier en rien, au point de vue politique, à l'attitude respective des gouvernements entre eux.” Trouwens, bij art. 12 van de Nederlandsch-Belgische Conventie van 20 Mei 1843 waren de oorlogsschepen op de Schelde reeds van het betalen van tolrechten uitgezonderd, zoodat toch moeilijk kan worden beweerd, dat het afschaffen van den tol in de hierbedoelde internationale positie der Wester-Schelde eenigerlei wijziging kan hebben gebracht. Al die bepalingen golden den

viedestijd. Van eenigerlei „oorlogsvaart” is nergens sprake.

Op grond van de vermelde algemeene regelen, zijn door Nederland nog tal van bijzondere verdragen met België gesloten, die alle ten doel hebben de vrije handelsvaart op de Schelde te bevorderen en te vergemakkelijken. In geen enkel van die verdragen is een zweem te bespeuren van eenigerlei verplichting van Nederland om troepentransporten of oorlogsschepen van eene oorlogvoerende Mogendheid over de Wester-Schelde te laten doortrekken.

Nederland is inderdaad tegenover België, ik zou haast zeggen: buitensporig vrijgevig geweest in de bevordering van de Antwerpsche handelsvaart, die onze eerste koopstad Rotterdam zulk eene scherpe concurrentie aandoet.

Betonning, bebakening, verlichting, loodswezen, binnenvaart of cabotage, in alles is aan België's wenschen zoo veel als maar mogelijk was op de meest voorkomende wijze voldaan. Ook ten aanzien van aanleg en verbetering van het kanaal Ter Neuzen-Gent heeft België zich inderdaad niet te beklagen over gebrek aan bereidwilligheid der Nederlandsche Regeering.

Maar, het kan niet genoeg worden herhaald, nergens is tittel noch jota te vinden, waaruit zou kunnen worden afgeleid, dat door Nederland een haarbreedte zou zijn afgeweken van *dit* grondbeginsel van het Congres van Weenen, dat al die vrijheid *alleen* op den *handel* (en tegenwoordig ook de handelsvaart) betrekking heeft.

Dit is zóó waar, dat zelfs in twee Conferenties, gesloten tusschen Nederland en België, uitdrukkelijk is erkend, dat de regelingen gééne betrekking hebben op oorlogen oorlogsgevaar.

1e. *De overeenkomst van 25 Maart 1891 (Staatsblad 1892 No. 54)*. Nadat in de 2e zinsnede van art. 11 van dit verdrag is bepaald, dat de Nederlandsche Regeering de lichten, de bakens en de peilschalen zonder toestemming van België niet kan wegnemen of aan hunne bestemming onttrekken, wordt, in een additioneel artikel, daaraan de bepaling toegevoegd: „Il est en outre bien entendu que le second paragraphe de l'article 11 de cette Convention *ne vise pas le cas de guerre ou de danger éventuel de guerre.*” ¹⁾

¹⁾ Ik cursiveer.

2e. *De overeenkomst van 5 April 1905* (Staatsblad 1905 No. 316), waarvan art. 9, 1e zinsnede luidt: „De Nederlandsche Regeering zal zorgen, dat de lichten en lichtboeien, waarvan sprake is in art. 5, in goeden staat worden onderhouden. Zij zal die, zonder toestemming van België, niet kunnen wegnemen, noch aan hunne bestemming onttrekken, *behoudens gevallen van oorlog of van mogelijk gevaar van oorlog.*”¹⁾

Op duidelijker, meer onomwonden wijze konden toch Nederlands souvereine rechten op de Wester-Schelde bezwaarlijk zijn erkend, zoodat door alle faciliteiten, die Nederland aan België heeft verleend voor de Antwerpsche *handels*vaart, in geen enkel opzicht Nederlands rechten en plichten als eventueele onzijdige mogendheid, zooals die zijn vastgesteld in de Verdragen van 1907, worden aangetast. Door die Verdragen is onder meer ook voor Nederland bepaald, dat, zoo lang het neutraal is, geene oorlogsschepen, troepen of andere militaire transporten van oorlogspartijen over zijn gebied mogen trekken.

Ook is bepaald, zoowel in het Vredesverdrag van Parijs van 1814 als in het Verdrag van 1839, dat Antwerpen alleen zou mogen zijn *port de commerce*, waardoor nog eens (zij het ook ten overvloede) duidelijk is aangegeven, dat de Wester-Schelde door België niet voor militaire doeleinden mag worden gehezigd.

Het is dan ook onbegrijpelijk op grond wáárvan Nothomb de bewering heeft geuit, dat er op de Wester-Schelde sprake zou zijn van eene zekere *co-souveraineté* van Nederland en België.

Eene gezamenlijke souvereiniteit op eenig territoire is in volkenrechtelijken zin feitelijk een onding, eene contradictio in terminis.

Te meer bevreemdend is de genoemde bewering, omdat het Verdrag van 1839 duidelijk spreekt van de onafhankelijkheid en onzijdigheid van België „*dans les limites mentionnées dans l'article précédent*”, zijnde de bekende staatkundige grenzen van België, waar de Wester-Schelde geheel buiten valt.

En eindelijk zij nog vermeld, dat België de Wester-Schelde

---

¹⁾ Ik cursiveer.

officieel als zuiver Nederlandsch territoir heeft erkend. In het zoo even genoemde Verdrag van 25 Maart 1891 wordt bij herhaling de Wester-Schelde als „Nederlandsch grondgebied” aangemerkt. In art. 10 wordt gesproken van „het Nederlandsch gedeelte der rivier”.

Waar op zóó ondubbelzinnige wijze, zij het ook geheel ten overvloede, door België officieel de Wester-Schelde als Nederlandsch gebied is erkend, daar is zelfs voor eenigen twijfel dienaangaande geene plaats.

Het is dan ook boven elken twijfel of voorgewenden twijfel verheven, dat *alle* faciliteiten, die door Nederland aan België op de Wester-Schelde zijn verleend, alleen den *handels*-weg betreffen en onze *souvereiniteit* aldaar ongerept laten.

Ware eene „oorlogsvaart” over de Wester-Schelde geoorloofd ten gevolge van het absoluut „vrije” verkeer op die rivier, dan zou ook aan de schepen, die *tegen* België optreden, vrije toegang moeten worden verleend; tot die conclusie kwam dan ook de Heer ROOSEBOOM. Zij bewijst o.i. voldoende, dat bedoeld karakter aan de Wester-Schelde geenszins kan worden toegekend.

Dit zelfde blijft onveranderd van kracht wanneer eene Mogendheid, die gedurende een oorlog tusschen *andere* Staten zelf neutraal is, nadat België's neutraliteit door een der oorlogspartijen zou zijn geschonden tot hulp van België met oorlogsschepen of troepentransporten de Schelde mocht willen opstoomen.

Want, nog daargelaten de omstandigheid, dat, zooals wij zagen, de collectieve garantie, (die ons niet verder aangaat, dan dat *wij* België's onzijdigheid niet mogen aantasten) dat, zeg ik, die collectieve garantie door de schending zelve zou zijn verbroken, zal tevens door die schending België, zij het ook tegen zijn zin, in den oorlog zijn betrokken en zal iedere partij, die alsdan België te hulp komt en zich zoo doende tegen den schender keert, oorlogspartij worden. En, hoe onaangenaam die schending voor België ook moge zijn, dit is toch geene reden om aan Nederland eene volkenrechtelijke *verplichting* toe te schrijven, waartoe het geenerlei verbintenis aanging.

Nu wordt van Belgische zijde beweerd, dat, had België geweten, dat Nederland ooit een doortocht van vreemde oorlogsschepen of troepentransporten, die België eventueel zouden te hulp komen, zou weigeren, het *Antwerpen* niet tot centraal reduit der landsverdediging zou hebben gekozen.

Wat dit argument betreft, mij dunkt, dat op België zelf indertijd de verplichting heeft gerust om zich goed reken-schap te geven van den boven iederen twijfel verheven staats-en volkenrechtelijken toestand der Wester-Schelde, alvorens het Antwerpen tot centraal-reduit inrichtte. Het was toch geheel *vrij* in zijne keus en het heeft toch in den hierbedoelden zin van Nederland geenerlei toezegging gekregen, noch Nederland, bij het vestigen van zijne keus op Antwerpen, geraadpleegd. Waar nu die keuze van Antwerpen geheel zelfstandig, buiten Nederland om, door België is geschied, is het toch ten eenenmale ongegrond om daárop tot eenigerlei verplichting van Nederland in den hierbedoelden zin te concludeeren.

Ten slotte nog dit.

Natuurlijk is Nederland, evenals iedere souvereine Staat, vrij om gedurende een eventueelen oorlog zijne gedragslijn zelf te bepalen in verband met zijn welbegrepen eigenbelang en de eer en de waardigheid des lands. Maar, als het die gedragslijn bepaalt, hetzij dat het strikt onzijdig wil blijven, hetzij dat het partij kiest, hetzij dat het ten gevolge van den loop der gebeurtenissen zijne aanvankelijke onzijdigheid prijs geeft, steeds moet het de gevolgen van zijne houding aanvaarden.

Op de Regeering rust de zware taak de houding des lands te bepalen. En, indien Regeering en volk bezield zijn met dat *wederzijdsch* vertrouwen, dat alléén een waarborg vormt voor eene zelfbewuste en waardige houding, dan zal de Regeering weten, dat zij eene natie achter zich heeft, die haar in moeilijke tijden zal steunen door eendracht en offervaardigheid.

Ik heb mij niet uitgelaten omtrent de quaestie of het waarschijnlijk is te achten, dat eene mogendheid, nadat België's neutraliteit zal zijn geschonden, dat land langs de Wester-Schelde zal te hulp komen. Nog veel minder heb ik

mij verdiept in de vraag of het al dan niet in Nederlands belang zou zijn te achten die hulp, zoo zij werd beproefd, krachtdadig tegen te gaan.

Dat alles is eene quaestie van *politiek* en ik heb het hier alleen over eene quaestie van *volkenrecht*; trouwens, de door Nederland te volgen gedragslijn zal afhankelijk zijn van de oogenblikkelijke omstandigheden.

Hier heb ik intusschen *uitsluitend* de quaestie onder de oogen gezien: òf op Nederland ten aanzien van de Westerschelde tegenover België en zijne garanten eenigerlei *verplichting* in den hierbedoelden zin rust. En, ik vermeen te hebben *aangetoond*, dat zoodanige *verplichting* ten aanzien van de garantie der Mogendheden geenszins aanwezig is.

En, als die verplichting niet bestaat, dàn blijft die *algemeene* verplichting van kracht, die voor alle neutrale Staten en dus eveneens voor Nederland, zóó het neutraal wil blijven, ook op de Westerschelde geldt: „Une puissance neutre ne doit tolérer sur son territoire aucun des actes visés par les Articles 2 à 4”, dus óók, dat zij niet mogen toelaten dat troepen of oorlogsschepen van eene oorlogspartij over hun gebied trekken.

En, het conventioneele volkenrecht zegt óók (art. 10 van het neutraliteitsverdrag): „Ne peut être considéré comme un acte hostile le fait, par une Puissance neutre, de repousser, même par la force les atteintes à sa neutralité”.

Evenals iedere soevereine Staat, is ook Nederland volkomen bevoegd om gedurende een oorlog neutraal te blijven als het dit *wil*. Het is volkomen bevoegd zich tegen iedere aanranding van zijne *neutraliteit* krachtdadig te verzetten. Iedere onzijdige Staat moet, zo lang hij aanspraak maakt op de *rechten*, die uit den neutraliteitstoestand voortvloeien, ook de *plichten*, die deze toestand medebrengt, getrouwelijk nakomen.

En, in onze eventueele onzijdigheid is óók de Westerschelde begrepen, zijnde deze rivier in alle opzichten een *zuiver* Nederlandsch territoir.

De VOORZITTER: Mijnheer VAN OORDT. Ik geloof de woorden te kunnen herhalen, tegenover den Heer POP gesproken. De vergadering heeft reeds door haar applaus uitspraak gedaan

over hetgeen door U is medegedeeld en vooral over de krachtige woorden, door U aan het slot gesproken, welke ongetwijfeld in aller harten weerklank hebben gevonden.

Ik stel thans voor een kwartier pauze te houden en verzoek de heeren, daartoe door mij aangezocht, de stemmen op te nemen.

Na een kwartier heropent de VOORZITTER de vergadering en deelt mede, dat de uitslag der stemming is, dat de voorgestelde leden met algemeene stemmen zijn aangenomen. Deze zijn de Heeren:

R. H. O. Baron van der Capellen, Generaal-Majoor, Inspecteur van het wapen der Cavalerie, D. C. Dinger, 1e Luitenant der Cavalerie N.-I. Leger, A. van Doorninck, Luit.-Kolonel der Artillerie, K. van Drunen, 1e Luitenant der Infanterie, C. J. van Heusden, Kapitein der Artillerie en G. P. Walraven, 2e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te 's-Gravenhage;

A. G. C. Gaillard, 1e Luitenant der Infanterie, B. A. James, Kapitein der Infanterie en P. Volbeda, 1e Luitenant-Adjutant der Infanterie, te Doesburg;

H. K. Versteeg, Res. 2e Luitenant bij het Reg. Grenadiers en Jagers, te Leiden;

G. P. van Hecking Colenbrander, 2e Luitenant der Infanterie, te Maastricht;

J. K. de Visser, 2e Luitenant der Infanterie, te Middelburg;

A. N. M. de Bruijne, Res. 2e Luitenant der Infanterie Landweer, en M. C. R. van Gameren, 1e Luitenant der Infanterie, te Nijmegen;

benevens de volgende officieren van het Nederlandsch-Indische Leger:

Infanterie: C. L. Becking, 2e Luitenant, C. van Beuge, Kapitein, J. P. de Borst, 1e Luitenant, J. P. Cabri, 2e Luitenant, G. P. Cheriex, 2e Luitenant, G. H. Claasen, 2e Luitenant, F. E. Collard, Kapitein, L. Deibel, 1e Luitenant, H. K. Franken, 2e Luitenant, A. Gleijsteen, 1e Luitenant, D. Habbema, 1e Luitenant, M. J. G. E. van der Horst, 1e Luitenant, J. F. van Kroon, Kapitein, A. R. F. van der Mark, 1e Luitenant, H. Meihuizen, 1e Luitenant, H. Meijer, 1e Lui-

tenant, H. A. van Neden, 2e Luitenant, C. E. Nieuwland. 2e Luitenant, P. Siebelhoff, 1e Luitenant, T. L. Veeren, 2e Luitenant en P. H. Wijshijer, 2e Luitenant; *Artillerie*: J. J. Beudeker, 1e Luitenant, T. W. Sanders, Kapitein, en S. N. P. Tierie, 2e Luitenant.

De VOORZITTER: Ik heet de nieuwe leden onzer Vereeniging — in het bijzonder hen, reeds hier aanwezig — hartelijk welkom in ons midden.

Mijne Heeren! Met het oog op den beschikbaren tijd, is het mij onmogelijk voor het debat aan ieder langer tijd te geven dan 10 minuten. Velen Uwer zullen dit niet aangenaam vinden, maar laat het eene aansporing zijn, om te trachten in dien korten tijd met *weinig* woorden *veel* te zeggen.

Ik geef thans het woord aan den Heer KLERCK.

De Heer KLERCK. Mijnheer de Voorzitter! Zeer gaarne zal ik aan uw wensch voldoen om niet langer dan tien minuten het woord te voeren, maar om aan dat verlangen te kunnen voldoen, heb ik de vrijheid genomen mijne beschouwingen op schrift te brengen. Ik heb er mij op getraind en kan precies in twaalf minuten *lezen*, hetgeen ik te zeggen heb.

Eenigen tijd geleden mocht ik van het Bestuur der Vereeniging tot beoefening van de Krijgswetenschap de uitnoodiging ontvangen om mede te willen deelnemen aan de discussiën, die heden avond zouden plaats hebben. Naar aanleiding van mijne voordracht, in deze Vereeniging gehouden in 1892, mijne in 1907 geschrevene brochure over de Nederlandsch-Belgische toenadering en de in het laatst van October van het vorige jaar in *Het Vaderland* geplaatste artikelen, aangaande de voorgenomen kustverdediging, was het Bestuur van oordeel, dat, met betrekking tot het gewichtige onderwerp, dat heden avond wordt behandeld, het wellicht van belang kon zijn om het door mij in deze quaestie aangenomen standpunt nader uiteen te zetten.

Ik meen dan ook, dat door mij niet bepaald critiek behoeft te worden uitgeoefend op de rede van den geachten spreker, maar dat het Bestuur gaarne zag, dat de quaestie van ver-

schillende zijden nog eens nader werd besproken. Ik doe dit evenwel met eenigen schroom en het zou mij aangenaam zijn geweest, indien de discussiën over de rede van den spreker van dezen avond tot een nader te bepalen tijdstip hadden kunnen worden uitgesteld. Voor mij en wellicht voor anderen ware dan gelegenheid geweest de rede van den Overste Pop nader te overwegen, alvorens opmerkingen te maken en vragen te stellen, die thans, vooral van mijne zijde, op zuiver krijgskundig gebied, wellicht niet voldoende zijn voorbereid.

En toch zou ik nog gaarne enkele inlichtingen vragen, ook over de zuiver militaire quaestie, alvorens dit spreekgestoelte te verlaten.

De quaestie, welke heden avond ter sprake wordt gebracht, draagt geen exclusief militair karakter, inzonderheid voor zoover zij betreft de verdediging der Wester-Schelde. Zij moet niet alleen worden beschouwd uit een zuiver strategisch oogpunt, maar ook van de volkenrechtelijke en politieke zijde is zij van gewicht, en door de politieke constellatie van den tegenwoordigen tijd alsmede door de verschillende opvattingen omtrent de bestaande tractaten is de verdediging onzer kusten, speciaal bij de Westerschelde, bijna „une question européenne” geworden, waarover in den laatsten tijd niet alleen hier te lande, maar ook in België, Frankrijk, Engeland en Duitschland heel wat verschillende meeningen zijn verkondigd.

Door Kolonel VAN OORDT is de volkenrechtelijke quaestie uiteengezet op eene wijze, die geene verdere aanvulling behoeft.

Intusschen schaar ik mij geheel aan de zijde van hen, die van oordeel zijn, dat wij uit een volkenrechtelijk oogpunt volkomen het recht hebben om niet alleen aan de Westerschelde, maar overal in den lande forten en versterkingen aan te leggen, waar wij dit wenschen, maar dan blijft evenwel nog de vraag over, of de voorgenomen kustverdediging wel urgent mag worden geacht en of wij niet veeleer door operatiën aan de Oostzijde bij een altijd te verwachten krijg kunnen worden betrokken.

De vraag mag al dadelijk worden gesteld: Mag een aanval

van de zeezijde worden verwacht en, zoo ja, van welke zijde? Toch niet van de zijde van Japan of van de Vereenigde Staten, van wie wel nooit eenige aanval op onze kusten te verwachten is. Indien wij te eeniger tijd bijv. met Japan in conflict zullen komen, dan zal dit rijk zich wel tevreden stellen met de inbezitneming onzer koloniën. Ik maak van deze eventualiteit gewag, omdat die veronderstelling in allen ernst van lang niet ondeskundige zijde is geopperd om te doen uitkomen, dat de voorgenomen kustverdediging niet gericht zou zijn tegen bepaalde rijken, maar wel ter beveiliging van ons vaderland tegen elkeen, die onze kuststreken met vijandige oogmerken zoude wenschen te betreden.

De Regeering verstrekt weinig licht bij de motiveering van hare voorstellen. Zij bepaalt zich tot algemeenheden; volgens haar is evenwel de aanleg van een fort aan de Wester-Schelde het meest urgent en zal aan het fort bij Vlissingen de voorrang moeten worden gegeven boven het totstandkomen der overige voorgestelde werken.

Bij de behandeling van dit ontwerp moet worden nagegaan op welke wijze wij met het oog op den tegenwoordigen politieken toestand in Europa in een oorlog kunnen worden gewikkeld en moeten wij ons niet in hypothesen verdiepen in hetgeen over tientallen van jaren kan geschieden. Wij mogen dan ook gerust aannemen, dat de tegenwoordige kustverdediging voorloopig is voorgesteld met het oog op een conflict tusschen onze onmiddellijke naburen en dat die verdediging urgent wordt geacht, ten einde niet bij *dien* krijg te worden betrokken. Aan een rechtstreeksch conflict wordt niet gedacht, daarvoor bestaat op 't oogenblik geen redelijke grond. Aan een oorlog tusschen Duitschland eenerzijds en Frankrijk en Engeland ter andere zijde des te meer.

Deze oorlog, die tegemoet werd gezien gedurende het bewind van den Minister DELCASSÉ en later bij de Bosnische quaestie, (de laatste zou zelfs tot een Europeesch conflict hebben kunnen leiden), blijft op 't oogenblik de eenige te voorziene gebeurtenis, waarbij onze neutraliteit en ons volksbestaan in gevaar kunnen komen.

In den toekomstigen oorlog kan van Duitsche zijde bezwaarlijk een aanval van de zeezijde worden verwacht. Die aanval zou niet den minsten zin hebben, daar het voor de Duitschers zoo uiterst gemakkelĳk is, onze grenzen aan den landkant te overschrijden en zonder slag of stoot zich in het bezit te stellen van het overgrootste deel des Rijks. Een aanval op onze kust van Duitsche zijde is daarom óók ondenkbaar, wĳl Duitschland dan onmiddellĳk in conflict zou komen met de gecombineerde Engelsch-Fransche, en in het aangegeven geval ook Nederlandsche vloten, waartegen de zee-macht onzer Oostelijke naburen in de verste verte niet is opgewassen. Om de zelfde redenen zijn er ook bij den veronderstelden krijg geene zeeslagen te verwachten, en kunnen schepen, die in onze havens een toevluchtsoord zouden zoeken, eventualiteiten, waaruit dikwerf conflicten kunnen ontstaan, gevoegelijk achterwege blijven. De taak der Duitsche marine zal wel beperkt moeten blijven tot verdediging van de toegangen tot Hamburg en de Oostzeehavens.

Van even weinig gewicht is m. i. de veronderstelling, dat van Fransche zijde een aanval op onze kusten is te verwachten. Evenzeer als men mag aannemen, dat de Duitsche marine zich niet ver van de Oostzee zal verwijderen, mag worden verondersteld, dat Frankrijk, dat trouwens nog nooit een aanval op onze kusten heeft ondernomen, zich niet aan avontuurlijke expeditiën zal wagen.

Frankrijk zal, numeriek, veel zwakker dan zijn tegenstander, maar zoowel ten Noorden als ten Oosten geducht versterkt, gedurende den aanvang van den krijg, binnen zijne versterkingen den strijd afwachten met al de beschikbare strijdkrachten en niet tot den aanval overgaan, alvorens de Duitschers zoo veel mogelijk verliezen te hebben toegebracht.

Die tactiek wordt van Fransche zijde meerendeels aangebevolen en ligt ook geheel in hare lijn.

In eene Fransche brochure leest men dan ook het volgende: „Nog zijn wĳ niet sterk genoeg om de Duitschers in hun eigen land ten onder te brengen, maar op ons eigen grondgebied zullen wĳ hen zeker vernietigen”.

Blijft over het zoogenaamd Engelsch gevaar, dat in de

Nederlandsche pers zeer breed is gemeten. Is voor dit „gevaar”, zoo lang men het niet uitlokt, wel genoegzaam redelijke gronden aan te voeren?

Het getuigt m. i. reeds van weinig politiek doorzicht, wanneer men niet inziet, dat Engeland het grootste belang heeft bij het behoud van zijne kleine overzeesche naburen, wier havens alleen voor dit rijk gevaar kunnen opleveren, wanneer zij zich in handen bevinden eener groote mogendheid. Generaal VAN HELDEN herinnert dan ook zeer te recht in zijne brochure „Onze doode weermiddelen”, met betrekking tot Englands huitenlandsche staatkunde, aan de woorden van een Engelsch staatsman, dat Groot-Brittannië zijn laatsten man en zijn laatste pond sterling zou ten offer brengen om te voorkomen, dat Nederland, met zijne havens en uitnemend zeevolk, onder Duitsche heerschappij zou geraken. Het ware zeker te wenschen, dat onze landgenooten zich meer overtuigden van het belang, dat Engeland heeft bij Nederlands onafhankelijkheid, maar dit is, helaas, niet het geval. Steeds worden de Engelsche zeeoorlogen en de inbezitneming onzer koloniën gedurende ons samengaan met Frankrijk geciteerd om te bewijzen, dat Engeland eigenlijk als onze ervijand moet worden beschouwd. Maar ik vraag mij af, of men bij ons te lande dan niet inziet, dat de tijden geheel veranderd zijn, daar Engeland thans Nederland niet meer heeft te duchten. Zijn eenige mededinger is, zoolwel op politiek als op commercieel gebied, het thans op het vasteland van Europa bijna almachtige Duitsche Rijk, en al hetgeen diens positie zou kunnen versterken, wordt, en te recht, met de grootste angstvalligheid te Londen gadeslagen. Daarom zal Engeland, gesteld dat het zijn reeds zoo groot koloniaal gebied zou wenschen uit te breiden, dit niet ten koste van Nederland doen, wijl ons land, ontdaan van koloniaal bezit en dus van zijne voornaamste hulpbronnen, zich economisch en politisch geheel onder Duitschlands hoede zou moeten stellen om den strijd tegen het bestaan te kunnen volhouden.

Men mag dus wel aannemen, dat Engeland een agressief optreden tegenover ons zoo veel mogelijk zal vermijden,

wanneer daarvoor geene overwegende redenen zullen bestaan. De eenige oorlogsdaad, die misschien van Engelsche zijde zou kunnen worden verwacht, is eene blokkade onzer kusten, wanneer, in strijd met de bekende bepalingen en gebruiken, onzerzijds faciliteiten werden verleend met betrekking tot invoering in Duitschland van oorlogscontrabande door middel van onze waterwegen, maar dit hebben wij maar eenvoudig na te laten, en trouwens tegen eene blokkade helpt geene kustverdediging, tenzij tot steun eeniger machtige oorlogsvloot, en nu behoeft het wel geen betoog, dat wij nooit in staat zullen zijn met onze marine tegenover Engeland op te treden.

In hoofdzaak worden de gemoederen evenwel ten onzent verontrust aangaande eene mogelijke landing van Engelsche troepen, die zich over ons grondgebied, na eene gelukte landing in Zeeland, naar Duitschland zouden begeven. Die meening wordt o.a. voorgestaan door Generaal VAN HELDEN, en de Generaal acht dit gevaar voor Duitschland zoo groot, dat het aan bedoeld rijk het recht niet zou willen betwisten om die landing zelf te gaan beletten, indien wij daartoe niet in staat bleken te zijn.

Tegen die bewering meen ik protest te moeten aantekenen.

Noch Duitschland, noch Frankrijk, noch Engeland hebben het recht ons grondgebied te betreden, of ons het oprichten van versterkingen voor te schrijven. Alleen kan van ons handhaving onzer neutraliteit worden geëischt, maar de wijze, waarop wij die verplichting willen nakomen, is uitsluitend onze zaak en daarmede heeft men te Berlijn noch elders zich in te laten. Het is de plicht der Regeering alle inmenging op dit terrein beslist af te wijzen.

Is het Engelsche leger in staat eene dergelijke onderneming met vrucht te volvoeren? Generaal STAAL is van oordeel, dat geen enkel Engelsch soldaat de Duitse grenzen zou bereiken, indien wij dit niet wilden, en die opvatting is volkomen juist. Volgens door mij in Engeland ingewonnen informatiën is de Britsche regeering niet in staat 50000 man voor een Europeeschen oorlog geschikte troepen aan den wal te brengen. Het landen van Engelsche troepen bij Vlis-

singen of in de provincie Groningen zou waarschijnlijk door Duitschland met welgevallen worden tegemoet gezien; de numerieke meerderheid der Duitsche troepen tegenover die van Frankrijk en Engeland is van dien aard, dat het hun gemakkelijk zou vallen de Engelschen op ons grondgebied tegemoet te trekken en hen tot den laatsten man te vernietigen. De landing zou evenals in 1799 uitloopen op eene volledige nederlaag der veronderstelde aanvallers. Ook van die zijde beschouwd, kan de voorgenomene kustverdediging evenmin op goede gronden worden verdedigd.

Gelijk reeds is opgemerkt, wordt door de Regeering het meeste gewicht gehecht aan de totstandkoming van een fort te Vlissingen. Waarom die plaats niet geutiliseerd zal worden als basis van vijandige operatië heb ik reeds trachten aan te toonen; aan voorgenomen landingen op onze kust wordt door mij geen geloof geslagen, maar minder gerust zou ik zijn aangaande Englands voornemens om langs de Schelde Antwerpen met de beschikbare strijdkrachten te hulp te komen, indien die veste van Duitsche zijde werd bedreigd, en dit zou kunnen geschieden onder de navolgende omstandigheden:

Het is van vrij algemeene bekendheid, dat de Franschen, na hunne geleden nederlagen in 1870—1871, getracht hebben hunne Oostelijke grenzen zoodanig te versterken, dat deze bijna als ondoordringbaar mogen worden beschouwd, en dat sedert dien tijd de vrees wordt gekoesterd, dat de Duitschers den aanval over Belgisch grondgebied zullen ondernemen. De aanwezigheid van kampen te Dahlheim en te Elsenborn, resp. aan de Nederlandsche en Belgische grenzen, voorzien van alle mogelijke materieel om dadelijk na de oorlogsverklaring tot een inval gereed te zijn, heeft die ongerustheid in geene geringe mate vermeerderd.

De Fransche Minister van Oorlog de FREYCINET heeft dan ook reeds in 1888, naar aanleiding van de gekoesterde vrees van Duitsche aanvallen op de Noordergrens, 1½ miljard frs. ter versterking dier grenzen gevraagd en verkregen, en onze Zuidelijke naburen hebben belangrijke versterkingen te Luik en te Namen aangelegd, om op alle eventualiteiten

te zijn voorbereid. Alleen bij ons heeft men het niet noodig geacht de Maas te versterken; de meeste onzer militaire autoriteiten achten die versterkingen onnoodig en ons veldleger voldoende om den overtocht over die rivier te betwisten. Zoo ook Generaal DEN BEER POORTUGAEL, wien evenwel de Belgische Generaal DE HEUSCH, bij de uiteenzetting mijner in 1907 uitgegeven brochure „Nederland en België” in de *Revue de l'armée belge* tegemoet voerde:

„Non, mais les fortifications sur des points de passage d'un obstacle ont pour avantage de diminuer le nombre de ces points et de limiter la défense à des espaces moins considérables. Elles sont ainsi des appuis pour des actes offensifs”.

Van het zelfde gevoelen is Generaal VAN HELDEN: Voor de handhaving onzer neutraliteit, zoo luidt het oordeel van dien opperofficier, behoorde een aanzienlijk deel van ons leger in Oostelijk Noord-Brabant en in Westelijk Limburg, ten westen van de Peel, te liggen; te Maastricht, te Roermond, te Venlo en Gennep (daarna Mook en Ravestein) behoorden sperforten te liggen, die tegen modern beweegbaar geschut gewapend zijn.

En toch wenscht men hier te lande het voorbeeld van België niet te volgen, ook in deze geene samenwerking om eene dreigende invasie te beletten. Het volkomen open liggen van onze grenzen kan dan ook ten gevolge hebben, dat de Belgische stellingen over ons grondgebied omgetrokken en de Belgen genoodzaakt worden om, zoo mogelijk, in allerijl hunne retraite te zoeken onder de hoede van de vesting Antwerpen, waaruit zij eene flankstelling zouden kunnen innemen, die zoo niet gevaarlijk, dan toch uiterst hinderlijk zoude kunnen worden geacht voor de operatiën der Duitsche legers.

Mochten de Belgen nu versterkt worden door Engelsche hulptroepen, al moge deze niet meer bedragen dan 50000 man, gerugsteund door eene scheepsmacht, die langs de Schelde de verbinding met de zee weet te onderhouden, dan zou de positie van Antwerpen voor de bondgenooten van onberekenbaar nut kunnen zijn. Maar moeten wij

daarom een fort te Vlissingen bouwen, moeten wij, die in het aangegeven geval, hoogstwaarschijnlijk partij in den oorlog zouden worden, moeten wij dan medewerken tot den ondergang eener natie, die met ons zoo veel gemeen heeft en wier bestaan met het onze, zoo nauw betrokken is? Met den afgevaardigde van Leeuwarden, den Heer THOMSON, mag men gerust aannemen, dat bij dit fort alleen Duitschlands belangen en niet die van Nederland gebaat zijn.

Ik meen dan ook te mogen besluiten, dat meerdere versterking onzer kusten niet urgent mag worden genoemd en dat bij een volgenden oorlog tusschen onze machtige naburen, veeleer de schending van ons grondgebied aan de Oostzijde, speciaal over het grondgebied van Limburg en Noord-Brabant, is te verwachten en deswege de door Generaal VAN HELDEN aanbevolen versterking der Maaslinie van veel meer gewicht en spoedvereischender mag worden genoemd dan de zoo uiterst kostbare kustverdediging, die thans door de Regeering is voorgesteld.

Ten slotte zou ik een paar vragen tot den geachten inleider wenschen te richten. Het is niet om met hem in debat te treden over de strategische quaestie. Hij gelieve mijne opmerkingen te beschouwen als een tot hem gericht verzoek om inlichtingen.

Mijne eerste vraag is dan waarom de Minister DE FREYCINET $1\frac{1}{2}$ milliard zou hebben voorgesteld voor versterking van de Fransche N.-O.-grens, wanneer er van die zijde geen gevaar dreigt en met welk doel te Dahlheim en te Elsenborn de twee bekende kampen zijn opgericht, wanneer van Deutsche zijde geene agressieve voornemens worden gekoesterd tot overschrijding van Nederlandsch-Belgisch territoir?

En in de tweede plaats heeft de Heer POP gezegd, dat Deutschland de havens aan de Noordzee niet noodig heeft tegenover Engeland. Maar toch meen ik, dat voor agressieve doeleinden onze zeehavens voor Deutschland van groot belang zijn, omdat het voor eene Engelsch-Fransche zee-macht thans niet moeilijk moet vallen, om het grootste deel der Deutsche vloot te beletten de Oostzee te verlaten.

In dit opzicht verschil ik van meening met den Heer POP.

De Heer ARONSTEIN: Mijnheer de Voorzitter! Met genoegen heb ik de uitnoodiging om heden avond aan het debat deel te nemen, aangenomen, omdat mij dit gevraagd werd als voorstander van het wetsontwerp. Had ik geweten, dat mij maar tien minuten geschonken zouden worden om mijne meening te zeggen, dan zou dit genoegen wel eenigszins getemperd zijn, daar het mij niet mogelijk zal wezen in dien tijd den geachten inleider met voldoende middelen te bestrijden.

Ik acht het van het hoogste belang, dat het wetsontwerp zijn weg naar het *Staatsblad* vindt, echter met meer instemming dan die, waarmede het in journalistieke en militaire kringen is ontvangen. Dat slechte onthaal heeft mij intusschen niet verwonderd. Waar 40 millioen van de Nederlandsche natie wordt gevraagd voor een doel, welks onmiddellijk belang nu niet zoo dadelijk in het oog springt van den „man in the street”, daar kan ik begrijpen, dat het vragen van eene zoo betrekkelijk groote som de belastingbetalers krampachtig met de handen naar de koorden van de beurs deed grijpen. Nog meer moet dit het geval geworden zijn, nu een ieder in de dagbladpers heeft kunnen lezen, wat door kundigen en onkundigen (voor den leek moeilijk te onderscheiden categorieën) over de zaak is geschreven. Voeg daarbij de vrees voor het rumoer in de buitenlandsche pers, de angst, hoe ongemotiveerd ook, voor verwickelingen, die de aanneming van het wetsontwerp ten gevolge zou kunnen hebben, en het oordeel van den weinig voor het militaire voelenden en den op militair gebied onkundigen Nederlander is gereed. Nu wil ik volstrekt geen blaam werpen op hen, die in de pers en in geschrift ijverden tegen het ontwerp — ik stel hunne goede trouw gaarne boven elke verdenking — maar er moet mij toch iets van het hart, dat in alles wat ik las tot mij doordrong en van zoo groot belang is in deze materie. En dat is dit: voor een goed begrijpen en het vormen van een goed oordeel over het wetsontwerp is technische kennis van het uitgebreide gebied, dat de kustverdediging aan militaire studie eischt, een *conditio sine qua non*. Overigens geheel zuivere

redeneeringen op wetenschappelijk, strategisch, financieel en politiek gebied, die ik las, gingen dikwerf mank op het gebrek aan technische kennis, waardoor van onjuiste praemissen werd uitgegaan.

Dat dit wetsontwerp ontstond als gevolg van den raad van twee bij uitstek kundige colleges, de *Commissie in zake Samenwerking van Zee- en Landmacht* en den *Raad van Defensie*, die technische kennis aan algemeene ontwikkeling paarden, die beschikken konden over al de technische organen, die zij tot voorlichting behoeften, schijnt bij het afbrekende Nederland, bij degenen, die, om welke reden dan ook, zich meenden te moeten kanten tegen het ontwerp, weinig te hebben gegolden.

Hoewel ik allerminst behoor tot degenen, die critiek schuwen, hoewel autoriteitsgeloof mij geheel vreemd is, moet ik toch mijne verwondering uitspreken, dat de adviezen der genoemde hooge colleges niet meer gewaardeerd zijn.

Geheel anders als tegenover de polemiek in de pers, sta ik nu tot den geachten inleider van heden avond. Waar dien spreker allerminst de noodige militaire kennis mag ontzegd worden, waar zijn aanval op het wetsontwerp op zoo bijzonder talentvolle wijze geleid wordt, is het dubbel moeilijk voor mij, den korten beschikbaren tijd in aanmerking genomen, U mijne afwijkende meening uiteen te zetten.

Voorop moet ik allereerst stellen, dat ik mij op een geheel ander standpunt plaats dan de geachte spreker ten opzichte van de aanwending van onze krijgsmacht. Het doel van die macht, die alle middelen in zich bevatten moet, waarmede wij haar kunnen voorzien, in de eerste plaats noemende hare preventieve taak, n.l. het verminderen van de kans, dat wij door verwickelingen van andere mogendheden, dus niet door eene rechtstreeks tegen ons gerichte actie, in oorlog zouden geraken, spreekt het m. i. van zelf, dat zij in elk opzicht voor dat doel zoo goed mogelijk moet zijn ingericht.

Waar nu de kans op verwickelingen ontstaat door onze uitgestrekte landgrens zoowel als door onze kustgrens, moet in verband met den moeilijk te bepalen graad van waarschijn-

lijkheid, dat een dier grenzen eerder dan de andere aanleiding zal geven tot schending onzer neutraliteit, om beide gedacht worden.

Wanneer zal nu de kans op schending onzer neutraliteit tot hare kleinste proportiën worden teruggebracht? Als de opofferingen, die eene Mogendheid zich moet getroosten om resultaten van die schending te bereiken, grooter geacht moeten worden dan de voordeelen, die zij er mede kan behalen. Wij moeten dus reeds in tijd van vollen vrede aan de ons omringende Mogendheden het bewijs geven, dat wij tot eene zoodanige krachtsontwikkeling in staat zijn, dat het in het oog springt, dat eene schending groote offers zal kosten.

Daar wij zoowel aan de eene als aan de andere zijde gewapend moeten zijn, behoort geen der beide onderdeelen der krijgsmacht, kustversterkingen en veldleger, den voorrang te hebben, vooral nog daar zij in onderling verband moeten samenwerken.

Nu heeft de geachte inleider gezegd, dat wij niet in onze internationale verplichtingen te kort schieten, wanneer wij, door overmacht gedwongen, schending onzer neutraliteit niet kunnen beletten. Maar wij mogen in vreedetijd zoo iets niet vooropstellen. Wij moeten zorgen, dat deze toestand niet kan intreden. Daarop moet ons streven gericht zijn.

Ik ben het geheel eens met Overste Pop, dat het ondenkbaar is, dat een Engelsch leger zou trachten door Nederland te trekken, om in Duitschland te vallen. De geachte inleider liet op deze, toch door de meesten onzer, wel als een zeer onwaarschijnlijk geval beschouwde, onderstelling het scherpste licht vallen. Er zijn echter andere gevaren, die voor mij tot een beslist eisch maken, het verbeteren onzer middelen tot verdediging der kust, die ik als geheel onvoldoende beschouw. Eene voldoende verdediging onzer kust acht Overste Pop wel noodig, daar hij het binnenloopen van oorlogvoerende schepen wegens averij of om andere redenen, wil belet zien, door het in staat van verdediging brengen onzer versterkingen en door het leggen der versperringen.

Nu versta ik onder het in staat van verdediging brengen,

niet alleen het uitvoeren van hetgeen daaromtrent in de memoriën is voorgeschreven, maar ook de zorg in tijd van vrede, dat die versterkingen, zoowel wat bewapening als afweermiddelen betreft, bruikbaar zijn. *En wij kunnen gerust zeggen, dat zij dit nu niet zijn.*

De verbeteringen, noodig tot het bruikbaar maken van die versterkingen, zullen dus ook door den geachten inleider als een dringende en onafwijsbare eisch moeten worden beschouwd.

De Overste Pop is begonnen met te zeggen, dat de naam van het wetsontwerp niet deugt en dat het „havenverdediging” in plaats „kustverdediging” moest heeten. Dat ben ik niet met hem eens. Ik heb een ander idee van eene haven en van havenverdediging. De vraag is nu: moet er en hoe moet er versterkt worden? Nu geef ik dadelijk toe, dat wij voor eene landing van Engelsche troepen in grooten stijl niet zoo bevreesd behoeven te zijn; ook van Duitsche zijde dreigt een dergelijk gevaar niet. Onze havens hebben voor Engeland geen direct belang. Engeland bezit op zijne eigen kust een voldoende aantal beter gelegen havens. Maar wanneer Engeland en Frankrijk samen gaan, dan wordt de toestand geheel anders. De Fransche havens toch liggen ver van het operatietooneel en het zou voor Frankrijk van groot belang zijn, wanneer het van onze havens gebruik kon maken, omdat de Engelsche havens daarvoor geene ruimte aanbieden.

Engeland heeft er dus belang bij, zich ten behoeve van de Franschen in het bezit onzer havens te stellen en Duitschland zal dit trachten te voorkomen.

De Overste Pop heeft verder gezegd, dat alleen den Helder als basis bruikbaar is, omdat de reede daar beschut is, er versterkingen zijn en de etablissementen, daar aanwezig, gelegenheid bieden tot voorzieningen.

Maar ik meen, dat Vlissingen ook als basis bruikbaar is. De reede van Vlissingen is veilig en beschut en dat Vlissingen gelegenheid biedt tot voorzieningen blijkt reeds hieruit, dat er zelfs torpedojagers worden gebouwd.

Dat versterkingen aanwezig zouden moeten zijn om Vlissingen tot basis te kunnen gebruiken, acht ik een onnoodigen

eisch voor Engeland en Frankrijk, die meester ter zee zijnde, alleen een aanval aan de landzijde zouden hebben te duchten, waartegen veldtroepen, eenmaal in het bezit van de haven, met kans op succes kunnen optreden.

Ik geloof dus, dat Vlissingen even goed als basis zal kunnen dienen.

Met het oog op den tijd mij gegeven, kan ik mijn betoog niet verder voortzetten. Een enkel woord nog over het bezetten der kustversterkingen door de Marine.

Hierin sta ik geheel aan de zijde van den Overste Pop. Het deed mij genoeg een zoo opwekkend woord te hooren over de mérites onzer Kust-Artillerie. Ik geloof niet, dat de Marine minder goed hare taak zou vervullen dan de Landmacht het nu doet, maar evenmin dat zij het beter zou doen. In eene voordracht, hier 3 jaren geleden gehouden, heb ik uiteengezet, waarom ik algeheel overgang van de kustverdediging naar het Departement van Marine wenschelijk acht.¹⁾

De regeling, in het wetsontwerp voorgesteld, acht ook ik zeer verkeerd, zelfs verderfelijk en den toestand, welke nu bestaat, acht ik nog te verkiezen boven den gedeeltelijken overgang der kustverdediging naar de Marine. Wanneer de bezetting der kustversterkingen in haar geheel naar de Marine overging, als afzonderlijk wapen, zou ik dit toejuichen.

De Heer SCHÖNSTEDT: Mijnheer de Voorzitter! Met de meeste belangstelling heb ik den kundigen spreker van heden avond gevolgd in zijn betoog, dat geheel lag in de lijn van zijn vroegeren arbeid: „Herziening van de Vestingwet urgent of niet?” (zie *Orgaan* onzer Vereeniging 1902/03, 1e aflevering).

Ik wensch den Overste Pop echter niet te volgen in de verschillende hypothetische beschouwingen en veronderstelde gevallen, waarin wij bij een oorlog tusschen twee, drie of meer mogendheden zouden kunnen komen te verkeerren, aangezien in den regel veel juist anders geschiedt, dan men het aanvankelijk verwachtte en het dus aanbeveling ver-

¹⁾ Zie „Onze kustverdediging”, *Orgaan*, 1907—1908. Zie ook Bijlage III.

dient zijne weerbaarheidsmaatregelen zóó genomen te hebben, dat die aan *alle* eventualiteiten aangepast kunnen worden.

Voor mij ligt het zwaartepunt van Nederlands weerstandsvermogen, zoowel ten opzichte der handhaving onzer neutraliteit als bij de verdediging onzer onafhankelijkheid, bij het veldleger en moet het niet gezocht worden in forten, schepen en kustversterkingen.

En voor die meening vind ik steun bij mannen, die op militair gebied waarlijk niet de minsten zijn.

Was het niet de Generaal KNOOP, die in 1870 reeds uitriep: „Nooit hebben vestingen of verschansingen de onafhankelijkheid van een land verzekerd, maar wel wordt die verzekerd door een goed leger, door een dapper en vaderlandslievend volk. De waarborg van Nederlands volksbestaan moet men niet zoeken in liniën of vestingen; men moet die zoeken in goede en goed aangevoerde regimenten.”

Hoe menigmaal hebben wij hier in deze Vereeniging het gloedvolle woord van den Generaal KOOLEMANS BEIJNEN toegejuicht, waar deze getuigde hoe wenschelijk het was bij Nederlands verdediging in de eerste plaats het oog gericht te houden op de levende strijdkrachten.

De Generaal STAAL schreef nog zeer onlangs: „En dát (de aanvraag van de 40 millioen) terwijl nog millioenen noodig zijn voor: verbetering van het leger (uitbreiding van het contingent, invoering van algemeenen dienstplicht, vóór-oefening der jeugd, betere bezoldiging van het kader, verbetering van pensioenen, voor approviandeeringsmaatregelen, voor afwerking van onze hoofdstelling, voor verbetering van de overige fronten van de vesting Holland, voor ook maar eenigszins voldoende uitrusting, aan goede bewapening en munitie van onze overige liniën en stellingen).

„Millioenen, welke — al beschikt de Regeering over nog zulk eene groote en volgzame meerderheid in de beide takken van de volksvertegenwoordiging, wel niet zoo gemakkelijk te verkrijgen zullen zijn, na aanneming van dit dure ontwerp.”

Verder meent deze oud-Minister, dat de Regeering veel te veel vraagt, waar uitgaven „achterwege blijven, welke als

dringend noodig zijn te beschouwen voor de verbetering der levende strijdkrachten". 1)

De oud-Minister COHEN STUART schrijft:

„Men heeft steeds minder vrede met een verdedigingsstelsel, waarbij aan de doode weermiddelen de voornaamste plaats wordt aangewezen; meer dan vroeger heeft men in de laatste jaren het oog gericht op hetgeen, gebruik makende van de vele natuurlijke hulpmiddelen, waarover een land als het onze beschikt, met de levende strijdkrachten kan worden gedaan.

„Bovendien, naarmate duidelijker werd, dat de geheel open liggende kust nooit meer door eene vloot in zee zou kunnen worden gedekt, kwam men tot de overtuiging, dat alleen door het leger afdoende beveiliging tegen landing kan worden verkregen, en is het leger voldoende sterk en geoefend, dan vormt dit ook den voornaamsten hinderpaal tegen een vijand, wien het, door bezit nemen van een of meer havens, gelukt mocht zijn te landen.”

En elders:

„En nu komt het mij in hooge mate bedenkelijk voor, dat gedwee millioenen zouden worden gevoteerd voor doode weermiddelen, terwijl eene regeling der levende strijdkrachten wordt gehandhaafd, welke meer dan de helft der jongelingschap, voor zoover fysiek voor den krijgsdienst geschikt, van oefenplicht vrijlaat. Men geve aan het buitenland op ondubbelzinnige wijze blijk van waakzaamheid tegen alle gevaren, door een energieke stap in de richting der weerbaarheid van het geheele volk.”

„Moge hier den lezer worden voorgehouden, dat er om een kust te verdedigen, nòg een weg is, de naast beste, namelijk door een weerbaar volk achter de kust.” 2)

Was het niet de Kapitein van den Generalen Staf TONNET, die onlangs verklaarde: „Hoe kan men over een kustfonds

1) „De verbetering onzer kustverdediging”, door H. P. STAAL, Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, bladz. 34.

2) Brieven over Marine-Beheer III: „De Regeerings-voorstellen in zake kustverdediging”, door W. J. COHEN-STUART, oud-Minister van Marine, bladz. 33 en 36.

discussieeren zonder den toestand van het Veldleger mede onder de oogen te zien?"

En:

„Wij zullen veelal met halve middelen moeten volstaan; doch dat bij alle halfheid één element althans met inzet van alle krachten en middelen georganiseerd zij: het veldleger".¹⁾

Het zou mij geene moeite kosten, Mijne Heeren, om deze aanhalingen met tal van andere aan te vullen. Maar waartoe? Is de krijgsgeschiedenis niet daar om hen, die in de eerste plaats hun oog op een krachtig leger gevestigd houden, in het gelijk te stellen?

In den loop der tijden hebben twee landingen op onze kust plaats gehad en ze zijn beide mislukt, dank zij het leger. De 40000 Engelschen en Russen, in 1799 in Noord-Holland geland, moesten wijken voor het leger, dat zijne kracht vond in ons polderland, en de 38000 Engelschen, die in 1809 in Walcheren voet aan land hadden gezet, moesten vóór het einde van het jaar, ontmoedigd en gedecimeerd, zich weder inschepen.

Waarom zou het in de toekomst anders zijn, terwijl de verdedigingsmiddelen, waarover een leger kan beschikken, zoo veel krachtiger en beter zijn geworden?

Schepen en forten zullen een eventueelen vijand niet van zijn voornemen om ons aan te vallen, doen afzien. Is in de *Times* onlangs niet door Kolonel REXINGTON betoogd, dat, indien het leger van een overzeeschen aanvaller krachtiger is dan de bezetting van de vesting Holland, de voorgestelde verdedigingswerken hem niet van de uitvoering van zijn voornemen kunnen terughouden?

Forten en kustversterkingen dwingen geen eerbied af, houden een vijand niet van zijn voornemen terug. Wat eerbied afdwingt, is hetgeen zich achter de kust, achter de duinen bevindt. Dat is het „Volk im Waffen". En het „Volk im Waffen" dat is het Veldleger. Het veldleger, dat flink en krachtig, naar alle zijden front kan maken, dat zich

---

¹⁾ „De Landing in Zeeland in 1809." *De Militaire Spectator* 1910, No. 7.

verplaatsen en dreigen kan in alle richtingen en dat gereed is — waar ook in het nationaal gebied — een vijand naar de keel te vliegen.

In Engeland moge de volkskracht zich weerspiegelen in de vloot, in de overige Europeesche rijken schuilt de volkskracht in het leger.

Geene ijzervaste muren zijn voor ons noodig, maar ijzervaste mannen.

Een goed leger is het eerste en voornaamste.

Wie overal sterk wil zijn, is overal zwak.

Wie wil hebben: eene sterke vloot, eene krachtige kustverdediging, eene versperde grens, een flink leger, eene geheel modern ingerichte waterlinie, eene uitmuntende reductie . . . en wat nog meer, kan bij de beperkte geldmiddelen, waarover beschikt kan worden, wel op zijne vingers natellen, dat, indien hij aan al deze dingen te gelijk wil werken, alles half werk zal zijn. En half werk op militair gebied is zoo goed als geen werk.

Wie zal nu niet moeten toegeven, dat het leger, het frissche, levende element, bij dit alles in de eerste plaats de belangstelling vraagt?

Welk geval men ook stelt, hetzij bedreiging of schending van neutraliteit, directen aanval, landing of haven-bezetting, steeds is het het veldleger, dat — los van alle doode weermiddelen — de taak om den binnendringer terug te werpen, kan aanvaarden.

Daarom gaat mijn verlangen dan ook uit naar een uitmuntend georganiseerd, geoefend en gewapend veldleger, dat gedragen wordt door den eerbied, de geestdrift, de offervaardigheid der natie.

En hoe is het met dat veldleger ten onzent nu gesteld?

Ach, Mijne Heeren, ik onthul waarlijk geen geheim, als ik zeg: de toestand van het veldleger laat veel te wenschen over.

Zulks aan te toonen of de oorzaken der tegenwoordige toestanden na te speuren, kan in eene vergadering als deze, als overbodig beschouwd worden.

Maar, dat de toestand van het leger niet is, zooals die

moest zijn — ook al erkent men met Generaal STAAL ¹⁾ en den inleider van heden avond, dat er veel goeds in dat leger is — wie onzer zal het ontkennen?

Het is in deze Vereeniging herhaaldelijk gezegd, zoowel achter als vóór de groene tafel, het is neergeschreven door de hoogste leger-autoriteiten, het is bevestigd door opvolgende Ministers van Oorlog, het is betoogd door tal van Kamerleden.

„Het leger zit in een moeras” is langzamerhand eene geijkte uitdrukking geworden en met angst vragen wij ons af: Wat zal het einde zijn, van waar kan verbetering naken?

Mijne Heeren, Is het U — ik bedoel nu meer bepaaldelijk de ouderen onder ons — wellicht gegaan als mij? Vol illusie werden wij officier; wij gaven ons aan ons moeilijk en ernstig werk met onze beste krachten, met hoopvolle verwachtingen. Wij wenschten het leger te zien krachtig, eenswillend, bezielde met vasten wil en nobelen geest.

En is het ons thans, nu wij het oogenblik al zien naken, waarop wij van ons vaandel afscheid zullen nemen — hetzij dan vrijwillig, hetzij gedwongen — niet droef te moede, als wij denken aan het hoopvol verleden in tegenstelling met het sombere heden?

Nog zeer onlangs zijn in de Tweede Kamer der Staten-Generaal de woorden gesproken: „een janboel” en „een warwinkel”. Een lid betoogde, dat de slagvaardigheid van het Nederlandsche leger tot zoodanig peil gedaald was, dat hij niet begreep hoe nog iemand de verantwoordelijkheid in den tegenwoordigen gang van zaken durfde te dragen; een ander lid ving zijne rede aan met de woorden: „Het is vrij wel eene algemeene opinie bij de gezaghebbende mannen, dat ons leger geen leger meer is; dit te betoogen is: *enfoncez une porte ouverte*”.

Is het U, evenals mij, niet een hoogst pijnlijk gevoel, dat wij met al ons streven en werken ons leven hebben geofferd aan een leger, dat bij natie en volksvertegenwoordiging

---

¹⁾ Zie het debat in de Eerste Kamer der Staten-Generaal van December 1910.

weinig vertrouwen geniet en — wat erger is — dat dagelijks meer inboet aan zelfvertrouwen?

Mijnheer de Voorzitter! Het is eene goede gewoonte, dat in deze Vereeniging — wier bijeenkomsten zich steeds kenmerken door een hoog peil van ernst en waardigheid — niet over politiek gesproken wordt.

Toch is leger en politiek in de laatste jaren moeilijk te scheiden.

Maar ik zal mij houden aan de goede gewoonte en in dit opzicht de bittere beschouwingen terugdringen, die in mij opwellen. Maar dit moge ik zeggen: zwaar is de verantwoordelijkheid van hen, die, bij hun politiek drijven, de belangen van het leger achterstellen bij partij-geharrewar en kleinzielig gedoe.

De polsslagen van het leger?

Die gaat uit naar eene ijzeren persoonlijkheid, die het leger, dank zij zijn onbuigzamen en vasten wil en zijn krachtig organiseerend talent, zal weten op te heffen en die het zijn geschokt zelfvertrouwen zal weten te hergeven.

En die man moet spoedig komen.

Zoo niet, dan zal bij den strijd, waarbij het „to be or not to be” voor onze natie de inzet zal zijn, het vijandelijk geschut met zijne metalen monden het Nederlandsche volk toedonderen: „te laat, te laat”.

Die krachtmensch, dien ik voor mijn geestesoog vorm en gestalte zie aannemen, zal in de Regeering eene zeer eigen en overwegende plaats moeten innemen; hij zal de partijen in de Tweede Kamer moeten beheerschen, hij zal gedragen moeten worden door het vertrouwen van Nederlands volk en leger.

Voorwaar, bij het zoo samengestelde raderwerk, dat ons leger langzamerhand geworden is, eene reuzentaak. Maar eene taak, die, tot een goed einde gebracht, den volvoerder daarvan recht zal doen krijgen op den dank van het tegenwoordig en komend geslacht.

Geene gelden dan ook voor kustversterkingen, vóór het leger volkomen in orde zij, niet op papier, maar in werke-

lijkheid, is de leuze, die ik tegenover het Regeeringsontwerp stel.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben in garnizoen in eene kleine stad aan de boorden van de Zuiderzee. Daar ga ik bijna dagelijks een standbeeld voorbij, door een dankbaar nageslacht opgericht ter eere van zijn grootsten burger, JAN PIETERSZOOM COEN. En telkens als ik dat standbeeld voorbij ga, valt mijn oog op de spreuk, die op het steenen voetstuk gegrift is: „Ende desespereert niet”.

Welnu, laten ook wij niet desespereeren, maar volharden.

Wat dan ook kome, wat geschiede, laat ons met ernst blijven arbeiden, in onze omgeving steeds vragende steun, eerbied en vertrouwen in het levende element van Nederlands hoop en kracht, voor Nederlands veldleger, waarmede m. i. onze zelfstandigheid als natie zal staan of vallen, want ik ben innig overtuigd van de waarheid van die oude spreuk, die zegt: „de beste bescherming voor een land is de borst zijner soldaten”.

Ik heb gezegd.

De Heer WESTERVELD: Mijnheer de Voorzitter! Mijne Heeren! Gaarne maak ik gebruik van het voorrecht om als gast in deze vergadering aan het debat deel te mogen nemen. Ik noem dit een voorrecht, omdat het onderwerp, dat behandeld wordt, ook voor de Marine van het hoogste belang moet worden geacht en omdat het zoo zelden voorkomt, dat in deze Vereeniging een officier van de zeemacht gelegenheid heeft om zijne meening naast en tegenover die van een officier van de landmacht te stellen.

Naast die van een officier van de landmacht, omdat ook ik de meening ben toegedaan, dat in het geheele samenstel onzer weermacht aan de levende strijdkrachten de voor naamste plaats toekomt, maar tegenover die meening, omdat ik vind, dat de inleider daarnevens de waarde van kustversterkingen te laag taxeert. Ik kan mij levendig voorstellen, dat het woord *levend* den indruk maakt van iets, waar beweging in zit en waar kracht van uit gaat, iets waar men wat aan heeft, terwijl daartegenover *dood* al

dadelijk doet denken aan iets, wat men heeft verloren, dus i.c. aan geld, waar men niets meer aan heeft. Misschien is dit wel een van de oorzaken, dat er zoo veel tegenstand is tegen dit wetsontwerp.

Het ligt niet in mijne bedoeling — de tijd ontbreekt hiertoe — om alle onderdeelen van inleiders betoog te bespreken. Ik wil slechts voorop stellen, dat ik met hem van meening verschil betreffende de waarde, die aan versterking van enkele strategisch gunstig gelegen punten moet worden toegekend, en ik wil erop wijzen, dat ik in 't algemeen kustversterkingen onmisbaar acht, dáár, waar zij ertoe bijdragen *om de levende strijdkrachten beter tot haar recht te laten komen*. Volgens dit beginsel heeft Engeland, dat gerust kan worden beschouwd als de mogendheid, waar men kustverdediging door fortten het meest veroordeelt, er zorgvuldig voor gezorgd, dat de hoofdoperatie-basissen voor zijne vloot door goede duurzame versterkingen worden beschermd.

Wij moeten er verder voor zorgen op de strategisch belangrijke punten onzer kust naar behooren onze neutraliteit te kunnen handhaven, dus niet alleen zóó, dat wij zelf denken: het kan er wel mede door, maar zóó datook andere Mogendheden die neutraliteit zullen eerbiedigen. Ons mag niet overkomen, wat den Chineezzen in den Russisch-Japanschen oorlog werd aangedaan door de Japanners, die een Russischen torpedobootjager eenvoudig wegnamen uit de haven van Chefoe, waar deze eene toevlucht had gezocht. Misschien zal men zeggen: dat zal wel niet zoo spoedig gebeuren, maar laat ons dan niet vergeten, dat wij zelve in ons glorie-tijdperk den ouden Tromp opdroegen om de schepen en vaartuigen des vijands te vernielen, zonder eenige acht te slaan op de havens, reeden of baaien van de koninkrijken, waar zij te achterhalen zouden zijn. *Wij* zijn het dus geweest, die den Japanners dit lesje hebben voorgezegd.

Onder de punten, welker strategische ligging mij van dien aard lijkt, dat er geene *goede* duurzame versterkingen mogen ontbreken, reken ik in de eerste plaats *den Helder*. Ik sluit mij geheel aan bij de meening van den Heer ARON-

STEIN, die de voorgenomen verbetering van deze stelling toejuicht, en ik vind zelfs, dat de waarde van die stelling sedert den tijd van NAPOLEON nog is verhoogd door de enorme ontwikkeling van de Duitsche vloot en door het groote voordeel, dat eene met Duitschland in oorlog zijnde Mogendheid van de reede van Texel zou kunnen trekken als *hulp operatiebasis* voor hare vloot, bij het blokkeeren der Duitsche oorlogshavens aan de Noordzee.

Om deze redenen acht ik verbetering van den Helder noodig, zelfs al was er geene Nederlandsche vloot en al was er geene Stelling van Amsterdam. Daarom kan ik niet medegaan met de meening van den inleider, die aanneemt dat de Stelling van den Helder er is voor de groote schepen van onze vloot en die met die groote schepen tevens de Stelling veroordeelt.

Eene geheel andere zaak is echter of onze Marine al dan niet moet kunnen beschikken over een vlootstation in het Noorden van ons land. Volgens mijne bescheiden meening kan dit niet worden gemist met het oog op de verdediging der toegangen tot de Zuiderzee langs Terschelling en bovendien niet als basis voor een deel van onze torpedovloot. Het ligt m.i. voor de hand om dit vlootstation te den Helder te vestigen, zelfs al zouden daardoor — wat ook inderdaad wel het geval zal zijn — aan de verdediging aan de zeezijde bijzondere eischen gesteld moeten worden om den vijand verder weg te kunnen houden. Afgescheiden nog van de omstandigheid, dat elders dit vlootstation eerst nog moet worden gemaakt en — om den naam *basis* te kunnen dragen — door duurzame versterkingen moet worden beschermd, bestaan er overwegende nautische en ook strategische bezwaren om die basis zoo ver verwijderd te hebben van het terrein van actie onzer torpedovloot.

Wij moeten in het Noorden van ons land eene basis hebben voor de vloot, *onafhankelijk van hare samenstelling*, terwijl ook door die samenstelling geen noemenswaardige invloed kan worden uitgeoefend op de wijze, waarop die basis moet worden verdedigd, vooral waar in dit bijzondere geval om andere redenen toch reeds duurzame versterkingen noodig zijn. Ik zou alleen geneigd zijn om aan te nemen,

dat het aantal kanonnen op den wal *grooter* moet worden, naar mate de kans geringer wordt, dat de kanonnen van de vloot een woordje mede kunnen spreken. Hebben wij dus geene kanonnen op de vloot, d.w.z. eene zuivere torpedovloot, dan moeten aan de versterkingen, die de operatie-basissen van die vloot beschermen, juist *bijzonder hooge eischen* worden gesteld.

Ik meen, dat — waar ook bij de fondswet op geene gelden voor pantserschepen wordt gerekend — eene bespreking van de meest gewenschte, in tactischen en strategischen zin meest logische, wijze van samenstelling onzer vloot achterwege kan blijven.

Een enkel woord wil ik nog gaarne zeggen over den overgang der kustversterkingen naar de Marine. Ik weet, dat dit eene eenigszins teere quaestie is, maar ik geloof, dat een zeeofficier zich daar onpartijdig over kan uitspreken, omdat er voor de zeeofficiëren geen enkel voordeel, wel daarentegen — door de slechtere promotie — nadeel aan is verbonden.

M. i. kan men dezen overgang bezien van een *theoretisch* en van een *utiliteits*-standpunt en dan wil ik gaarne toegeven, dat *in theorie* de bezetting van de kustversterkingen moet geschieden door de Landmacht, maar de bediening der torpedo-versperringen door de Marine. Want bij die versperringen is de Marine op het element, waar de inleider haar zoo gaarne wil laten en de Landmacht had zich de bediening zeker ook nooit zien toevertrouwd, als de Marine bij de oprichting van dien tak van dienst, niet zoo veel personeel naar Atjeh had moeten zenden.

Bekijkt men de zaak van een utiliteits-standpunt, dan dient men zich af te vragen, op welke wijze, *met de minste kosten*, eene goed geoefende en voldoende talrijke bezetting voor de kustversterkingen kan worden verkregen. Dat hieraan op 't oogenblik nog al iets ontbreekt, weten wij allen; dat de meeningen over de mate van geoefendheid bij de officieren der Landmacht nog al uitéénloopen, wordt 't best duidelijk gemaakt, door de meening van den inleider te stellen tegenover hetgeen hieromtrent wordt gezegd in de brochure van

den Kapitein der Artillerie HACKSTROH. Het verschil valt dadelijk op.

Ik wil hierover niet doorgaan, maar alleen vooropstellen, dat de eischen, die in den tegenwoordigen tijd bij de bediening van het snelvurend geschut worden gesteld, zoo hoog zijn, dat het zijn van kanonnier (ik bedoel hier een kanonnier der Marine) een vak is geworden als elk ander en dat daarom m. i. eene voldoende geoefende bezetting alleen kan worden verkregen, indien daarbij eene groote kern *vrijwilligers is*. De inleider heeft eene vergelijking gemaakt tusschen de schietresultaten bij de Marine en bij de Landmacht, die m. i. niet juist is. Schietuitkomsten van af een bewegelijk opstellingsvlak zijn *niet* te vergelijken met die van een onbewegelijk opstellingsvlak. Bovendien vergist de inleider zich ten opzichte van de schijf. Hij had — als er dan toch vergeleken moet worden — van wege de gebruikte lading, de oefening der Landmacht op 1300 M. moeten stellen tegenover die der Marine op 4000 M. De Marine had dan recht op eene 9 maal grootere schijf; zij gebruikte echter slechts eene 5 maal grootere schijf, zoodat de Landmacht niet in het nadeel, maar in het voordeel is geweest. Het noemen van zulke voorbeelden lijkt mij altijd een beetje verkeerd; ik kan er bijv. dadelijk een ander tegenover stellen van eene schietoefening, waarbij *met een matig slingerend schip* op veel grooteren afstand dan 1300 M. met de kanons van 24 c.M. 100 % treffers werd behaald.

Hoe dit alles echter zij, ik blijf van meening, dat het beslist noodig is om op de kustversterkingen over eene kern van vrijwilligers te kunnen beschikken. Die menschen behoeven niet altijd te oefenen op het fort, want het komt er maar op aan, *dat zij hunne vakkennis onderhouden*, en dit kan ook gebeuren op een schip. ¹⁾ De uitkomsten, die in den vreemde werden verkregen op pas in dienst zijnde schepen

---

¹⁾ Ter voorkoming van misverstand, meen ik goed te doen hier even aan te stippen, dat bij de Marine door ervaring is gebleken, dat door de hooge eischen, die eenerzijds aan het toezicht op de bediening, op den munitie-aanvoer en in sommige gevallen aan de vuurleiding en anderzijds aan het richten en afvuren worden gesteld, de betrekkingen

wijzen uit, dat het hem zit in het onderhouden der vak-kennis en niet in het schieten met een bepaald kanon van af eene bepaalde plaats.

De vrijwilligers, die ik noodig acht, *bezit* de Marine in het korps Mariniers. Uit bijlage Q der Marinebegroting voor 1911 blijkt, dat reeds thans bij mobilisatie in de kazernes bijna even veel mariniers beschikbaar zijn als er vrijwilligers op de kustversterkingen noodig worden geacht. Die mariniers krijgen de zelfde artilleristische opleiding als de matrozen; zij kunnen om zoo te zeggen dadelijk op de kustversterkingen stappen; de Landmacht zou deze vrijwilligers moeten aanwerven.

Zoo lang de Marine dus over een korps Mariniers van de tegenwoordige sterkte beschikt, acht ik den overgang naar de Marine *de minst kostbare oplossing* van deze belangrijke quaestie. De voordeelen van den overgang van den Torpedodienst springen zoodanig in het oog, dat hierover niet eens behoeft te worden gesproken.

De Heer VAN DOORNINCK: Mijnheer de Voorzitter. Mijne Heeren. Het zij mij geoorloofd enkele woorden te zeggen omtrent eene aangelegenheid, die als het ware een schakel moet vormen tusschen den huidige toestand en dien, waaromtrent de geachte spreker van heden avond zulke belangrijke mededeelingen deed.

In verschillende artikelen over de kustverdediging, waarin het fonds, in te stellen voor de verbetering der kustverdediging, wordt afgekeurd, leest men, dat noch *Engeland*, noch *Duitschland* er aan denken om in oorlogstijd naar onze kusten om te zien, terwijl in een adres, opgesteld om de Staten-Generaal te worden aangeboden, ten einde de instelling van dat fonds *niet* goed te keuren, de meening wordt uitgesproken, dat wij niet omringd zijn door „barbaren”, die op ons los zullen vliegen, enz. enz.

van richter en toren(koepel)commandant *onvereenigbaar* zijn te achten en dat het uit den aard der zaak in de bedoeling ligt om de kanonnières, die aan boord optreden als richter in torens (koepels), ook aan den wal voor deze functiën te gebruiken. Er bestaat dus *geen* verschil in werkkring, zooals de inleider meent.

Al die beschouwingen zijn mogelijk zeer waar en de groote Mogendheden, rondom de *Noordzee* gelegen, zullen zeer verheugd zijn, wanneer zij de *Nederlandsche* kusten bij een oorlog *geheel buiten beschouwing kunnen laten*.

Maar, wanneer die Mogendheden *niet* verzekerd zijn, dat onze kust voldoende door ons verdedigd zal worden, dan kunnen er omstandigheden zijn, waarbij zij zullen trachten elkaar *voor* te zijn om, tegen den minst kostenden prijs, de versterkte havens en reeden van *Nederland* te bezetten.

De geschiedenis van den laatsten tijd bevat voorbeelden genoeg, dat het uitbreken van een oorlog op het onverwachtst kan geschieden en dat het zelfs geschiedt zonder oorlogsverklaring.

Eene kleine Mogendheid zal zeker geen tijd gegeven zijn van voorbereiding.

De groote Mogendheden zullen, zoo noodig, bij het uitbreken van een oorlog, en wellicht *even daarvoor*, zich van de activiteit van onze kustversterkingen willen overtuigen. Eene onderneming *tegen* onze kustversterkingen is bij een oorlog van de groote Mogendheden, om de *Noordzee* gelegen, *elk oogenblik mogelijk*.

Zelfs zij, die mijne bovengestelde meening *niet* deelen, kunnen geene zekerheid geven, dat eene dergelijke handelwijze *onmogelijk* is. En zoo lang eene dergelijke handelwijze *mogelijk* blijft, dient een kleine Staat zich daartegen te wapenen; daardoor wordt een oorlog voorkomen, die veel meer geld zou kosten, dan eene tijdige voorziening; eene oorlog, waarvan de uitslag twijfelachtig zou zijn.

Het ons voorbereiden tot een strijd tegen eene groote Mogendheid kan niet ons *eerste doel* zijn, neen, dat *eerste doel* moet zijn handhaving van onze neutraliteit. Bewaren wij onze neutraliteit, dan voorkomen wij vrij zeker een oorlog. Alle stellingen en liniën, die niet direct dienen tot handhaving van die neutraliteit, krijgen eerst aanspraak op belangstelling. wanneer de maatregelen tot bescherming van onze kust- en landgrenzen genomen zijn.

Bestaat dus de mogelijkheid, dat de *Nederlandsche* kustversterkingen aan een plotseligen aanval bloot staan, ter-

wijl van te voren niet is aan te geven, *wanneer* een dergelijke aanval te verwachten is, dan zullen onze kustversterkingen op *elk oogenblik* een weerstand van eenige beteekenis moeten kunnen bieden; behalve eene deugdelijke bewapening zullen zij daartoe moeten voldoen aan de volgende eischen:

1e. De vredessterkte der bezettingen moet voldoende zijn.

2e. De organen der bevelvoering met de daarvoor noodige technische hulpmiddelen moeten *gereed* of in enkele uren *gereed te maken* zijn.

3e. Voldoend aantal elektrische lampen moet bij de kustversterkingen aanwezig zijn.

4e. Stabiliteit in de commando's.

5e. Geoefendheid der bezettingen in hare oorlogstaak.

ad 1. De sterkte der bezettingen der pantserforten bijv. is op het oogenblik per compagnie, van December—Juli, ongeveer 65 man, waaronder 25 man, gedetacheerd van de Vesting-Artillerie. Van Juli tot December bedraagt die sterkte ook p.m. 65 man, zijnde: 20 man kader, 5 vrijwilligers en 40 man der jongste (nieuwe) lichterij.

Bij de andere compagnieën Vesting-Artillerie, bestemd voor de kustversterkingen, is de sterkte veel geringer, daar er geene manschappen van andere regimenten gedetacheerd zijn. Vergelijkt men de sterkten bovengenoemd met die, voorkomende in de bijlagen V en VI van de Memorie van Toelichting op het fonds tot verbetering van de kustverdediging, waarbij de bezettingen zijn uitgetrokken voor het geval de Marine volgens den *bestaanden toestand* en de *bestaande bewapening* de kustversterkingen bezet, dan blijkt, dat volgens die bijlagen noodig wordt geacht *in vredetijd, de helft of meer dan de helft* van de *oorlogsbezetting*, terwijl *thans* de pantserforten slechts *een vijfde* van de *oorlogsbezetting* hebben en de overige kustversterkingen slechts *een tiende* van de *oorlogsbezetting*.

Voldoende bezetting van de kustvuurmonden en van de vuurmonden voor de verdediging van nabij is er ten eenenmale niet.

De *snelste* mobilisatie zal bij deze geringe sterkte, voor wat de kustvuurmonden betreft, geene verbetering brengen.

Eene snelle mobilisatie zal alleen helpen, *wanneer eene voldoende sterke bezetting steeds onder de wapenen is, die de goed geoefende kern van de bezetting vormt.*

ad 2. De organen der bevelvoering in de kuststellingen zullen op dit oogenblik *niet* of op *onvoldoende wijze* werken:

omdat de oorlogsstandplaatsen der verschillende artilleriecommandanten niet zijn ingericht;

omdat er geene of onvoldoende telephonische of telegraphische verbindingen bestaan tusschen de verschillende hogere commandanten om bevelen en berichten over te brengen.

ad 3. Wil de vuurkracht van de kustversterkingen bij nacht en duisternis niet geheel verloren gaan, dan moeten voldoende electrische lampen aanwezig zijn, terwijl dit ook een eisch is om tegen verrassingen gevrijwaard te zijn.

De toegangen tot onze groote havens en reeden worden bij nacht en duisternis slechts onvoldoende verlicht; de toegang tot *IJmuiden* zelfs in het geheel *niet*.

ad 4 en 5. De kustversterkingen moeten aangevoerd worden door officieren, die gedurende meerdere jaren het zelfde commando behouden, wil van eene goede aanvoering sprake kunnen zijn.

Tot dusverre geschiedde dit niet: één fort had in de laatste 10 jaren 7 commandanten; een ander fort in 13 jaren 10 commandanten, terwijl de hoofdofficier der Artillerie in *den Helder*, ook een fortcommandant, in $5\frac{1}{2}$ jaar vijfmalen verwisselde.

De aangewezen artillerie-commandanten in de Stelling van de monden van de *Maas en het Haringvliet* en van het *Hollandsch Diep en het Volkerak* zijn niet op hunne standplaatsen, wat voor stellingen in *eerste* linie eene *fout* is.

De artilleristische oefeningen, welke noodig zijn om den artillerieaanvoerder, de officieren en het verdere personeel een denkbeeld van hunne oorlogstaak te geven, worden ten gevolge van gebrek aan personeel, het vele wisselen van commandanten en het niet op hunne oorlogsbestemming zijn van enkele dier commandanten, *niet* of *onvoldoende* gehouden.

De oefeningstijd van de militie is, door de verschillende

gelijktijdig opgeleid wordende categoricën van miliciens, *onvoldoende*; er wordt slechts eene elementaire opleiding mede bereikt, geen enkel kanonnier, die eene eenigzins voldoende opleiding in het tweede tijdperk, *de eigenlijke gevechtsopleiding*, doormaakt.

Daardoor missen ook officieren en kader de gelegenheid zich te bekwamen *tot* of de practische geschiktheid te behouden *voor* hunne oorlogstaak.

Meerdere oefeningen zijn noodig *in het schieten*: bijv. zes-malen per jaar door de bediening van elke kustbatterij, zoo veel doenlijk van uit de eigen batterij;

éénmaal per maand vuren met snelvuurkanonnen en mitrailleurs liefst uit de eigen standplaatsen;

éénmaal per week oefening in de *vuurleiding* en *vuur-regeling* niet per batterij aileen, maar opvolgend de batterijen vereenigd tot afdeelingen en eindelijk al de afdeelingen onder bevel van den artillerie-commandant van de stelling.

Op het oogenblik is het tijdperk van vuren grootendeels tot eenige weken per jaar beperkt, waarin alles moet worden afgedaan; daarmede dient te worden gebroken.

De oefening in het *schieten*, *vuurregeling* en *vuurleiding* moet over het geheele jaar verdeeld worden.

Volgens het reeds medegedeelde:

Is het een eisch, onverschillig of het fonds voor de verbetering der kustversterkingen wordt toegestaan of niet, verbetering te brengen in de gevechtsbereidheid van onze kuststellingen.

Een eisch, die zoo klemt, dat elk werk daarbij ten achter moet staan.

Of de Staten-Generaal het fonds tot verbetering der kustversterkingen *aannemen* of *niet*, steeds zal het noodig zijn *onmiddellijk* maatregelen te nemen om de *bestaande* verdedigingsmiddelen aan de kust tot dadelijk gebruik, zoo goed mogelijk, gereed te hebben.

Al wordt het fonds aangenomen, dan toch zullen er jaren en jaren voorbijgaan, voordat een goede nieuwe toestand is ontstaan.

Al die jaren mogen wij niet, zooals *nu*, *weerloos* zijn tegenover eene verrassing.

Vraagt men :

Is het mogelijk, in korten tijd, zonder groote kosten, den door onze kustversterkingen te bieden weerstand van eenige beteekenis te maken?

dan kan het antwoord daarop luiden: *ja* en wel door:

1°. Voldoende bezettingen te brengen op de kustversterkingen, zijnde het compleete kader, vermeerderd met minstens de helft der miliciens der volledige oorlogsbezetting.

Hellevoetsluis, Brielle, Willemstad c. a. en Hoek van Holland moeten bezet worden door de compagnieën of de *geheele* compagnie, die er in oorlogstijd behooren.

2°. *Inrichten en gebruiken* der organen voor de bevelvoering.

De stelling-commandanten moeten belast worden met het voortdurend commando over de bezettingen, waarbij de opleiding blijft onder verantwoordelijkheid van de Inspecteurs der wapens; het toezicht op het beheer van het materieel komt eveneens aan de stelling-commandanten; *alle* fort-commandanten beheeren dat materieel, terwijl de magazijnmeesters voorloopig gehandhaafd blijven.

3°. Voldoende elektrische lampen, reeds dadelijk te plaatsen in tijdelijke opstellingen.

4° en 5°. Stabiliteit te brengen in de commando's, waardoor de voldoende sterke bezettingen geoefend kunnen worden, terwijl de schietoefeningen moeten worden uitgebreid.

Aldus bezet door de Landmacht en goed geoefend, zullen onze kustversterkingen, in den bestaanden toestand, nog een weerstand kunnen bieden van beteekenis, ter handhaving der neutraliteit.

Ik heb gezegd.

De Heer TONNET: Mijne Heeren! Slechts enkele oogenblikken, enkele minuten hoop ik Uwe aandacht te vragen en wel om mij te mogen scharen aan de zijde van hen, die reeds te voren zich als tegenstanders van het aanhangige kustfonds hebben doen kennen.

Zeven jaren geleden heb ik hier de meening uitgesproken, dat op het punt der kustverdediging met het *volstrekt onmisbare*¹⁾ genoeg zou moeten worden genomen, eene

¹⁾ Zie *Orgaan*, 1903—1804, bladz. 561.

meening, die ik op dit oogenblik nog ten volle ben toegedaan.

Wat als zoodanig dan zou mogen gelden, wil ik niet op nieuw memoreeren, omdat ik slechts betoogen wil, niet een tegenstander van kustversterking in het algemeen te zijn, doch slechts op groote beperking met kracht de aandacht wensch te vestigen.

Die woorden, volstrekt onmisbaar -- zij mogen voor U wellicht veel vaags overlaten — toch geven zij het eenmaal ingenomen standpunt ter dege goed weer.

Mijne Heeren. Wij hebben het recht ons aan de oevers der zee bijkans onaantastbaar te rekenen. Zoo vraagt men zich dan ook af, of werkelijk wel het oogenblik daar is, om millioenen en millioenen te gaan besteden aan de verdediging van ons land aan de zeezijde.

De activiteit onzer Marine te versterken, wie zal het voor-nemen niet toejuichen? Wat het leger te land is, moet de zeemacht te water zijn. Wat den fortbouw betreft, moeten wij ons echter, meer dan voorheen, tot het volstrekt onmisbare bepalen. Wat als zoodanig gelden moet, is veelal de vrucht van appreciatie. De grens tusschen het wenschelijke, het noodige en het onmisbare is in militaire zaken zoo uiterst moeilijk te bepalen, wanneer men de elementen der landsverdediging niet in onderlingen samenhang beziet. Hoe kan men over uitgaven voor een deel van ons vestingstelsel een richtig oordeel vellen zonder het andere deel aan een ingrijpend onderzoek te onderwerpen; en meer nog, hoe kan men over een kustfonds discussieeren, zonder den toestand van het veldleger mede onder de oogen te zien? Wij leven in een klein land met eene, naar verhouding, buitensporig lange, bedreigde grens; in een land daarbij zonder noemenswaardige diepte; wij *moeten* naast het leger eene marine onderhouden, waar andere kleine staten of zonder, of slechts met zwakkere maritieme machtsontwikkeling uitkomen. De kosten der wapening zijn voortdurend stijgende. Het volmaakte, ja zelfs het noodige, is niet te aller plaatse meer bereikbaar. Wij zullen veelal met halve middelen moeten bestaan; doch dat bij alle halfheid één element althans met inzet van alle krachten en middelen

georganiseerd zij: het *veldleger*, opdat als nog eenmaal, na bloedige ontknoopingën, de archieven van buitenlandsche stafbureaux geopend worden, daarin niet meer, als vroeger, het wegkruipen achter linien als summum van Nederlandsche gelukzaligheid zal zijn beduid.

Bij de voorgenomen verbeteringen zal in hoofdzaak de vraag moeten luiden: hoe kan de permanente kustverdediging in zoodanigen toestand worden gebracht, dat bij elken onverhoedschen aanval aan het veldleger de tijd wordt geboden, intijds ter ondersteuning op te rukken? Hoe beter dit zal zijn georganiseerd, hoe sneller het zal kunnen worden gemobiliseerd en verplaatst, hoe lager oischen ten slotte aan de permanente verdediging kunnen worden gesteld; oischen, die in hoofdzaak door het goed verzekeren der stormvrijheid zullen worden bevredigd.

Bestaat er tusschen de organisatie der doode en der levende strijdkrachten eene niet straffeloos te verbreken betrekking, dan schijnt toch op het terrein der kustverdediging in het bijzonder voor de toekomst eene verschuiving van het zwaartepunt in de richting van actieve krachtontwikkeling mogelijk en geboden.

Si vis pacem para bellum, deed KRAYENHOFF meer dan een eeuw geleden op de steenen zuil beitelën, die in één der werken van de linie van *Beverwijk* werd opgericht. In een tijd, toen alles onvoldoende geregeld was op het punt van landsdefensie, was die versterkte lijn eene zwakke poging, om althans door aarden dekkingen verbetering te krijgen. Thans schijnt de tijd gekomen deze eeuwenoude spreuk te griffen in onze bajonetten en in onze sabels en vóór alles in de harten der verdedigers van onzen geboortegrond.

De Heer RAMBONNET: Mijne Heeren! Het is niet zonder eenigen schroom, dat ik onvoorbereid in deze vergadering aan de discussie deelneem; wel heeft de Heer WESTERVELD reeds de punten aangeroerd, waarover ook ik een enkel woord had te zeggen, doch zijne conclusien zijn mij niet geheel duidelijk geworden.

Ik wensch te beginnen met instemming te betuigen met

hetgeen door den geachten inleider in zijne hoogst belangrijke voordracht is aangevoerd om de urgentie van een goed georganiseerd, geoefend en krachtig veldleger aan te toonen; ik sluit mij echter aan bij den Heer WESTERVELD, waar deze tevens de urgentie van het in behoorlijken staat van verdediging brengen van de Stelling van den Helder als operatiebasis voor de vloot heeft bepleit; ik heb echter niet begrepen, of deze het Regeerings-ontwerp *in zijn geheel* even urgent acht als de verbetering van het veldleger. Dit nu is naar mijne zienswijze niet het geval, op de gronden door den Overste POP daarvoor aangevoerd.

Er is gezegd, dat eene torpedovloot noodig is, om als eene mobiele macht oorlogshandelingen op ons watergebied te beletten; ik begrijp echter niet, hoe men zich het optreden van eene torpedovloot denkt *zonder* operatiebasis. Juist deze kleine vaartuigen, die nooit lang achtereen op zee of in de vaart kunnen blijven, zijn vleugellam zonder een goed verdedigbaar „honk”.

Al ben ik geen voorstander van *kleine* pantserschepen, *utiliteitsluitend* voor de landsdefensie, zoo acht ik toch een zeker aantal *grote* schepen voor onze Marine beslist noodig en dit wel, afgescheiden zelfs van de verdediging van onze koloniën, omdat, zoo lang handel en scheepvaart hoofdbronnen van ons bestaan zijn, het noodig zal blijven stukken „Nederlandsch territorium” over zee te kunnen verplaatsen tot het opnemen en beschermen van Nederlandsche onderdanen, tot het opkomen voor hunne rechten in den vreemde en eindelijk voor het zoogenaamde vlagvertoon.

Uit de rapporten van de gezanten en consuls over de jongste reis van het Nederlandsch eskader in de Oost-Aziatische wateren bleek, dat deze, bij uitstek tot oordeelen bevoegde, ambtenaren daaraan eenstemmig groote waarde hechtten; ik kan niet aannemen, dat deze ambtenaren alle zonder onderscheid verkeerd zouden zien en die belangen overschatten.

Men mag m. i. als vaststaand aannemen, dat een ontwikkeld, handeldrijvend en zeevarend volk, ook al is het klein en ook al volgt het eene zeer vredelievende politiek, zich niet ont-

trekken kan aan de verplichting om daadwerkelijk naar zijn beste vermogen tegen schendingen van zijne rechten te kunnen protesteeren.

In de tweede plaats meen ik nog iets in het midden te moeten brengen over de vergelijking der schietuitkomsten van de Kust-Artillerie en die der Marine, door den Overste POP uit het artikel van den Kapitein RANNEFT in *De Militaire Spectator* aangehaald.

De Heer WESTERVELD sprak van het vergelijken van ongelijksoortige grootheden, omdat het hier gold het schieten van een vast en van een beweeglijk opstellingsvlak; dit laatste nu eischt eene zekere *ge oefendheid*, terwijl het eerste, althans in vreedestijd, (wanneer de beweging van het doel eenparig en bekend is) neerkomt op het oplossen van een artilleristisch vraagstuk. Wanneer nu een bekwaam kust-artillerist, zooals de Heer RANNEFT, zich tot het oplossen daarvan zet, dan is in het verkrijgen van eene goede uitkomst toch inderdaad niets verbazingwekkends.

De vuurleiding, zoowel bij de Kust-Artillerie als aan boord, gaat uit van de plaatsbepaling van het vijandelijke schip op een gegeven oogenblik door exterpolarie van de gegevens omtrent eene als eenparig aangenomen beweging en een onveranderlijken koers; de afstand bekend zijnde, moet aan boord het snelvuurkanon steeds op het doel gericht gehouden worden en dit wel *bij intuïtie*.

Ter toelichting van hetgeen hier bedoeld wordt, wijs ik op den onontwikkelden biljartspeler, die uitmuntend speelt, zonder zich nochtans rekenschap te geven van het mechanische proces, van de koppels, die op den bal werken, van de hoeken van inval en terugkaatsing, zooals die gewijzigd worden door het effect.

De meer ontwikkelde zal zich daarvan aanvankelijk wel eenige rekenschap geven, doch hij zal nooit een ge oefend speler worden, alvorens hij instinctmatig stoot.

De fietser beredeneert evenmin op welke wijze hij zich door eene drukke passage een weg moet banen; zoo lang hij niet instinctmatig de beweging van zijn rijwiel regelt, zál hij mocilijke doortochten niet ongestraft kunnen volbrengen.

Eene soortgelijke geoefendheid nu wordt voor een kanonnier aan boord ook vereischt. De Japanners hebben trapassen en pedalen voor hunne bakstoestellen, terwijl de elevatie en het afvuren met de handen geschieden; het zijn m. i. uitvloeisels van het streven om *instinctmatig* het doel te leeren volgen en afvuren. Ik stel mij voor, dat het den op jacht op wilde dieren geoefenden Transvaalschen Boer bepaalde inspanning zoude kosten om *niet* te vuren, als hij het geweer in den aanslag en het doel in het vizier had. Deze soort geoefendheid heeft de kust-artillerist thans zeker niet. In de koepelforten vuurt trouwens de koepel-commandant. In vredes-tijd zal moeilijk zijn uit te maken en daardoor van subjectief inzicht afhangen, of deze extra geoefendheid voor den kust-artillerist haar nut kan hebben, al wordt ze ook opgedaan aan boord en niet aan den wal.

De VOORZITTER: Met het oog op den reeds vergevorderden tijd, geef ik thans nog het woord aan den inleider, om nog op enkele op- en aanmerkingen te antwoorden.

De Heer POP: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een kort woord in antwoord aan de verschillende sprekers. Kort, zoowel met het oog op den tijd en omdat heden avond reeds zoo veel van de aandacht der vergadering gevraagd is, als omdat eene lange uiteenzetting mij allerminst noodig voorkomt. Waar ik eenerzijds, tot mijne groote voldoening, veel instemming met mijne denkbeelden kan constateeren, waar wij anderzijds, als eerlijke mannen, onze meening over dit onderwerp na gezette overweging hebben vastgesteld — welke meening natuurlijk niet door eene bespreking van vijf of tien minuten gewijzigd zou worden —, meen ik mij te mogen bepalen tot het bespreken van enkele opmerkingen, welke blijkbaar het gevolg waren van een misverstand.

Intusschen wil ik beginnen met den heeren, die mij blijken van hunne instemming gaven, daarvoor mijn dank te betuigen, en daarbij de verzekering geven, dat ik de argumenten, die voor eene afwijkende meening moesten pleiten, met genoegen gehoord heb.

De Heer KLERCK zal mij reeds daarom willen toestaan, met een kort woord aan zijn adres te volstaan, omdat ik geloof, dat hij in het gedrukte verslag een uitvoerig antwoord op zijne vragen vinden zal.

De vraag, of Duitschland oefeningskampen met een strategisch doel aanlegt, kan ik natuurlijk niet beantwoorden, al schijnt het mij niet waarschijnlijk toe.

Ten aanzien van de vraag, of eene eventueele schending van België's neutraliteit door Duitschland langs den noordelijken oever van Maas en Sambre meer waarschijnlijk is, dan langs den zuidelijken oever, maak ik er nogmaals opmerkzaam op, dat het juist de versterking van de Fransche noordgrens en de bouw der Maaslinie zijn geweest, die het intreden van het eerste geval zeer onwaarschijnlijk maken. Namen en Luik toch, zijn geene sperforten, maar bruggehoofden, die dan tevens als spervestingen dienen en die het front maken naar beide zijden veroorloven. Een door België trekkend Duitsch leger zou dus op beide flanken de mobiele bezettingen van Antwerpen en de Maaslinie hebben, in front waarschijnlijk het Belgische veldleger ontmoeten en, als het dit teruggeworpen had, toch nog altijd op de Fransche vestingen Rijssel en Maubeuge en het centre de résistance Condé-Valenciennes stuiten.

De Heer ARONSTEIN betreurt, dat aan het advies van zulke bekwame technici, als in de Commissie van Samenwerking en den Raad van Defensie zitting namen, geene voldoende aandacht geschonken is. Ik geloof, dat dit geenzins het geval is. Ook ik heb aanstonds doen uitkomen, dat het allerminst mijne bedoeling was, de technische waarde van die adviezen te verkleinen, evenmin als ik tegen havenversterkingen *op zichzelf* bezwaar gemaakt heb. Maar dit neemt niet weg, dat als men aan een kring van bekwame mannen een ontwerp vraagt ter voorziening in slechts een deel van ons defensiewezen, zij --- hoe goede oplossing *op zichzelf* ook hun antwoord brengt — toch niet verder kunnen gaan, dan hunne opdracht luidt, en zij bij hun antwoord geene rekening kunnen houden met de behoeften der andere deelen van de weermacht. M. a. w., zij kunnen en zullen eene uit-

stekende regeling voorstellen, ten aanzien van hetgeen hun gevraagd werd, maar hun antwoord kan nimmer inhouden eene regeling van de onderwerpelijke aangelegenheid *in verband met het geheele defensiewezen*, en dat is juist, wat wij behoeven: eene regeling van de drie onderdeelen der defensie, leger, vloot en vestingstelsel, *in onderling verband*.

En, zooals ik ook reeds opmerkte, klemt dit te meer, omdat, hoe aanzienlijke bedragen de schatkist ter beschikking der defensie stelt, die bedragen toch uitteraard beperkt zijn, zoodat betrekkelijke weelde in eene richting noodwendig leidt tot het niet kunnen voldoen aan dringende behoeften in andere richting. Om U te overtuigen, dat ik hierin niet overdrijf, wees ik reeds op de Memorie van Toelichting nopens de Vestingbegroting van 1911, welke ons zegt, dat het aanbrengen van bomvrije onderkomens in de Stelling van Amsterdam, die broodnoodig voltooid moet worden, dit jaar niet wordt voorgesteld, omdat de stand der geldmiddelen dit niet toelaat.

Hoe moet het nu gaan, wanneer het wetsontwerp op de kustverdediging aangenomen zijnde, de begroting van Oorlog gedurende lange jaren — immers tot 1932 — met een aanzienlijk bedrag ten behoeve der kustversterkingen belast zal zijn? Spreekt het niet van zelf, dat het veldleger dan in de verdrukking zal komen?

En al stem ik gaarne met den Heer ARONSTEIN in, waar hij zegt, dat onze weermacht preventief moet werken, zoo vergeete hij nimmer, dat de beste preventieve werking altijd zal uitgaan van een voldoende talrijk, goed toegerust leger.

Thans nog een enkel woord over onze Marine. Het spreekt van zelf, dat het allerminst in mijne bedoeling heeft gelegen iets onvriendelijks te zeggen, naar aanleiding van de raakschietende, aan eischen van trefzekerheid voldoende kanonniers der Marine. Ik zou dat niet willen, niet mogen en niet kunnen. Hetgeen ik zeide, was dan ook alleen een weerslag op hetgeen te dien aanzien vermeld wordt in de Memorie van Toelichting, omdat, wanneer daarin gesproken wordt — naar aanleiding van de bij het schieten verkregen uitkomsten — over raakschieten en het voldoen aan eischen

van trefzekerheid bij de Marine, in tegenstelling van hetgeen bij de Kust-Artillerie wordt waargenomen, ik er dan toch, aan de hand van het gegeven voorbeeld, op moet wijzen, dat de Marine ten aanzien van die trefzekerheid een tekort van 85 à 75 %, ¹⁾ de Landmacht van slechts 5 % had.

Van het typische verschil tusschen de bediening van een kanon aan boord en op den vasten wal — dus ook van den invloed daarvan op de resultaten — ben ik mij zeer goed bewust; ik heb er dan ook in mijne voordracht uitdrukkelijk op gewezen. Maar juist, omdat de Heer WESTERVELD dat verschil met mij zoo goed gevoelt, verwondert het mij niet weinig, dat hij, na een overgang der kustverdediging naar de Marine — waarvoor wij gespaard mogen blijven — de oefening zijner kust-artilleristen aan boord van schepen wil doen plaats hebben. Is dat wel logisch?

Verder heb ik met genoegen gehoord de instemming, die mijn voorstel gevonden heeft, om bij de verdediging te water in hoofdzaak op torpedo-materieel te steunen. Of wij voor vlag-vertoon pantserschepen moeten behouden, wil ik in het midden laten, maar als dit zoo is, dan moeten deze schepen, die hier dus niet altijd beschikbaar zouden zijn, niet gerekend worden bij het marine-materieel, dat voor onze defensie noodig is.

Ten aanzien van den Helder heb ik gewezen op de noodzakelijkheid van de beantwoording der vraag: al of niet pantserschepen? bij *dit* wetsvoorstel, omdat wij, bij behoud van dit materieel, den Helder onafwijsbaar behoeven als wijkplaats voor die schepen, terwijl wij, bij het uitsluitend bezigen van torpedo-materieel voor onze defensie, de plaats van eene uitvalshaven met meerdere vrijheid bepalen kunnen

¹⁾ Dat de resultaten ook elders ver van trefzekerheid (= 100 %) verwijderd blijven, moge uit het volgende blijken. De Fransche Marine-Artillerie behaalde in 1910 bij het prijschieten met het zware geschut de volgende — hoogste — % treffers:

de Démocratie	45 %
„ Ernest-Renan	38 %
„ Dupetit Thouars	33 %

en deze in elk geval niet de zelfde eischen stelt, als eene wijkplaats voor eene vloot van pantserschepen.

Het betoog van den Overste VAN DOORNINCK heb ik met gemengde gevoelens aangehoord, zij het ook, dat ik aan het slot met genoegen heb vernomen, dat de bestaande toestand verbeterd kan worden zonder noemenswaardige kosten.

Ten opzichte van Vlissingen blijf ik van meening verschillen met den Heer ARONSTEIN.

Ik wil hier alleen nog aan toevoegen, dat ik aan eene maritieme basis andere eischen stel dan hij, en wel in dien zin, dat eene bezetting van Vlissingen door gelande troepen mij geheel onvoldoende toeschijnt, om de dan hoognoodige bescherming naar de zeezijde te verleenen. Ontbreekt deze toch, dan loopt hij, die Vlissingen als basis gebruiken wil,¹⁾ gevaar, dat vijandelijke schepen zijne basis, met al wat zich daar bevindt, plat schieten. Eene maritieme basis behoeft dus bescherming aan de land- en aan de zeezijde.

Meer zal ik hieraan niet toevoegen. Er is geene sprake van, dat ik iemand heb willen bekeeren tot mijn standpunt; ik heb dit laatste alleen willen teekenen en misverstand uit den weg ruimen. Voorts behoude een ieder de meening, die hij gemeend heeft zich — ook na mijn betoog — te moeten vormen.

Ik blijf daarbij van oordeel, dat ons veldleger in de eerste plaats het voorwerp van onze voortdurende zorg moet zijn en dat, waar nevens dat leger de vloot en het vestingstelsel voor eene goede defensie onontbeerlijk zijn, de regeling dezer drie deelen van het groote geheel *in onderling verband* moet geschieden.

Wordt dit verzuimd, dan zal steeds de verbetering van het eene ten koste van die van het andere geschieden en de noodzakelijke harmonie verbroken worden.

De Heer ELAND: Mijnheer de Voorzitter. Ik zal deze hooginteressante discussie niet verlengen; wat ik over dit onder-

¹⁾ Hierbij zij nog aangeteekend, dat in de buitenhaven van Vlissingen, bij L. W., 65 d.M. water staat en dat in het kanaal van Walcheren (tot Middelburg) slechts schepen van 7 M. diepgang toegelaten worden.

werp te zeggen heb, hoop ik te zijner tijd, op eene andere plaats in het midden te brengen. Ik zou er echter veel prijs op stellen, wanneer het verslag van het heden avond gesprokene kon verschijnen vóór het vraagstuk in de sectiën der Tweede Kamer in behandeling komt. Nu zult U mij vragen, wanneer dat zal zijn, maar tot mijn leedwezen weet ik dat ook niet, en de couranten-berichten daaromtrent zijn niet al te betrouwbaar.

Wanneer het ontwerp in de sectiën zal komen kan ik dus niet met zekerheid voorspellen, maar onmogelijk is het niet, dat dit vrij spoedig het geval zal zijn; in geen geval echter komt de Kamer vóór 7 Februari bijeen. Of dan het wetsontwerp behandeld zal worden, weet ik evenmin; zelfs las ik heden in een dagblad, dat in Berlijn een vreemde diplomaat in het bijzijn van Russen zou hebben gezegd, dat het ontwerp ingetrokken zal worden! Maar dit bericht heeft natuurlijk geene waarde, en daarom herhaal ik, dat ik het ten zeerste op prijs zou stellen wanneer de publicering van het verslag spoedig zou kunnen plaats hebben.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! De woorden van den Generaal ELAND getuigen reeds van de groote waarde, welke de bespreking van heden avond heeft, zóó zelfs, dat er opaan-gedrongen wordt, om het verslag dezer vergadering zoo spoedig mogelijk in druk te doen verschijnen, ten einde er voordeel uit te trekken bij de behandeling van het wetsontwerp in de afdeelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Het Bestuur zal daarom gaarne aan het verlangen van den Generaal ELAND gevolg geven, ook in het belang van de leden der Vereeniging, maar het vlug verschijnen van het gedrukte verslag is afhankelijk van verschillende personen. In de eerste plaats van hen, die gesproken hebben, en in de tweede plaats van den uitgever. Ik roep dan ook hierbij hunne aller medewerking in, vooral om het gesprokene zoo spoedig mogelijk op schrift in te zenden, de tachygraphische aantekeningen spoedig uit te werken en de gecorrigeerde drukproeven zoodra mogelijk terug te zenden. Intusschen

zeg ik gaarne toe, dat van de zijde van het Bestuur alles zal gedaan worden om aan het verlangen van Generaal ELAND te kunnen voldoen.

Wanneer het mij, als Voorzitter, vergund is met een enkel woord te resumeeren hetgeen heden avond gesproken is, dan geloof ik in de eerste plaats erop te mogen wijzen, dat hier openlijk erkend is geworden, dat Nederland souverein is op eigen territoir en mag doen wat het wil en wat het noodig acht in het belang van 's lands verdediging.¹⁾

En in de tweede plaats, dat eveneens erkend is, dat onze levende strijdkrachten en doode weermiddelen *in onderling verband* moeten worden geregeld en daarbij voornamelijk de aandacht moet gewijd worden aan onze *levende strijdkrachten*, elk onderdeel daarvan blijvende op *zijn* element. Voorts, dat aan den anderen kant, de *doode weermiddelen* niet mogen worden veronachtzaamd, daar toch in alle buitenlandsche Staten aan de kustverdediging groote waarde wordt gehecht en daarvoor veel geld wordt uitgegeven, zoodat ook wij die niet mogen uit het oog verliezen.

Intusschen is er één factor van de hier geldende zaak in het geheel niet nader besproken. hetgeen ik niet goed acht, zoodat ik dien dan ook nog even wil releveeren, namelijk de financieele quaestie en de verkrijging van de benoodigde gelden.

In de Nota van de Ministers van Marine en van Oorlog wordt o. a. gezegd, dat in de laatste 10 jaren voor aanbouw van marine-materieel slechts ± 30.5 millioen kon worden verwerkt, terwijl voor de instandhouding der vloot ± 42

---

¹⁾ Opmerkelijk is het, dat in den laatsten tijd zoo veel bezwaar wordt gemaakt tegen den bouw van een fort bij Vlissingen, in „vervanging, op eene meer doelmatige plaats, van bestaande versterkingen, welke door ligging, inrichting en bewapening niet meer aan de tegenwoordige eischen voldoen” (zie Nota) en daarbij gewezen wordt op de bepalingen van het Tractaat van 1839, terwijl *eerst 28 jaren daarna* de verdedigingswerken bij Vlissingen en Breskens als zoodanig zijn opgeheven, dus nog langer zijn blijven bestaan, zonder dat dit eenigen aanstoot heeft gegeven.

Geeft een en ander niet te denken?

Dus: ooren en oogen open, en niet stil gezeten!

millioen noodig waren, zoodat het niet mogelijk is geweest het marinematerieel op de hoogte van den tijd en op sterkte te houden, en in dit opzicht reeds nu een achterstand van ongeveer 11.5 millioen is ontstaan. Hoewel de Nota niet verder aangeeft, welke omstandigheden tot dezen achterstand hebben geleid, geloof ik te mogen zeggen, dat die hoofdzakelijk te wijten is aan de weinige *stabiliteit* van alles wat betrekking heeft op 's lands verdediging en aan den *drang*, om op alle daarvoor benoodigde uitgaven te bezuinigen.

Nagaande, welk bedrag van de totale staatsuitgaven in de laatste jaren voor Oorlog en voor Marine is uitgegeven, vond ik in de „Jaarcijfers”, dat in 1901 zijn uitgegeven *f* 152.310.000 — ik neem de getallen tot in duizenden afgerond — waarvan *f* 39.466.000 komen voor rekening van de Hoofdstukken VI en VIII.

Voor de begrooting van 1911 zijn die cijfers respectievelijk op *f* 213.163.000 en op *f* 49.425.000 vastgesteld.

Zooals wordt beweerd, mogen de zoogenaamde „oorlogslasten” zonder overwegend bezwaar, bedragen 25 % der totale uitgaven. En wat zien wij nu? Dat in 1901 die oorlogslasten *f* 1.388.000 *boven*, in 1911 *f* 3.866.000 *beneden* dat percentage bedragen.

Verder blijkt uit het door mij gemaakte overzicht — als Bijlage I aan het verslag toegevoegd — dat van de *vermeerdering* der uitgaven ad *f* 60.853.000 slechts *f* 9.959.000 komen op die voor de oorlogskosten, in plaats van *f* 15.213.000 ($\frac{1}{4}$ van het geheel), en o. a. *f* 21.524.000 alleen voor het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Uit deze cijfers vermeen ik te mogen afleiden, dat voor oorlogslasten in evenredigheid veel minder gelden beschikbaar zijn gesteld dan voor de lasten, vallende op de andere hoofdstukken der Staatsbegrooting, terwijl ik er nog aan kan toevoegen, dat dit voornamelijk plaats heeft gehad gedurende de laatste vijf jaren. ¹⁾

Het geroep, dat wij zoo dikwijls hooren, dat wij wel geld voor „militaire zaken” over hebben, maar niet in

¹⁾ Zie Bijlage I.

voldoende mate voor „leniging van sociale noodden”, is mijns inziens, dus zeer overdreven. Het *militaire* vraagstuk, in het bijzonder 's lands verdediging, is even goed een *sociaal* vraagstuk, dat ook onder de oogen moet worden gezien; ook daarvoor moet voorzien worden in den bestaanden nood. Immers, wanneer wij niet het vereischte doen voor onze *weerbaarheid*, dan zoude de „nationale nood” wel eens zóó hoog kunnen stijgen bij verwickelingen met andere Mogendheden, waarin ook wij betrokken kunnen worden, dat onze onafhankelijkheid daarbij niet gewaarborgd is.

Mij wil het daarom voorkomen, dat de instelling van een fonds, bijv. voor de landsverdediging, zoude kunnen dienen om meer stabiliteit te brengen in de voor 's lands weermiddelen beschikbaar te stellen gelden en dat daardoor juist gehandeld zou kunnen worden in den geest van den inleider, die *in alle opzichten* verbetering van ons krijgswezen aanbeveelt.

Misplaatste zuinigheid, evenzeer verkeerde uitgaven, kan ons die verbetering niet bezorgen. De Regeering heeft te beoordeelen, welke uitgaven voor een en ander gedaan moeten worden, maar toch geloof ik het in deze vergadering te mogen zeggen, dat, bij alle overwegingen, de meeste waarde moet worden gehecht aan het bezit van eene *goed* geoefende, uitgeruste, bewapende, aangevoerde krijgsmacht (leger en vloot) èn *deugdelijke* weermiddelen (versterkingen, marine-materieel, licht en zwaar geschut, munitie, enz.). Ik zal niet nogmaals releveeren, hoe de toestand is bij onze Kust-Artillerie en bij ons leger, maar daarover zijn wij allen het eens, dat die anders moet worden. En nu moet men niet zeggen: „dat kunnen wij niet betalen”, want waar zoo veel wordt uitgegeven voor andere groote Staats-instellingen, daar mogen leger en vloot niet achterstaan, omdat ook zij de algemeene welvaart helpen bevorderen. Ik vermeen zelfs op Uwe aller instemming te mogen rekenen, als ik zeg: kunnen wij niet betalen het benoodigde voor eene krijgsmacht van 200.000 man, dan deze liever teruggebracht op 100.000 man, maar die dan ook zoodanig ingericht, dat wij daarmede *ontzag* kunnen afdwingen in het buitenland, zoodat men niet

langer zal kunnen zeggen; dat zij weinig of niets waard is. Daarom verheugt het mij in één opzicht, dat in de Memorie van Toelichting op het Wetsontwerp ter verbetering van de kustverdediging en de Nota openlijk wordt erkend, dat er zoo veel ontbreekt. Daarin toch wordt gezegd:

dat het noodzakelijk is, het sedert langen tijd bestaande, door den vooruitgang der oorlogstechniek, in 't bijzonder door het grooter vermogen der aanvalsmiddelen, geheel verouderde, weder te brengen op de hoogte van den tijd, om daarvan te verkrijgen het nuttig effect, hetwelk er van geëischt moet worden

dat de bewapening van verschillende werken geheel onvoldoende en verouderd, de opstelling en dekking daarvan gebrekkig, de werkingssfeer te beperkt en niet krachtig genoeg is, voor vuur tegen moderne oorlogsschepen waardeloos, niet in staat om eenig modern pantser in voldoende mate te beschadigen, zeer geringe vuursnelheid en geene voldoende trefkans heeft;

dat het geringe aantal zoeklichten aanzienlijk dient te worden vermeerderd;

dat de installaties voor afstandmeting voorziening behoeven.

Waar de Regeering zelf verklaart, dat de toestand onzer kustversterkingen dringend verbetering eischt, dat onze kustverdediging veel te wenschen overlaat, in het bijzonder nu in de laatste jaren in de constructie van geschut en pantser groote vorderingen zijn gemaakt, dientengevolge de gevechtskracht der schepen aanzienlijk is toegenomen, en bij het beraamen der middelen ter verdediging naar de zeezijde, zoowel de *handhaving der neutraliteit* als de *afweer van een rechtstreekschen aanval* in het oog moet worden gehouden, daar geloof ik, dat wij de Regeering zeer dankbaar moeten zijn, dat zij tracht in dien onhoudbaren toestand verbetering te brengen; te meer, omdat veel van het hiervoren opgesomde ook toepasselijk is op de versterkingen en hare bewapening in het hart des lands en de mogelijkheid van *een rechtstreeks tegen ons land gerichtten oorlog* niet mag worden voorbij gezien.

Moge hetgeen heden avond hier is gesproken dan ook bij-

dragen tot het verkrijgen van eene zoodanige inrichting van ons geheele *weerstelsel*, welke ons de noodige gevechtskracht en gevechtsbereidheid verschaft!

Ten slotte een woord van bijzonderen dank aan den Overste POP en den Kolonel VAN OORDT, zoomede aan allen die aan de bespreking hebben deelgenomen ¹⁾, inzonderheid aan de heeren van de Marine, en ook aan de overige heeren, die door hunne tegenwoordigheid blijk hebben gegeven van hunne groote belangstelling; voorts aan de beide heeren, die den Secretaris-Penningmeester behulpzaam zijn geweest bij het opnemen der stemmen.

Hiermede, Mijne Heeren, sluit ik thans de vergadering.

---

¹⁾ Deze dankbetuiging geldt ook den Kolonel der Veld-Artillerie OOLGAARDT, die wegens ziekte verhinderd is geweest aan het debat deel te nemen, doch wiens beschouwingen als Bijlage II in dit Verslag zijn opgenomen.

Vergelijkend overzicht der Staatsuitgaven, in 1901 werkelijk uitgegeven
en voor 1911 vastgesteld.

(Afgerond in duizendtallen guldens.)

HOOFDSTUKKEN DER STAATSBEGROTING.	1901.		1911.		Vermeerdering	
	Uit- gaven.	in % van het totaal.	Uit- gaven.	in % van het totaal.	der uit- gaven.	in % van het totaal.
I. Huis der Koningin	800	0,53	945	0,44	145	0,24
II. De Hooge Colleges van Staat en het Kabinet der Koningin	662	0,44	755	0,36	93	0,15
III. Departement v. Buitenl. Zaken	861	0,56	1.241	0,58	380	0,62
IV. Departement van Justitie .	6.297	4,14	11.007	5,17	4.710	7,74
V. Departement v. Binnenl. Zaken	14.880	9,77	36.404	17,08	21.524	35,37
VII A. Nationale Schuld	33.979	22,31	37.117	17,41	3.138	5,16
VII B. Departement v. Financiën	25.047	16,44	26.895	12,42	1.848	3,04
IX. Departement v. Waterstaat.	27.093	17,78	37.601	17,64	10.508	17,27
X. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel ¹⁾ . .	1.740	1,14	8.657	4,06	6.917	11,37
XI. Departement van Koloniën	1.459	0,96	3.066	1,44	1.607	2,64
XII. Onvoorzien uitgaven . . .	26	0,02	50	0,02	24	0,04
Totaal	112.844	74,09	163.738	76,82	50.894	36,64
VI. Departement van Marine . .	16.622	10,91	20.214	9,48	3.592	5,90
VIII. Departement van Oorlog . .	22.844	15	29.211	13,70	6.367	10,46
Totaal	39.466	25,91	49.425	23,18	9.959	16,36
Totaal der uitgaven	152.310	100	213.163	100	60.853	100
waarvan 25 % bedraagt . . .	38.078		53.291		15.213	

¹⁾ Dit Departement is eerst in September 1905 ingesteld. De som in 1901 geeft aan de uitgaven, besteed aan de afdelingen „Landbouw” en „Handel en Nijverheid” van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, en die der afdeling „Arbeid” van het Dept. van Binnenlandsche Zaken (voor 1901 eveneens tot het Ministerie van Waterstaat behoorende).

Ter verdere toelichting nog het volgende:

Jaren.	Totale Staatsuit- gaven (afgerond).	Marine en Oorlog ¹⁾ (afgerond).	Oorlogslasten in % der totale uitgaven.	Toelichting.
1902	162.155.000	39.949.000	24,64	¹⁾ Opgemerkt zij, dat op de begrotingen dezer Departementen bedragen voorkomen, welke geen „oorlogslasten” zijn, zooals voor: loodswezen, betonning, bekakening en verlichting, hydrographie, en alles wat niet de vloot en het leger zelf aangaat.
1903	163.834.000	42.453.000	25,91	
1904	175.038.000	45.583.000	26,04	
1905	173.731.000	44.615.000	25,68	
1906	177.910.000	44.389.000	24,95	
1907	182.099.000	42.610.000	23,40	
1908	194.052.000	46.074.000	23,74	
1909	197.229.000	46.738.000	23,70	
1910	208.938.000	48.807.000	23,36	

**Beschouwingen van den Kolonel der Artillerie
H. OOLGAARDT.**

Tot zijn leedwezen was de ondergeteekende niet in de gelegenheid gevolg te geven aan het opgevatte voornemen, om de vergadering op 13 Januari j. l. te komen bijwonen, c.q. bij het te verwachten debat zijne meening ter zake te uiten. De welwillendheid van het Bestuur der Vereeniging, om dit nu alsnog in eene bijlage te kunnen doen, wordt dan ook op hoogen prijs gesteld.

Toch zullen daarbij geene nieuwe gezichtspunten betreffende de staatkundige of technische zijde van het vraagstuk worden bijgebracht; veeleer bestond slechts het voornemen te wijzen op bepaalde toestanden, die voor de weerkracht van het Nederlandsche volk in het algemeen van het zoo zeer op den voorgrond stellen der kustverdediging door den bouw van nieuwe permanente werken het gevolg zouden zijn.

De zaak brengt mede, dat een groot geldelijk offer van de Nederlandsche natie zou worden gevraagd. Wordt dit nu inderdaad voor de benoodigde weerkracht gevorderd; zal het op belangrijke wijze kunnen bijdragen tot het afdoende verzekeren van het bestaan van land en volk als onafhankelijken Staat, dan zal daarover in deze vergadering niet worden getreurd. De vraag is echter, of de beschikbaar te stellen gelden door den bouw van pantserforten en slagschepen op de beste, op de meest doeltreffende wijze worden benut; of door zulke sommen voor het inrichten van permanente werken aan de kust te bestemmen, het beoogde doel zoo goed mogelijk gediend wordt.

En deze vraag overwegende, treft het ons, dat door deskundigen, ook door mannen van groote competentie, dien-aangaande twijfel wordt uitgesproken; dat de volstrekte noodzakelijkheid van forten en schepen als in het regeeringsontwerp worden bedoeld, lang niet algemeen wordt erkend, ook niet door hen, die overigens voor 'slands weerkracht beschikbaar gesteld wenschen te zien, wat noodig wordt geacht.

Waar nu die twijfel bestaat, wat betreft de forten aan de kust, heb ik dien nimmer hooren opperen, waar het gold het op goeden voet brengen van de door ons bij eene mobilisatie in het veld te brengen krachten. Bij alle voorliefde voor forten en duurzame versterkingen in het algemeen, wordt in de laatste jaren — het is een gelukkig verschijnsel — in het levende element onzer strijdkrachten, en meer in het bijzonder in het veldleger, toch steeds de hoofdfactor van ons weervermogen gezien.

Verwondering wekken kan dat niet; het veldleger toch vertegenwoordigt ten onzent bij uitnemendheid die kracht, welke geen Staat, die zijne souvereiniteit wil handhaven, missen kan; de kracht, die steeds en onder alle omstandigheden de regeering moet ten dienste staan, om te worden ingezet op het tijdstip en op de wijze, als de volksbelangen zullen wenschelijk maken; het veldleger eindelijk zal, door preventieve werking, zeker in niet mindere mate dan de sterkste forten aan de kust ertoe kunnen bijdragen, dat aan ons volk de rampen van een oorlog worden bespaard.

De nooden van het veldleger echter zijn vele en van velerlei aard.

De organisatie van het leger laten wij rusten, en daarmede tevens de vraag of het wel wenschelijk geacht moet worden, dat het veldleger, de troepen welke in eerste linie zullen hebben op te treden, bij mobilisatie uit manschappen van een zoo groot aantal lichten zal worden opgebouwd. Wij zullen den bestaanden toestand tot grondslag nemen, en willen dan in de eerste plaats erop wijzen hoe, wat den vrede-toestand betreft, de behoeften aan andere, op meer moderne wijze ingerichte, kazernes, en niet minder die aan doeltreffende oefeningsterreinen, zich scherp doen gevoelen.

Sinds een twaalfstal jaren is thans het beginsel van den persoonlijken dienstplicht in de wet vastgelegd. Niemand echter zal beweren, dat de intellectuele en moreele krachten van onze jongelingschap de weerkracht van het volk ten goede komen, zooals dit het geval zou kunnen zijn. De oorzaken van dien te betreuren toestand zijn van velerlei aard, maar zeker is de staat, waarin meerdere nu in gebruik

zijnde kazernes verkeerden, daarop van grooten invloed. Daarbij toch worden gebouwen aangetroffen, waarin zij, die onder hygiënisch gunstige omstandigheden werden opgevoed, met recht niet dan aarzelend en met afkeer zullen intrek nemen. Voorts vindt men onderdeelen van de zelfde korpsen over meerdere kleine garnizoenen verspreid, en ontbreken gewenschte oefeningsterreinen.

Die toestand is uit een oogpunt van oefening slecht, en economisch ongunstig; en wel wordt dan ook het beginsel gehuldigd onze divisien in een klein aantal gunstig gelegen plaatsen te legeren, waardoor bij het verschaffen van goede oefeningsterreinen in grooter mate gelegenheid zou ontstaan tot het gezamenlijk doen oefenen der verschillende wapens, hetgeen zoo hoog noodig is, maar de uitvoering, die, het is waar, slechts ten koste van groote uitgaven zou kunnen verkregen worden, blijft achterwege.

Geenszins ook zijn in alle opzichten de omstandigheden gunstig, wanneer wij het leger bij optreden te velde beschouwen.

Met waardeering zal gewezen worden op de oprichting van wielrijders-compagnieën en de invoering van mitrailleurs; het vraagstuk betreffende de organisatie onzer Artillerie te velde echter is niet tot oplossing gebracht. Wel weten wij, dat eene reorganisatie werd voorgesteld, dat na invoering daarvan de Veld-Artillerie met minder zware batterijen dan thans zal te velde gaan, maar het streven naar bezuiniging leidde tot een stelsel, dat, hoe men het ook beschouwe, eigenlijk op eene verdubbeling der batterijen op het tijdstip eener mobilisatie van het leger neerkomt.¹⁾ Wie nu de practijk kent, wie tracht zich de toestanden en den gang van zaken bij eene mobilisatie duidelijk voor oogen te stellen, zal moeilijk bij dien toestand kunnen berusten. Maar bovendien, het aantal in het veld te voeren vuurmonden zou niet grooter worden. Ook wanneer die reorganisatie tot stand kwam,

---

¹⁾ In de Memorie van Antwoord der Oorlogsbegroting van 1911 heet het: "... Bij mobilisatie formeert elke vredesbatterij (dubbelbatterij) twee driestukkenbatterijen."

zoude de toestand blijven bestaan, dat van de 204 stukken, die destijds werden aangeschaft, slechts 156 in eerste linie zullen optreden, benut zullen kunnen worden voor het afweren van den eersten stoot.

Medesleepen van reserve-vuurmonden bij de munitietreinen der divisien zal slechts tot verwarring leiden. Het is wellicht een middel om eene bestemming te geven aan beschikbaar, doch ongebruikt gelaten geschut; het middel is echter slecht. Ook voor de bij mobilisatie te vormen reserve-batterijen, zij mogen dan tot stand komen, geldt voorts wat boven gezegd werd; zij zullen niet kunnen medewerken tot afweren van den eersten stoot. Een tegenstander, de strijdkrachten taxcerende die Nederland bij eene mobilisatie van zijn leger vermag in het veld te voeren, zal met die reserve-batterijen geene rekening houden.

Al moge dan ook voor het wel ingedeelde geschut de benoodigde munitie zoo ruim mogelijk worden toebedeeld, de toestand blijft in hooge mate ongunstig. Hij leidt tot de ernstige vraag of het leger met vertrouwen in het vrije veld gevoerd kan worden tegen afdelingen van eenig ander leger, die, numeriek van ongeveer gelijke sterkte, van eene dubbel sterke Artillerie zijn voorzien. *Zij*, en het geldt niet alleen de groote Mogendheden, maar België evenzoo, zullen met recht door hun geschut het terrein beheerschen, waarop de Infanterie heeft op te treden; *wij*, zullen hier en daar eene of meerdere batterijen kunnen opstellen, maar aan artillerie-kracht steeds de mindere zijn. Het ware struisvogel-politiek hiervoor de oogen te sluiten. En men trachte niet den toestand te vergoelijken door de opmerking, dat wellicht op sommige onzer terreinen met minder Artillerie zal kunnen worden volstaan; want wie weet te zeggen, waar en onder welke omstandigheden het veldleger eenmaal zijne taak zal te vervullen hebben.

De beoogde reorganisatie voldoet dan ook niet; de gewenschte, ja, wij mogen met het oog op onze omstandigheden zeggen noodzakelijke toestand, dat van elke batterij, die bij mobilisatie zal te velde gaan, in vreedestijd eene kern aanwezig is, wordt niet verkregen; het ter beschikking

staande kostbare materieel zal niet worden benut. Wel valt na te gaan, ook zonder zich in berekeningen te verdiepen, dat schatten hiermede gemoeid zouden zijn; maar gewezen moet op den toestand worden, waar over de aan schatten te geven bestemming gehandeld wordt.

Aan meerdere eischen echter zal moeten worden voldaan, wil het veldleger op de hoogte van den tijd, en dus voor zijne veelzijdige taak berekend zijn.

De noodzakelijkheid van het bezit van houwitsers bij de in het veld te voeren krachten wordt erkend. Een proefbatterij toch werd gevormd; maar de oprichting van een korps houwitsers-artillerie, de organisatie en de aanschaffing van het materieel, dat in staat zou stellen aan alle divisien het benoodigde krombaangeschut te doen toevoegen, bleef, wederom wel om der kosten wille, tot nu achterwege.

Nieuwe organen staan den ophelderings- en verkenningsdienst door de luchtscheepvaart ten dienste. Werd tot nu vaak de Cavalerie het oog van het leger genoemd, met meer recht nog zal in de toekomst die naam aan de vlieg machines gegeven worden. Van groote waarde moet het zijn, het bleek wel reeds bij de jongste in Frankrijk gehouden legermanoeuvres, over die machines en voor hare taak berekende vliegeniers te kunnen beschikken, en waar de Cavalerie, die wij te velde kunnen voeren, met recht minimaal genoemd moet worden, zal ons leger de voor den verkenningsdienst nieuw beschikbaar komende organen niet mogen missen.

De verpleging der troepen te velde — in de Memorie van Antwoord betreffende de jongste Oorlogsbegroting wordt het met de zelfde woorden gezegd — vereischt keuken wagens. Doeltreffende aanvoering van het veldleger maakt wijziging der organisatie van onze thans zoo zware divisien hoogst gewenscht; uitbreiding der staven zoude daarmede echter gepaard dienen te gaan. De kapiteins der Infanterie in tijd van vrede bereden te maken, wordt voor het richtig vervullen hunner taak te velde noodzakelijk geacht. En wie, om te eindigen, studie maakt van de mobilisatie en van het Treinwezen van het Veldlegér, zal tot de conclusie komen, dat ook wat betreft deze hoogst belangrijke aangelegenheden,

nog vele wijzigingen waren aan te brengen, die echter niet zonder aanzienlijke geldelijke uitgaven kunnen worden tot stand gebracht.

De opsomming van wat gewenscht of noodzakelijk voorkomt is zeker niet compleet. Slechts werden grepen gedaan; ieder zal uitbreiding daaraan kunnen geven. Maar het aangevoerde zal voldoende zijn om de vraag te mogen stellen, en ter ernstige overweging aan te bieden: Waar nog zoo veel voor het veldleger benoodigd is, waar ingrijpende hervormingen van verschillenden aard hier niet kunnen achterwege blijven, gaat het daar aan thans te besluiten tot den bouw van kostbare forten, welker noodzakelijkheid niet algemeen wordt erkend?

Het komt ons dan ook voor, dat wij weder in den toestand zijn geraakt van hinken op twee gedachten. De aandacht was den laatsten tijd meer in het bijzonder gevestigd op het veldleger, op het element der weerkracht, dat gebezigd kan worden, waar de omstandigheden dit zullen vorderen, ook tot terugwerpen van een vijand, dien het gelukte vasten voet te krijgen op de kust. Nu kan het niet anders of het bestemmen van zoo veel millioenen voor fortbouw moet ten nadeele komen van het doeltreffend organiseeren en verder uitrusten van de in wording zijnde levende strijdkrachten. Het draagvermogen van het volk toch heeft grenzen.

Voorstellen als het in de vergadering beschouwde komen daarom minstens ontijdig voor; en het ware naar mijne overtuiging diep te betreuren, indien onder de bestaande omstandigheden een zoo groot kapitaal — ook een element der volkskracht — voor omzetting in steen en ijzer zou worden bestemd.

**NOTA van den Kapitein van den Generalen Staf
F. ARONSTEIN.**

Door de welwillendheid van het Bestuur in staat gesteld, op deze wijze, zij het dan ook zéér in 't kort, aan te vullen, wat aan mijne bestrijding van den geachten inleider op 13 Januari j.l. wegens den beperkten tijd ontbrak, heb ik de eer nog het volgende onder de aandacht van de lezers van vorenstaand verslag te brengen.

Overste POP ontkent de waarschijnlijkheid voor schending van onze neutraliteit aan de zeezijde en tracht dit op talentvolle wijze aan te toonen.

Daartegen werd door mij reeds aangevoerd de mogelijkheid, dat in een Engelsch-Fransch-Duitschen oorlog ten behoeve der Fransche vloot beschikking over onze havens gewenscht zoude zijn.

Er is echter meer.

Bij eene blokkade der Duitsche havens door de Engelsche vloot, wanneer deze op de tegenwoordig als gunstigst aangenomen, ruime wijze geschiedt, wordt voor de pantservloot eene plaats aangegeven in de Noordzee op betrekkelijk geringen afstand gelegen van onze Vliereede. Tusschen die pantservloot, op grooten afstand dus van de te blokkeeren kust geplaatst, en deze kust bevinden zich dan verschillende echelons van steeds lichter wordende vaartuigen, die den veiligheidsdienst en den verkenningsdienst waarnemen.

Ten einde nu de pantservloot van het noodige te voorzien is het gewenscht over eene zoogenaamde hulpbasis te beschikken. Eene dergelijke hulpbasis behoeft zelf hoegenaamd geene hulpmiddelen te bezitten, en moet alleen te bereiken zijn door de vaartuigen, dienende ter approviandeering der vloot, die eerst gediend hebben om de voorraden naar de hulpbasis te brengen. Het gebruik van een onzer Noordzee-eilanden, zoo den Helder versterkt is (anders den Helder zelf), wijst zich daarvan van zelf aan. Schending onzer neutraliteit kan dus hieruit voortkomen.

Wil Duitschland zich in het bezit van Vlissingen stellen als uitvalshaven voor torpedobooten bijv., omdat zijne basis in de Noordzee zoo weinig uitgestrektheid bezit en gemakkelijk af te sluiten is, zoo zal het dit het vlugst kunnen doen van de zeezijde, echter zal het alleen daartoe overgaan, indien dit geene offers kosten zal, dus vóór of gelijk met de oorlogsverklaring, indien Vlissingen niet versterkt is. Engeland zal trachten Duitschland voor te zijn.

Slechts enkele grepen waren, dit, ik ontveins mij niet in dit bestek het onderwerp niet te kunnen uitputten, om aan te toonen, dat de wijze waarop de geachte inleider de mogelijkheid van neutraliteitsschending verwierp, ja zelfs eenigszins den draak stak met de m. i. zoo gerechtvaardigde zorg voor verzekerde handhaving van onze neutraliteit, toch als zeer aanvechtbaar moet worden beschouwd.

Verwonderde het den geachten inleider niet, dat van Fransche en Engelsche zijde zoo de alarmklok werd geluid over onze voorstellen?

Zou men ons werkelijk uit naastenliefde, om ons onnoodige uitgaven te besparen, van het voornemen ons geld weg te werpen aan fortbouw en vlootversterking willen terughouden?

Wie het gelooft?

Doch nu nog iets anders.

De inleider zegt in zijne repliek, ik ben niet tegen kustversterkingen, zij moeten er wezen en voldoende zijn ingericht. Maar het veldleger is gewichtiger en dat vraagt nog zoo veel, ik ben bang — zoo de inleider — dat indien men nu 40 millioen voor de kustverdediging geeft, er niets meer overschiet voor het veldleger, ik wil daarom regeling van het geheele weerstelsel in eens, waarbij het geheel wordt overzien.

Nu ben ik ook een groot voorstander van een zoo goed, zoo sterk mogelijk veldleger en wil daaraan zoo veel *persoonlijke* en *geldelijke* offers door de natie gebracht zien, als noodig is.

Eene nieuwe militiewet is ingediend, een oordeel daarover te vellen, gaat nog niet. Het veldleger bezit goede geweren

en kanonnen, de overige hulpmiddelen worden op de hoogte van den tijd gehouden.

Geschiedt dus niet de verbetering van onze krijgsmacht .gelijktijdig — *versterkingen, vloot en veldleger* — juist zooals de inleider wenschte?

Laat men de zaken met elkander in verband brengen, de gezamenlijke kosten overwegen, maar laat men het wetsontwerp niet ophangen aan den kapstok van uitstel, tot voor het veldleger afdoende gezorgd is.

Men bedenke toch „le mieux est l'ennemi du bien”.

Het volstrekt onmisbare voor onze kustverdediging, zooals de Heer TONNET zegt, goed — maar wat is dit? — zeide hij dit ooit?

De regeering, gesteund door de adviezen van de kundigste mannen — de Commissie in zake Samenwerking van Zee- en Landmacht, de Raad van Defensie — noemt het *ontwerp het volstrekt onmisbare*, anders zou zij dit, waar nog zoo veel offers van de schatkist gevraagd worden, niet hebben ingediend.

Zal men dan nu eindelijk eens *aantoonen, bewijzen*, dat hier overvraagd wordt? Want nergens bleek op technische gronden en overtuigend uit de zoo boeiende rede van den geachten inleider, wat volgens hem het volstrekt onmisbare moet zijn voor de kustverdediging.

De waardigheid van Nederland, soeverein op zijn gebied, en de verplichting zijn roemrijk verleden getrouw te blijven als krachtige, zelfbewuste natie, gebieden de uitvoering van het ontwerp, ten spijt van een ieder, die in buitenland of binnenland, om welke reden dan ook, ons de rol wil opdringen van berustend vertrouwen in strategische en politieke beschouwingen en denkwijzen van onverantwoordelijke personen.
